

Інститут Східної Європи
Кафедра українознавства
Університету «Львівський Ставропігон»
The Eastern-European Institute, Kafedra Ukrajinoznavstva
University «L'viv Stavropigon»

Віктор Ідзьо

**Українська мова. Давня українська
література - призабута та
малодосліджена спадщина
українського народу**

Івано-Франківськ «СІМІК», 2015

Друкуються за рішенням Вченої Ради Національного науково-дослідного Інституту Українознавства МОН України, протокол № 5, від 4 квітня 2008р.

Друкуються за рішенням Вченої Ради Інституту Східної Європи, Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігон», прот. №1, від 12.01. 2015р.

Наукова праця директора Інституту Східної Європи, завідувача Кафедрою Українознавства Університету «Львівський Ставропігон» доктора історичних наук, професора, академіка Міжнародної Академії Наук Євразії, академіка Академії Наук Вищої Школи України, провідного наукового співробітника Національного науково-дослідного Інституту Українознавства МОН України Віктора Ідзя “Українська мова. Давня українська література - призабута та малодосліджена спадщина українського народу” вивчає проблему розвитку української мови та літератури в контексті еволюції та розвитку мов та культур європейських народів.

На глибокому фактичному матеріалі, наукових дослідження вчених, передусім філологів та істориків, у праці відтворено маловідомі сторінки з історії української мови та літератури від епохи впливу Хеттської цивілізації у XV-XII століттях до н. е до періоду кристалізації української мови та літератури в епоху Української державності IX-XIII століть.

Окрім аналізу мовних, літературних та археологічних джерел, наукової літератури з питань становлення та розвитку української мови та літератури на прикладі мовних та літературних світських та релігійних творів українського народу, досліджуються історичні пам'ятники української літератури та культури - Галицьке Євангеліє 1144 року та “Слово о полку Ігоревім”.

Проаналізована у праці “Українська мова. Давня українська література - призабута та малодосліджена спадщина українського народу” мовна та літературна спадщина українського народу, слугуватиме джерельною базою у вивченні процесів становлення та розвитку української мови, літератури в контексті еволюції та історичного розвитку українського народу, а також становлення та розвитку мов та літератур сусідніх з українським, європейських народів.

Рецензенти:

В.Грбовецький-доктор історичних наук, професор, академік АНВШ України.

В.Кабузан-доктор історичних наук, професор, завідувач історичного відділу Українського державного університету м.Москви, провідний науковий співробітник Інституту Російської Історії РАН.

Я.Калакура-доктор історичних наук, професор Київського національного університету, академік Академії Наук Вищої Школи України.

В.Качкан-доктор філологічних наук, професор, академік Академії Наук Вищої Школи України, завідувач кафедри українознавства Івано-Франківського медичного університету.

П.Кононенко-доктор філологічних наук, професор УУМ,голова вченої ради Українського державного університету м.Москви, віце-президент академії Академії Наук Вищої Школи України, академік УАПН, академік МСАН; директор Національного науково-дослідного Інституту Українознавства Міністерства освіти і науки України.

М.Недюха - доктор філософських наук, професор, академік Академії Наук Вищої Школи України, завідувач сектору методології Інституту Законодавства Верховної Ради України.

М.Плющ-доктор філологічних наук, професор, завідувач філологічного відділу Українського державного університету м.Москви.

Зміст

Аналіз мовного та історичного розвитку Хеттської цивілізації, її впливу на розвиток української мови та культури в населення території України у XV-XII століттях до нашої ери.....	4
Український мовний ареал від Геродота до Нестора.....	20
Український мовний ареал в епоху сусідства з Римською імперією у I-IV століттях нашої ери.....	39
Формування української культури та української мови за свідченнями філологічної та історичної наук.....	79
Мовні та історико-лінгвістичні дослідження етногенезу українців-слов'ян Дунайсько-Карпато-Дністровського регіонів.....	88
Мовні та історико-лінгвістичні дослідження етноназв: Галич, Галичина.....	114
Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка українського народу.....	127
Олег Ярославович Галицький (Настасич) - автор "Слова о полку Ігоревім".....	133

Аналіз мовного та історичного розвитку Хеттської цивілізації, її впливу на розвиток української мови і культури в населення території України у XV-XII століттях до нашої ери

Як засвідчують письмові та археологічні джерела, в стародавні часи на культуру Дунайсько-Дністровського регіону великий вплив мала мова, література та культура Хеттської цивілізації, яка поширилися з Малої Азії. Власне ця єдина Хеттська цивілізація у найстародавніший час була найбільш розвинута і найбільш близька своєю політичною, культурною, мовною, літературною, релігійною та господарською інфраструктурою до регіонів Подунав'я, Карпат, Подністров'я та Подніпров'я.

Внаслідок близькості та сусідства по Чономорському басейні військово-політичних союзів Дунаю, Дністра та Дніпра з хеттами, налагодження політичних, торгово-економічних та культурно-релігійних відносин, на стародавню територію України проникає їх мовний, літературний, фольклорний та культурно-релігійний ареал хеттів. Цей мовний та культурний ареал хеттів-тохарів, як вважають філологи, близький до слов'янської мовної культури. Дослідники-мовознавці припускають, що власне хетти-тохари і були тим великим слов'янським народом, який у XIII-XII ст. до н.е. в останній фазі переселення індоевропейських народів прийшов у Європу із Малої Азії і поширив свої культурні впливи на райони Подунав'я, Карпат, Подністров'я та Подніпров'я, про що знав ще з легенд автор "Повісті минулих літ", як відзначав чеський мовознавець Б. Грозний[9, с. 45-65].

На великий вплив мовного та культурного ареалу хеттів на лужицькі племена наголошував і польський дослідник В. Хенсель. Дослідник припускав, що ці мовні та культурні ареали могли бути тотожні[30, с. 13-14].

Як засвідчують проаналізовані джерела та висновки вчених Б. Грозного, В. Хенсея, Т. Гамкрелідзе та В. Іванова, хетти, а також тохари, мовно та культурно належать до тих народів, які раніше за інших розірвали стосунки з індоєвропейською мовною групою народів. Немає сумніву в тому, що хетти заселяли Малу Азію і сформували там землеробсько-пастушу культуру за Каспієм, яку принесли у Європу. Біля 1600 року до нашої ери хетти створили свою державу, яка відома із джерел Старого Царства, яке досягло найбільшої могутності в час царювання Хаттусіля I (біля 1570-1530 рр.) і Мурсила I. Після правління цих царів Хеттське царство почало занепадати внаслідок міжусобиць, яким поклав край цар Таленін, який біля 1480 року написав гуманний кодекс законів, який налічував біля 200 статей. Низка дослідників вважає, що власне Хеттське царство, яке мало свою мову, кодекс законів, писаний хетською мовою, і було тим першим мовним та культурним згромадженням, ареал якого спостерігається в стародавніх українців-слов'ян. Зауважимо, що у стародавніх слов'ян теж був статут законів, який П.В.Голубинський виводив від хеттського, так званий "Галицький Статут". На його думку старослов'янський чи старогалицький статут носив основи хеттського, що може говорити про вплив хеттів на слов'ян, якщо ці народи взагалі не слід утотожнювати[6, с.76-95].

Як завсідчують джерела біля 1450 року до н.е. Старе Царство хеттів прийшло в упадок, а утворене на його підвалинах нове царство функціонувало до 1200 року до н.е. і було за однією версією зруйноване єгиптянами, за другою ассірійцями, після чого відбулась міграція хеттів в регіони Подунав'я, де вони злились з місцевим землеробським населенням. Як вважають дослідники в місцях де в Подунав'ї розселились землеробсько-пастуші племена хеттів з своєю мовою та культурою в подальшому появилась та розвинулась слов'яно-українська мова та культура[31, с.17-19].

Таким чином можна припускати, що у тих районах Подунав'я, де проникла мова та культура хеттів в подальшому почала розвиватися мова та культура слов'ян. Цікавим прикладом впливу мови та культури хеттів на формування мови та культури слов'ян може бути їх клинописна система письма, яка примінялась спочатку, як вважають дослідники В.В.Іванов та Т.В.Гамкрелідзе, для ведення записів на деревині[5, с.888-899].

Слід наголосити, що і таблички “Велесової книги” першої української книги, як її називає академік мовознавець П.Кононенко, теж були записані на спеціально виготовленому дереві і певною формою клинописного письма[4, с.4-7].

В подальшому розвиток такої української мови та письма достовірно зафіксований в епоху Української держави в IX - XIII століттях і виявлений в Києві, Новгороді, Галичі та інших містах та селах стародавньої України-Русі. Що стосується історії хеттів, то їхні легенди розповідають, що хетти розселилися до Чорного моря і як вважають дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов, мова та культура хеттів простягалася з Подунав'я до Пруту та Дністра[5, с.888 - 899].

Слід також врахувати при з'ясуванні релігійних вірувань прикарпатських слов'ян, що вони з прадавніх давен вірували в сонячне божество Хорса. За таких обставин задамо питання, чи не від хеттів, які просунулись в цей регіон власне в стародавні часи перейняли релігійні вірування в сонячного бога, прадавні слов'яни, оскільки хетти, як засвідчують джерела, поклонялися богу сонця. Як наголошують вчені Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов, хетти у II-III тисячолітті до н.е. просунулися до Подунав'я та Дністра і розвинули тут мовну, релігійну, землеробську та пастушу культуру. Власне хетти розвинули тут нову релігію та поклоніння в хетського бога Siu - Sinka, слов'янська назва Біло - Бога - Хорса, який, як у хеттів так і у стародавніх слов'ян означав сонячне божество. Характерно зауважити,

наголошують Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов, що у хеттській мові бог сонця називається Хо чи Хор, що чітко можна утотожити з визначеним у слов'яно-українському мовному ареалі, слов'янським Хорсом, який теж утотожнюється з сонцем[5, с.897-898].

Хетто - слов'янські зв'язки прослідковуються не тільки в мовній культурі, але також в міфології, де слов'янська розвивалась під впливом хеттської, зокрема під впливом “Міфів про Ісленику” які тотожні з слов'янськими та українськими пісенними плачами та заклинаннями, які відомі нам із фольклору стародавньої Галичини та з “Слова о полку Ігоревім”, якщо прийняти молодшого сина галицького князя Ярослава Осмомисла, Олега Ярославовича Галицького за автора “Слова о полку Ігоревім”[16, с.137 - 145].

Дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов наголошують, що спільність мови, культури, релігії та міфології дають підстави наголошувати, що хетто-слов'янський конгломерат один із перших відколовся від індо-європейської спільноти, один із перших утворив свою мовну культуру, Хеттську державу, поширивши свій ареал до Подунав'я та Подністров'я. Дослідники також наголошують про хетто-тохарську мовну та релігійну культуру, де під хеттським конгломератом вбачають поселившихся на Подунав'ї, українців-слов'ян, а під тохарами, проникнувших у глиб Європи предків кельтів[5, с.911- 912].

Таким чином в V-IV тисячоліттях до н. е. від Малої Азії до Кавказу та по берегах Чорного моря до Подунав'я та Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, формується та поширюється ареал мовної праукраїнської землеробсько - пастушої культури, з відповідною мовною термінологією, яка не притерпіла змін до XXI століття і яку дослідники історики та мовознавці пов'язують з хеттами - слов'янами - прото - українцями.

В зв'язку з поширенням цієї культури з Кавказу до Карпат та Балкан, тут виникає на хеттській мовній та релігійній культурі новий релігійний культ Сонця - Хорса, про який згадує ще руський літописець Нестор. Характерно, що Нестор називає Карпати "Горами Кавказькими", що може говорити про поширення хеттської культури з Вірменського нагір'я в Карпати та Прикарпаття, а це може означати, що назва "Гори Кавказькі", "Гори Кавкасійські" є стародавньою назвою і цілком може співпадати з часом проникнення хеттської мовної та культурно-релігійної, землеробсько-пастушої культури в Подунав'я та Подністров'я[5, с.912 - 913].

Таким чином дана теорія Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванова розвиває історизм про формування пра україно-слов'янського мовного та культурного, землеробсько-пастушого конгломерату на основі хеттської культури, рух якої в Подунав'я та Подністров'я засвідчено археологічно древньо-ямбною культурою, яка поширилася в область середнього та нижнього Дунаю, Подністров'я та Побужжя[5, с.948 - 949].

Слід наголосити, що сама хеттська культура, яка базувалася на релігійному поклонінню сонцю, згідно свідчень археологічної науки, мала ритуал курганного поховання. Поклоніння сонцю було обов'язковим для хеттів, що було завідчено в хеттських законах. Також в законах засвідчувалося шанування бджіл, виноградних лоз, землі, ткацтва, сільського господарства, землеробства, шанування свиней, корів, кіз, овець, особливо коней[5, с.449 - 450, с.560 - 603].

Після висновків Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванова, які вважали, що хетто-слов'янська, мовна, землеробсько-пастуша культура проіснувала на території Подунав'я до раннього середньовіччя, тобто до епохи експансії в V ст. до н.е. тохарів-кельтів в Дунайський регіон. Власне з цього часу слов'яни-українці Дунаю, Карпат та Прикарпаття в джерелах

за період V ст. до н.е. до I ст. н.е. відомі під збірною назвою - “сколоти” в подальшому “венеди”[2, с.61-65].

Дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов пов'язують курганні поховання хеттів в Подунав'ї з курганними похованнями культури Карпатських курганів. Як зазначають дослідники, поховальний ритуал у цих культур однаковий, як і релігійне сонцепоклоніння, яке через тисячоліття не притерпіло змін та етнічного характеру. Сама співзвучність гори Хеттські, гори Кавказькі, гори Карпатські, гори Хорватські, просто Хриби, Хорби, Хрби, Горби, говорять про мовний і культурний розвиток однієї і тієї ж хеттослов'янської культури. Таким чином у I тисячолітті до н.е., наголошують дослідники, в центральній Європі формується на хеттських мовних та культурних традиціях, єдина культура поховальних урн, яку слід утотожнювати з поховальною культурою хеттського ареалу[5, с.953-956].

В сферу цієї великої та могутньої культури входить територія, яка включає Кавказ, басейн Чорного моря, Подунав'я, та Карпато-Дністровський регіон, тому не дивно, що Карпати на протязі довгого періоду називалися “Гори Кавкасійські”, “Гори Кавказькі”. До вищезначеного слід додати, що у Хеттському царстві була ріка Галіс, як і місто Галіс, яке очолювало одну із провінцій Хеттського царства. Дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов вважають, що хетти, які в стародавні часи прийшли в Подунав'я поширили свій вплив також на Подністров'я, Побужжя та Повіслення, всю решту територію Західної Європи зайняли тохари, предки кельтів. Як вважають дослідники, стародавня присутність хеттів в Подунав'ї була відчутна навіть у час середньовіччя, зокрема наявністю стародавнього політико-адміністративного центру Галаца-Галича на Дунаї, вихідці з якого заснували Галтіс-Галац-Галич в Подністров'ї, про який згадує Йордан в 246 році[5, с.862-863].

Характеризуючи релігію хеттів дослідники наголошують, що сонце завжди було головним богом індо -

європейського конгломерату і хеттів зокрема. Що стосується решти богів, то бог Перкун - Пернун був богом дружинної знаті та воїнів. Слід наголосити, що в “Анналах хеттського царя Хаттуси I” називаються завойовані ним землі та міста, один із значних центрів завойований в Подунав’ї, як вважають Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов, в анналах названо місто Nass чи Hals, яке дослідники утотоднують з Галацом (Малим Галичем) на Дунаї. Взагалі на основі аналізу “Анналів Хаттуси I” дослідники прийшли до висновку, що цей хеттський цар завоював територію до Вісли, включаючи і Карпатський регіон, також і Подністров’я[5, с.795 -796, с.863 - 864].

Аналізуючи даліше “Аннали Хаттусія I”, який правив Хеттським царством в XVII ст. до н.е., дослідники наголошують, що він звертається до свого роду і дружини, даючи заповіт, щоб його похоронили в землю. Дослідники наголошують, що в пра українців-слов’ян слово “Рід” було святе, чи навіть божеством Родом. Характеризуючи взагалі Хеттське царство дослідники наголошують, що в час правління Хаттуси I у хеттів будувалися фортеці, які за конструкцією дуже нагадують майбутні слов’янські городища V-VI століть н.е. Прикарпаття, Подністров’я та Побужжя. Слід наголосити, що з самої ранньої своєї історії хетти виступають в джерелах, як хороші будівельники міст та фортець, гоподарі та торгівці. В Європі хеттська схема забудови притаманна міській та фортечній забудові та господарству та торгівлі в Прикарпатті та Подністров’ї. Таким чином, на хеттському господарсько-громадському надбанні населення Прикарпаття та Подністров’я вступає в I тисячоліття до н. е., а одже цей регіон, який кристалізував суміш мовної культури хеттів з представниками місцевих племен, це майбутні “Неври”, епохи Геродота, які кристалізували в подальшому протослов’ян[24, с.144, с.179, с.190].

Російський дослідник А.Я.Брюсов наголошує, що за період III-II тисячоліття до н.е. мовна та релігійна культура хеттів стала державною. Їх сонячний культ став державною релігією, а господарство та торгівля перетворила їх на заможну націю в Азії та Європі. На основі мовної та релігійної культури хеттів, наголошував дослідник, сформувалась землеробсько-пастуша культура в населення Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, яка в подальшому просунулася в Побужжя та Подніпров'я[3, с.197-198, с.260-261].

Всі ці висновки філологічної науки вчені філологи співставили з останніми напрацюваннями археологічної науки і прийшли до висновку про активне функціонування основних компонентів хеттської культури в середовищі місцевих Дунайсько-Дністровських племен[10, с.172-174, с.219-220].

Зокрема Ф.П.Філін чітко пов'язує ці археологічні культури з індо - європейськими мовами[29, с.149-156].

Цілком ймовірно, наголошує В.В.Мавродін, що уже в цей час складається мовна етнокультура, яка виділяється з індо-європейських мас у протослов'ян[21, с.3-18, с.34-36].

Дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов уконкретнюють, що власне з прийшого хеттського конгломерату з його мовною та релігійною культурою яка вплинула на місцеві Дунайсько-Дністровські племена кристалізувалися українці-слов'яни з їх сучасним мовним, релігійним та культурним ареалом, який так добре був відомий у V ст. до н.е. Геродоту. Таким чином, наголошують дослідники, хетти є предками слов'ян, що видно по більшості археологічних старожитностей та у мовній тотожності. Так наголошують дослідники, в хеттській мові III тисячоліття до н.е. більшість корінних слів тотожні з стародавніми так і сучасними слов'янськими(українськими словами): так хеттське - attas - слов'яно-українське, отець, тото, батько; хеттське ватар - водар - слов'яно - українське

вода; tati - таті - злодії, вбивці; хеттське - nepis - слов'яно - українське небо; хеттське - giamanna - земля. Зближують хеттську мову з старослов'янською і словосполучення, закінчення слів, та побудова і закінчення речень. Хетто-слов'янські тотожності, наголошують дослідники, ймовірно дуже стародавні і глибокі, що засвідчує про спільність етнокультури в III тисячолітті до н.е. Хетти створили в Малій Азії архаїчне державне утворення, яке за висновками вчених, було землеробсько-скотарським, культ Сонця-Хорса був притаманним для хетів Малої Азії, як в подальшому для венедів - слов'ян Подунав'я, Прикарпаття і Подністров'я. Це їх існування з стародавніх часів підтверджують Певтінгерові таблиці, дорожня карта римських шляхів III ст. н.е. аналіз яких дає підставити твердити, що літописні вінди-венеди це прийшли в Подунав'я та Подністров'я хетти Малої Азії[5, с.795 -796, с.863 -864].

Цілком ймовірно, що ослаблення хетто-слов'янської цивілізації, наголошує А.Д. Мачинський, було обумовлене появою в Подунав'ї скіфів, а в подальшому сарматів, які часто витісняли в II-I тисячолітті до н.е. хетто-слов'янську етнокультурну з нижньо-дунайської та нижньо-дністровських територій, про що засвідчують джерела розміщуючи у цих регіонах гетів та даків[22, с.31-36]. В.А.Городцов наголошував, що у цьому конгломераті була присутня і слов'янська етнокультура[8, с.7-12].

На взаємозв'язки хеттів і даків вказують відчасти і Т. Гамкрелідзе і В. Іванов. Автори даної праці розглянувши всю джерельну базу та археологічний матеріал Прикарпаття та Придністров'я з регіоном Подунав'я теж знаходять спільні риси у слов'янській та дакійській культурах, які проглядаються з ранньо-хетто-тохарської культури, яка вийшла з індо-європейської спільноти. Особливо хетто-тохарські риси яскраво відбилися в подальшій слов'янській та особливо українсько-слов'янській культурі. Не слід виключати на тохарському та гето-дакійському впливі на

етно-конгломерат слов'ян. Якщо врахувати вищевилочену гіпотезу В.А.Городцова, який ототожнює давньослов'янські вишивки з дакійськими, де ці вишивки побутують як у дакійського так і слов'янського населення. Тотожність узорів, барв, кольорів слід пов'язувати із древніми традиціями, як культурно-побутовими так і економічними, які склалися у сивому минулому у слов'ян з даками, ще у хетто-тохарській добі, де як вірно зауважив Б.О.Рибаков, дунайський рельєф, спільна релігія сонце-поклоніння споріднили культуру Прикарпатської слов'янської спільноти з Дунайсько-Дакійською[25, с.90 - 92].

Близьке сусідство слов'ян з даками стало тією причиною, яка привела до виникнення держави та централізації суспільства у даків в останніх століттях до н.е. При царі Децибелі, Дакія досягла найбільшої могутності, що дало можливість в подальшому протистояти Римській державі. Як наголошувала І.Т.Круглікова, ця Дакійська держава мала вплив і на політичний та культурний розвиток слов'ян[19, с.34, с.163 -164].

Ряд вчених, зокрема російський дослідник А.Д. Дмитрієв вважав дако-слов'янський симбіоз дуже давнім. Він намагався прослідкувати його розвиток з тохаро-хеттської епохи, де хеттська культура, на думку дослідника, була слов'янська, а тохарська-дакійська. Наявнісь у Дунайсько-Дністровському регіоні могутньої державності було зумовлено давніми традиціями, які зокрема у карпів, так і не зуміли нівелювати римляни. А.Д. Дмитрієв вважав державу карпів ранньо-феодальною[12, с.18-20].

Тут же на цій території фіксує єдине мовне споріднення слов'ян і визначний мовознавець О.М.Трубачев, який вбачає мовне зародження слов'ян в системі індо-європейського етносу. На його думку процес складання праслов'янської мови проходила в малоазійській прабатьківщині в Хеттській державі, в хеттській мовній консолідації, де праслов'янська мова витікає з хеттської

тобто анатолійської чи Передньоазійської мовної індо-європейської спільноти[28, с.194-200].

Цієї ж мовної концепції притримується наступний російський вчений В.В.Іванов, який наголошує на зв'язках слов'янських мов з анатолійськими мовами, що дає право наголошувати на ідентичності слов'янського етносу з хеттським[13, с.29-30].

В іншій своїй роботі В.Іванов наголошує, що хетти і слов'яни з Передньої Азії просунулися в басейн Причорномор'я а далі в Подунав'я. Їх рух фіксується як лінгвістично так і археологічно по всьому їхньому шляху, що зафіксовано і в мовах і в топонімії територій від Передньої Азії до Причорномор'я та Подунав'я. В подальшому закріпившись на Дунаї, наголошував дослідник, вони починаючи з II тисячоліття проникли в райони Попруття, Карпати Подністров'я та Побужжя[14, с.11-73].

З'ясовуючи етногенез та проживання хорватів радянський історик В.В.Мавродін розглядав розв'язок історії хорватів від стародавніх хеттів, які у II тис. до н.е. поселилися в Подністров'я та просунулися в Прикарпаття. Його увагу привернули ті факти, які дали йому можливість наголошувати, що мовна спорідненість хеттів та слов'ян дуже велика. В III тисячолітті до н.е. хетти уже були великим народом в Малій Азії і з цього часу починається їх реальне переселення на Схід[31].

У III тис. до н.е., наголошувала мовознавець А.В.Десницька, індо-арійці з Малої Азії починають рухатися далі. Мовний простір хеттів розширюється до кордонів сучасної Південної та Східної Європи. Хетти своєю культурою та мовою охоплюють територію басейну Чорного моря і Подунав'я, Карпат, Подністров'я і Прикарпаття[11, с.12-48].

Російський дослідник В.Іванов вважав, що в II тисячолітті до н.е. ери хетська мова стає офіційною мовою мешканців Подністров'я, Карпат та Прикарпаття[15, с.12-19].

Таким чином наголошував дослідник Б.В.Горнунг, Прикарпаття та Карпати були тією територією де формувалася праслов'янська (праукраїнська) мова[7, с.85-88].

Реально, наголошує дослідник В.В.Іванов, для мовного визначення населення Прикарпаття та Карпат характерна землеробсько-пастуша культура, яка базувалася на анатолійсько-хеттській мовній культурі III-II тисячоліття до н.е. В подальшому тут поширюється слов'яно-іллірійська мовна спорідненість, що відповідає свідченням Геродота “про неврів - норіків”, та Нестора “нарци, що суть словени”[15, с.12-19].

З археологічної точки зору цю мовну концепцію підтримав археолог М.І.Лякушкін, який вважав, що гірські і пригірські місцевості: гора, хребет, бердо, бір (самбір), ріки, що витікали із Карпат Бистриця, Ворона, Тиса, Біла, Черемош, Сан, лежать на слов'янському археологічному матеріалі, і хоча археологічно, достовірно, слов'янські старожитності у цьому регіоні виділені тільки в II - IV століттях н.е., все це говорить про те, що вони були тут і у більш раніший час в рамках поширеної тут “Хеттської”, “Балканської” культур, які виявлені в стародавньому пласті серед археологічних культур Карпат та Прикарпаття[20, с.27-39].

В подальшому ці етнічні та мовні етнокультури вирости в великі народи, які з V ст. до н.е. визначені Геродотом, як “Неври”, Нестором - літописцем “Нарци”, а з перших століть н.е. готський історик Йордан означував праукраїнців, як “Венеди”, “Склавини” та “Анти” [18, с.72-73].

Маврикій Стратег, візантійський дієписець VI століття, вважав, що територія слов'ян включала в себе території Карпат і Дунаю[27, с.253 - 256].

Про таке розселення слов'ян і в своєму історичному екскурсі розповідає і Нестор літописець, де перше проживання слов'ян, це Азія, рух із якої починається “після

Вавилонського стовпотворіння...”, друге проживання - “нориків чи нарців на Дунаю, де є нині земля Угорська та Болгарська” і третє “Сидять бо по Дністру і Пруту і багато їх там і проживають на тих місцях до наших днів”, тобто до епохи Нестора-літописця[26, с.1-3].

З цього приводу дослідник А.Д.Мачинський вважав, що уже в Передній Азії пройшло виділення слов'янського етносу з індо-європейського конгломерату і уже як самостійний етнос з своєю мовою та культурою слов'яни прийшли в басейн Чорного моря, Дуная, Карпат та Українського Прикарпаття, розширивши свою енокультуру за рахунок місцевих “Дунайських, народів”, слов'яни у III-II тисячолітті до н.е. просунулись у Карпати в Подністров'я, Побужжя та Подніпров'я[23, с.12-121].

Таким чином в Дунайсько-Карпатський регіон просунулися хетти, які відомі згідно свідчень джерел, під назвою венеди. Скоріше всього, що першою великою стоянкою венедів був Дністровський лиман, як наголошують стародавні автори “Венедський залив”. Стародавнє проживання тут венедів науковці припускають уже в I тисячолітті до нашої ери. Власне з цього часу венеди заселяли Дунайсько-Карпатську територію і ця територія, як вважав, візатинтійський історик та імператор К. Багрянородний, який наголошував:” Настала пора і слов'янські поселення, що раніше знаходились в Передній Азії, появились на Анатолійському півострові”[1, с.117-119].

Слід наголосити, що всі ці свідчення ще у XIX столітті проаналізував чеський історик П.Шафарик, який прийшов до висновку, що слов'янський етнос, його мовний та культурний ареал, являються одним із великих стародавніх народів у Центральній Європі. Пам'ять про стародавні покоління, яке ще проживало на Дунаї та по відрогах Карпат збереглися як в Руському літописі так і інших стародавніх слов'янських літописах. Перший раз слов'яни згадуються в зв'язку з Вавилонським стовпотворінням учасником якого

слов'яни були, оскільки проживали в Передній Азії. Пізніше літописець вже згадує слов'ян після їх переселення на Дунаї з своєю мовною культурою[32, с.124-185].

Як бачимо, сам літописець Нестор був переконаний у вірності свого історичного екскурсу. Він чітко писав:” По багатьох же літах сіли слов'яни по Дунаю. І від тих слов'ян розійшлися по землях, що прозвалися іменами своїми: Морава, Чехи, Руси і т. д. Літописець наголошує, що слов'яни мали єдину мову”[26, с.1-3].

У висновок наголосимо, що у дослідженні максимально точно відтворено історичний генезис українського мовного ареалу від слов'янського до українського народу через їх архаїчний період в історії, релігій, культурі, мові та літературі який пов'язується з конгломератом хетів. Цей архаїчний період становлення та розвитку української мови, літератури та культури ще у повній мірі не вивчений, що є предметом нашого подальшого дослідження, оскільки взаємовідносини та історичний розвиток староданих українців-слов'ян, як бачимо із сукупності проаналізованих вище джерел, проходив у прямих взаємовідносинах та в поступальному розвитку з Хетською цивілізацією, її мовним, літературним та культурно-релігійним ареалом[17, с.92 - 99].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Багрянородний К. Об управлении империи. - М.,1987.
- 2.Баран В.Д. Від венедів до українців. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001.- Т.І.
- 3.Брюсов А.Я. Очерки по истории племён европейской части СССР в неолитическую эпоху. - М.,1952.
- 4.Влесова книга. - К.,”Дніпро”, 1990.
- 5.Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. - Тбилисси, 1984. - Т.П.
- 6.Голубовский П.В. Лекции по древнейшей русской истории. - К.,1904.
- 7.Горнунг Б.В. Из предистории образования общеславянского языка. - М.,1963.
- 8.Городцов В.А. Дако-сарматские религиозные элементы в русаком народном творчестве в кн.: Труды государственного исторического музея. - М.,1926. - Вып. I.
- 9.Грозний Б. Мова і культура хеттів. - Прага, 1932.
- 10.Даниленко В.Н. Неолит Украины. - К.,1969.
- 11.Десницкая А.В. О хеттском языке. В кн.: Краткая грамматика хеттского языка. - М.,1952.
- 12.Дмитриев А.Д. Падение Дакии. - Вестник Древней Истории. - М.,1949. - №1.
- 13.Иванов В. О значении хеттского языка для сравнительно - исторического исследования. В кн.: Вопросы славянского языкознания. - М.,1957. - Вып.2.
- 14.Иванов В. Общая индоевропейская, праславянская и анатолийская языковые системы. - М.,1965.
- 15.Иванов В.В. О значении хеттского языка для сравнительно - исторического исследования славянских языков. В кн.: Вопросы славянского языкознания.- М.,1957. - Вып.2.
- 16.Ідзьо В.С. Олег Ярославович Галицький (Настасич) - автор Слова о полку Ігоревім. Перевал. - Івано-Франківськ, 2004. - №2.

- 17.Ідзьо В. Український мовний ареал від Геродота до Нестора. Українознавець. - Львів, 2006. - Ч.ІІ.
- 18.Йордан. О происхождении деянии гетов. - М.,1960.
- 19.Кругликова И.Т. Дакия в эпоху римской оккупации. - М.,1985.
- 20.Лякушкин Н.И.К вопросу о культурном единстве славянства. В кн.: Исследования по археологии СССР . - Ленинград, 1961.
- 21.Мавродин В.В. Русские на Дунае//Учёные записки ЛГУ. - №87. - Саратов, 1943. - Вып.1
- 22.Мачинский А.Д. Кельты на землях к востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М., 1974.
- 23.Мачинский А.Д.Возникновение древней Руси в контексте истории среднеземноморья (VIII в. до н. э. - XI в.н. э.). Основне контуры реконструкции. В кн: Балканы в контексте средиземноморья. Проблемы реконструкции языка и культуры. - М.,1986.
- 24.Пизани В. Хеттский и славянский язык. Общее индоевропейское языкознание. - М.,1956.
- 25.Рыбаков Б.А. Древние элементы в русском народном творчестве. - М.,1953.
- 26.Руський Літопис. - К.,1989.
- 27.Стратегикон. Вестник Древней Истории. - М.,1941.
- 28.Трубачев О.М. Ремесленная терминология в славянских языках. - М.,1966.
- 29.Филин Ф.П. Образование языка восточных славян. - М.-Л.,1962.
- 30.Хенсель В.Предполагаемое влияние хеттов на лужицкие племена.В кн.: Древние славяне и их соседи. - М.,1970.
- 31.Хенсель В. Предполагаемое влияние хеттов на лужицкие племена.В кн.: Древние славяне и их соседи. - М.,1970.
- 32.Шафарик П.Славянские древности. - М.,1848. - Т.І.

Український мовний ареал від Геродота до Нестора

Проблема вивчення українського мовного ареалу з найстародавніших часів починається з перших достовірних свідчень про українську мову та її ареал функціонування зі свідчення древньогрецького історика Геродота у V ст. до н.е., який першим взявся з'ясувати цю проблему через призму вивчення скелото-скіфських легенд, а загалом мови та культури “Борисфенітів”.

В епоху середньовіччя проблеми формування української мови, культури та давню батьківщину українців-слов'ян з'ясував ще в XII столітті давньоруський літописець Нестор, який у творі “Повісті минулих літ” так відповів на запитання: “Звідкіля пішла земля Руська і як вона постала?”... “розійшовся слов'янський народ, а від його імені отримали свою назву слов'янські письмена”[21, с.2-10].

Розглянемо у контексті нашого дослідження свідчення про племена і народи цього регіону, що зафіксовані у V ст. до н.е. батьком історії Геродотом, який ототожнив древніх слов'ян з регіонів сучасної України з племенами неврів, будинів, скіфів-землеробів, у яких була своя мова спілкування, звичаї, релігія, культура[14, с.56-57].

Слід наголосити, що питаннями утворення слов'янської мови (в тому числі української), займалися багато істориків та філологів. Як слушно зауважував польський історик Г. Ловмянський - “Вісло-Дніпровська теорія” стала вихідним пунктом для різних концепцій, згідно з якими слов'яни та їх мова формувалися у двох протилежних від Вісли напрямках. Одні дослідники, приймаючи за вихідну лінію басейн ріки Вісли, розміщують батьківщину та мовний ареал найдавніших слов'ян у басейні Прип'яті, Дністра та Дніпра (Ю.Ростафінськ, Ю.Розвадовський, М.Фасмер), інші пересунули її на захід у Вісло-Одеське міжріччя (Ю.Костшевський, Т.Лер-Сплавінський). Треті, до яких відносяться більшість російських, українських, чеських,

польських учених, розширяли мовний ореол слов'ян від басейну Одри на заході до Подніпров'я на сході[4,с.18-24]. Найновішою всесторонньо глибокою і обгрунтованою теорією слов'янської історії та мови, хоча недостатньо переконливою, є узагальнена концепція польського дослідника Г. Ловмянського, який виводить слов'ян від балто-слов'янського староевропейського мовного конгломерату[29, s.114-200].

Багато радянських археологів та істориків (М.І.Артамонов, П.Н.Третьяков, Б.О.Рибаков) у своїй науковій концепції об'єднують Вісло-Одерську і Вісло-Дніпровську теорії, вважаючи, що мовним ареалом слов'ян були землі від Дніпра до Одри[26, с.21-34]. Так, М.І.Артамонов вважав, що раннім слов'янам, в яких була сформована мова, належала лужицька, поморська, пшеворська культура в Польщі, також скіфські чи скототські культури Подністров'я, Поділля, Подніпров'я, український мовний ареал, в який входили історичні неври, гелони, будини на рубежі нової ери, починаючи з перших століть, зарубницька і черняхівська культури[2, с.5-9].

Власне цей автохтонний мовний ареал поступово розвивався з епохи Геродота до епохи Антської держави і в подальшому епохи Київської Русі. Теорії автохтонізму в слов'янському етногенезі та мовній культурі дотримувався сучасний російський славіст Б.О.Рибаков, який починав відлік функціонування слов'янської мови та культури, як і історії з XV ст. до н.е., розподіляючи її на декілька великих періодів. До першого періоду слов'янського мовного та культурного етнотворення він відносить час існування слов'янської, на думку дослідника, комарівської і тшинецької культури (XV-XII ст. до н.е.). Праслов'яни в цей же час, на думку дослідника, займали територію між Одрою і Середнім Дніпром, то був, на думку Б.О.Рибакова, час першого об'єднання слов'ян. До другого періоду слов'янської мови та історії він відніс лужицько-скіфський

час (XI-III ст. до н.е.), коли слов'янам належала лужицька, чорноліська, білогородська та скіфська культури. До третього періоду слов'янських старожитностей дослідник включає зарубинецьку та пшеворську культури (II ст. до н.е. - II ст. н.е.). До четвертого періоду - черняхівську і пшеворську культури (III-IV ст. н.е.), до п'ятого-пам'ятники пражської та корчацької культури, які характеризують період раннього-слов'янського середньовіччя[19, с.129-146, с.234-269].

Дуже цікаво і всесторонньо Б.О.Рибаков намагається з'ясувати мовний та культурний етногенез слов'ян під час перших письмових згадок древньогрецького географа і історика Геродота V ст. до н.е., який подає відомості про племена, їхню культуру та мову, що проживали у східній Європі у I тис. до н.е., зокрема на території формування мовного та культурного ореолу українського народу. Цілком ймовірно, що важливим питанням є з'ясування рівня розвитку мови праслов'ян у скіфську епоху. Не зважаючи на те, що ряд дослідників визнали наявність слов'янської мови серед скіфських іраномовних племен Геродота (Л.Нідерле і другі), з цього не робилось ніяких історичних висновків, історію слов'ян починали з Плінія Молодшого, який писав п'ятсот років після свідчень Геродота. Та на думку Б.О.Рибакова, проблема етногенезу мови слов'ян може бути вирішена на основці комплексу різних джерел. Найбільший інтерес для з'ясування Геродотових свідчень, на нашу думку, уособлюють скіфи-землероби, які за своїм способом господарювання, культурі та особливо мові не могли бути скіфами-кочовиками[18, с.12-28, с.34-39].

Археологічна наука розміщує мовний та культурний ореол скіфів-землеробів на середньому Дніпрі, Бузі і Дністрі. Геродот вказує, що греки помилково називають землеробів скіфами. Сам він часто позначає ці народи терміном "борисфеніти-дніпряни". Розповідаючи про їх традиційні свята плуга і ярма, Геродот називає і самоназву цього народу

- сколоти від імені їх міфічного царя Колок-сая, за визначенням лінгвістів Сонце-царя. У скелотів (подальший термін в історичній літературі – склавіни - слов'яни) у VI-IVст. до н.е. ми бачимо високорозвинуте землеробство, скотарство, ремесло, на кордонах зі скіфами вони будують оборонні споруди. У скелотському суспільстві в цей час виділяється дружина, тобто військова знать, що оточує царя, яка уже становить панівну аристократію скелотського суспільства. Цілком ймовірно, що скелоти цього часу уособлювали собою не тільки союз декількох племен зі своїми царями, але й класове суспільство, державу. На користь такого високого рівня говорить не тільки існування багатой знаті, але й наявність експортного землеробства[18, с.12-28, с.34-39].

Геродот розповідає, що скіфи-землероби сіють хліб на продаж, і що один із найстарших грецьких полісів Північного Причорномор'я - Ольвія, носить і другу назву "Торжище Борисфенітів". Уся сума свідчень про скелотське (праслав'янське) суспільство V-IV ст. до н.е. дозволяє припускати наявність у ньому рабовласницької держави. Наявність городищ, фортець, князівських дворів, зернових запасів, свідчить про міцну державну організацію у слов'ян - скелотів. Геродот розповідає дуже цікаві історичні міфи скелотів-землеробів, які Б.О.Рибаків порівнює з археологічними даними. Схема цих сказань, у староукраїнському епічному стилі, базовою в ній є староукраїнські слова, які можуть свідчити, що вони повністю сформовані в українському культурному та мовному ареалі Як засвідчують сказання, приблизно за 1000 років до приходу Дарія на скіфів (512рік до н.е.) від Зевса і дочки Дніпра народився Таргітай, який став першою людиною на скелотській землі.У Таргітая було троє синів, під час царювання яких їм з неба упали золоті реліквії: плуг-ярмо, сокира і чаша. Заволодіти чарівним золотом удалося тільки молодшому сину Колоксаю, за іменем якого усі

поклонники божественного плуга та ярма і називаються сколотами. Ім'я ж родоначальника сколотів - Таргітай дослідники пов'язують з стародавнім індоєвропейським словом "урожай", характерно, що давньогрецька назва слова "таргелії" у перекладі означає свято урожаю. Час міфічного Таргітая, ніяк не більше 1000 р. до походу у Скіфію царя персів Дарія. Це приблизно XVI-XV ст. до н.е., час, коли почалось відособлення праслов'ян і, відповідно, їх самостійне життя [30, с.51-59].

Міфічний час трьох синів Таргітая, на думку Б.О. Рибакова, це X-VII ст. до н.е., тобто час, коли почалось землеробство, тобто час, коли упав з неба міфічний плуг, сокира га інші атрибути. В VII ст. до н.е. греки уже знали ім'я міфічного Колок-сая. Три царі володіли чотирма сколотськими племенами, які очевидно розмішувалися на Дунаї, Дністрі, Дніпрі і Доні, головних локальних частинах староукраїнського суспільства. Геродот говорить, що молодший із синів Таргітая - Колок-сай розділив сколотське царство між трьома своїми синами. Міфічні царі і богатирі сколотського суспільства не вимірюються часом, та Б.О.Рибаків пов'язує їх час створення із часом створення сколотських царств - IX-VII ст. до н.е., які, очевидно, були слов'янськими (староукраїнськими) [20, с.28-49].

Очевидно, сколотський етнос розміщувався від земель середнього Подністров'я до Карпат, що відповідає пізнішим слов'янським племінним об'єднанням полян, будинів-бужан, хорват, з якими ототожнюють неврів, а також тиверців-тірагетів. Історичне осмислення текстів Геродота і археологічних матеріалів дає право розмішувати скіфів-землеробів та їх мовний ареал у їх історичних областях розселення і наголошувати на їх багатомісному проживанні у цьому регіоні з часу Геродотових розповідей про землеробське населення сколотів до історичного часу слов'янського етносу у давньоруський час. Характерно, що чеський дослідник Л.Нідерле особливо цікавився

землеробським населенням Скіфії як частиною прабатьківщини слов'ян, вважаючи, що два означення вживаються Геродотом стосовно одного і того ж народу. Він вважав, що Геродот розділив великий народ скелотів на низку слов'янських племен, що проживали від Дніпра до Карпат[14, с.42-47].

За іншим принципом підійшов до цієї проблеми М.І.Артамонов, який вважав, що скіфи організували свої політичні об'єднання від Дону до Буга в іранському мовному ареалі, а землероби-скелоти від Дністра до Дніпра на слов'янському (українському) мовному ареалі[3, с.28-49].

Загалом треба відзначити, що пошуки праукраїнської мовної культури серед слов'ян Дністра та Дніпра, описаних Геродотом, провадилися дуже давно, починаючи з XVII ст., коли побутувало правило, що скіфи - це загалом слов'яни. Виділення скіфів у XIX ст. до іранської мовної групи В.Ф.Міллером відхилило теорію їх слов'янського походження. Та дослідники В.І.Абаєв[1, с.147-169] і В.Георгієв[7, с.21-43] довели існування скіфського періоду в історії праслов'янської мови. Б.В.Горнунг прийшов до висновку, що Геродот скіфізував землеробське (українське) населення та його мовний ореол Дністро-Дніпровського регіону[9, с.13-15].

Майже двотисячолітнє існування у цьому регіоні землеробського населення зі своєю мовою та культурою, наголошує Б.О.Рибаков, дозволяє поглянути на скіфський світ Геродота з позиції славіста-історика та філолога. Ті області його Скіфії, з якими пов'язується скелотська культура, епос, легенди, сказання стають об'єктом ретельного дослідження. На особливу увагу заслуговують скіфо-скелотські легенди. Ці легенди записані Геродотом, їх вивченню присвячена велика кількість наукової літератури. Особливо цікавими, з точки зору розбору, є монографії А.М.Хазанова[27, с.21-35] і Д.С.Раєвського[17, с.31-49]. Їхня компіляція звільняє автора даного дослідження,

опираючись на висновки Б.О.Рибакова, від розгляду з цього приводу тверджень дослідників А.Крістенсена, Ж.Дюмезіля, Є.Бенвеніста, Б.Н.Гракова і Є.А.Грановського, які не наважувались ототожнювати мовний ореол скіфів-землеробів з мовним ореолом праукраїнців-слов'ян[18, с.12-28, с.34-39].

У загальному, із багаточисельних гіпотез, що стосуються міфології легенд скіфів і сколотів, кристалізувались на сьогоднішній день два варіанти їх мовного, культурного та історичного походження. За першою версією легенди належать прийшлому кочовому скіфському населенню, у якого ритуальні поклоніння віддавались ритуальним знаряддям праці - плугу і ярму. Дари небес: плуг, ярмо, сокира і чаша можуть означати: сокира - ознака царської влади, чаша - ознака влади жреців, плуг і ярмо - атрибути сколотів-українців, общинників[17, с.31-49].

Дослідники, які виступили з критикою даної гіпотези, зауважили, що плуг і ярмо ніяк не пов'язуються із кочовим чи скотарським веденням господарства. Детальний розгляд легенд привів учених до думки, що вони належали не кочовому, а сколотсько-землеробському народу, який уособлював український мовний ареал, а прийшли скіфи, що уособлювали політичну адміністрацію, перейняли давні міфи сколотського землеробського народу, і доповнили ними, іранський мовний ареал[28, s.142-175]. Історична та мовна інформація легенд про небесний плуг і ярмо потребує детального розгляду. За розповідями скіфів, народ їх молодший від усіх, і народився він таким чином. Першим мешканцем цієї країни був Таргітай. Батьком Таргітая, як вважали скіфи, був Зевс і дочка ріки Борисфена. У Тагітая було троє синів: Ліпоксай, Арпоксай, і наймолодший Колоксай. В їх царювання на Скіфську землю з неба упали золоті речі: плуг-ярмо, сокира і чаша. Першим побачив їх старший брат, ледь він підійшов і наблизився до речей, золоті речі загорілись, така сама невдача спіткала і середущого брата, та коли підійшов третій, наймолодший,

брат Колоксай - полум'я погасло і він відніс золото до себе в дім. Тому старші брати погодилися уступити наймолодшому усе царство. Плуг з ярмом був поставлений серед священних небесних дарів на перше місце, що і спонукає зв'язати дану легенду з населенням лісо-степової зони, які відомі під назвою "сколоти"[18, с.12-28, с.34-39].

Цікавим, на нашу думку, слід з'ясувати, хто такі сколоти, яких Геродот у ряді випадків називає борисфенітами і до яких він додає назву скіфи-землероби, скіфи-орачі. На думку Б.О.Рибакова, власне сколоти і скіфи-орачі належать до землеробського населення та українського мовного ареалу Дніпро-Дністровського скіфського часу[18, с.12-28, с.34-39].

Якщо взяти до уваги дані історичної географії, мовної культури слов'ян території України VI-XII ст., важко не побачити певну тотожність розміщення у Дніпро-Подністров'ї скіфів-землеробів і пізніших українців-слов'ян. Сколотські землеробські племена Геродотового часу дуже точно розміщуються територіально у культурний та мовний ареал пізніших військово-політичних союзів та мовного ареалу слов'ян часу Київської Русі, які перераховував літописець Нестор[21, с.2-10]. Хронологічно діапазон між двома історичними джерелами, які окреслюють мовний ареал української мови та культури більший, ніж півтори тисячі років. Та не дивлячись на це, землероби-сколоти та їх мовний ареал співпадає з пізнішим культурним та мовним ареалом слов'ян-українців. Імена більшості закінчуються на "аке", "яке", "ічі", "іці". Досліджені локальні землеробські культури скіфського часу в районі Дунаю, Карпат, Подністров'я, Подніпров'я, лужицька культура на заході праслав'янського світу яскраво вказують на тотожність їх з пізнішими слов'янськими культурами [22, с.29-36].

Давньоруський літописець Нестор теж відчував взаємозв'язок давньої Скіфії і праслов'янського світу. Область тиверців-тірагетів (дністриян) і уличів (алазонів) він

вірно у слід за Геродотом називає “Словянію” - “Великою Скіфією”[21, с.2-10].

Російський дослідник Б.О.Рибаков переконаний, що пінічно-західна частина Скіфії (скіфи-землероби, скіфи-орачі) була слов'янською у етнічно-територіальному та мовному розумінні. Розповідь Геродота про походження чотирьох сколотських племен уособлює собою епос місцевого Дністро-Бужсько-Дніпровського мовного ареалу із землеробським населенням. Самі ж міфи про принесення небесними богами землеробських знарядь, можуть свідчити про зародження у Дністро-Дніпровському регіоні землеробського способу ведення господарства. Священна сокира, яка і сьогодні є ритуальним атрибутом у населення Прикарпаття і Карпат, цілком може мати свої витoki із скіфського часу сколотських легенд[18, с.12-28, с.34-39].

Дослідник В.Петров звернув увагу, що самоназви сколотів тотожні з етноназвами Київщини, Полтавщини, Черкащини. Ключові слова і словосполучення, які знав Геродот, панують і сьогодні в українській мові. Розглянувши український епос: казки, билини, сказання, легенди, він прийшов до висновку, що час їх складання - скіфська доба часів Геродота. Український епос на його думку формувався у сколотському суспільстві[16, с.12-19]. Міфологічні і етнічні сказання, вважав В.В.Гіппіус, склались у сколотській цивілізації протослов'ян-українців середнього Подніпров'я, проіснували упродовж тисячоліть і знайшли відображення в українському фольклорі. Фрагменти їх дожили до ХХ ст. і, на думку дослідника, їх витoki слід починати вивчати із сколотського суспільства[8, с.24-29].

Зауважимо, що певні дослідження у цьому напрямку проводив дослідник В.І.Абаєв, який вважав їх іранськими, а ключові слова перекладав так: Таргітай-Довгомогутній, Липоксай-Гора-цар, Арпоксай-Володар глибин, Колоксай - Сонце-цар[1, с.147-169]. Дослідник Б.О.Рибаков вважає, що Таргітай відповідає слов'янському богу Сварогу, Колоксай

ототожнюється з сонячним божеством Даждь-богом і т.д., при цьому він наголошував, що скіфські божества і герої уособлюють староукраїнський архаїчний пласт, який включає в себе слов'янські самоназви і божества: Рода, Сварога, Перуна, Хорса, Велеса та інших. Цей пласт, на його думку, напряму пов'язує слов'ян зі скіфською епохою, яка породила сакральну двомовність східних слов'ян: Даждь-бог, Стри-бог-Таргі-тай, Коло-ксай, де таргі-коло, очевидно, назви слов'янські, а – ксай, ймовірно, термін скіфо-іранський[18, с.12-28, с.34-39]. Іранський елемент в іменах трьох братів Колокся, Ліпокся і Арпокся, вважав Є.А.Грантовський, зовсім не заважає віднести український мовний ореол землеробів-сколотів до праслов'ян, як і в цілому скіфо-сколотську міфологію на базі староукраїнської мови та історію – до праслов'янської спадщини[10, с.236-278].

Із усіх народів, локалізованих Геродотом в його Скіфії-Україні, тільки скіфи-землероби, скіфи-орачі, сколоти-борисфеніти, які зі своїм ореолом мовної культури можуть претендувати на статус прямих потомків українців-протослов'ян. Тому міфи, легенди, на які ми натрапляємо у слов'янському і, зокрема, в українському фольклорі варті всестороннього вивчення. Історико-міфічний аспект свідчень Геродота є актуальним до сьогоденного дня. Існування останнього дало змогу дослідникам, і про це наголошувалось вище, відкрити невідомі древні цивілізації, відлуння яких було відчутно тільки в стародавніх українських народних легендах, казках, міфах. Цілком ймовірно, що стародавні українські міфи та легенди, записані у скіфський час Геродотом, ще знайдуть свого справжнього відкривача, який всесторонньо і повно з'ясує в контексті проблему зародження і становлення українського мовного ореолу[13, с.6-12].

Однією із спроб з'ясувати їх, з філологічного погляду можна так, якщо назви трьох братів скіфо-сколотського

епосу Ліпоксай, Арпоскай і Колоксай - не означають відповідно "вода", "гора" і "сонце", як це твердить монографія "Міфи народів світу". Не відкидаючи теорії існування індоєвропейського спільного кореня у мовах арійських (орійських) народів, дослідник вважає, що назви трьох скіфських царів походять від українських мовних коренів і слів -"Ліпок"-Ліпок-сай, "Арпок"-Арпок-сай, "Колок"-Колок-сай. Таких назв в українській мові багато: покладок, починок, струмок, мішок, сволок, зарубок, каток, коток, валок, пупок, ціпок і т.д. Закінчення на "ок"- ліпок - липок може означати липовий вар, мед. В стародавні часи цукровиробничі технології були невідомі, а липовий мед, як і бджільне бортництво, було провідною галуззю. Лубок (кодушка), сволок-балка на стелі, ліпок, сніпок, ціпок, щепок, свисток, черенок, очіпок, синок, отрок, пасок, колобок і, врешті, ім'я воєводи, волинського учасника Куликовської битви-Боброк ототожнюються із назвами ліпок-сай, колоксай, арпок-сай[15, с.4-5].

Якщо врахувати дослідження Б.О.Рибакова, що слов'янські назви скіфського часу склалися внаслідок "двуязиччя", тобто із двох словосполучень типу Даждь-бог, Стри-бог, Таргі-тай, Коло-ксай, де терміни Таргі, Коло, Арпо-можуть бути слов'янськими, а термін ксай - скіфо-іранським, то наше дослідження заслуговує подальшого ототожнення і включення у концептуальну схему вивчення проблеми зародження і становлення українського мовного ареалу[18, с.12-28, с.34-39].

Для розуміння написаного потрібно зауважити, що Геродот, як було заведено у греків, майже завжди, перекладав чужі назви на грецьку мову, в т.ч. і власні імена, ріки, імена богів, царів, племен, родів. Геродотові слова промовляють до нас у розумінні і вимові греків, тому з'ясуємо, хто такі скіфи. В грецькій мові скіфи означають "скіфос" - чаша, при чому чаша соляного вжитку. Близьке до цього вжитку і вимови грецьке слово "скіфропазо"-

похмурий і “скіфозо”- стрижка волосся, стрижка по - скіфськи, тобто коротко, або в українському розумінні “під макітру”, під “скіфос”. Характерно, зауважує дослідник, що цей термін і сьогодні вживається в українських діалектах Поділля, де і проживали землероби - сколоти, самоназва яких близька до старогрецького слова “сколоф” - ”скіталон”, тобто - кілок, частокіл, палиця, булава, дрюк. З часу падіння з неба золотого плуга-ярма, сокири і чаші, усі скіфи були підпорядковані Колоксаю, де не виключається, що “сай” може означати цар. Це підтверджується тим, що у час Геродота загальноживані імена вимовлялись як Скіл, Сколот, Сколок. У сучасній українській мові, зокрема у подільському діалекті, назви "сколоти" означають будівлю, згуртування людей, сколотити у посудині рідину, а також слова: заколот, заколотник, околот, колотнеча, колотун, колотуха, кол, коляда і т.д.[15, с.4-5].

Найбільш вірогідне значення назви “сколоти” могло б означати сколочені - об’єднані, під проводом, як пише Геродот, одного царя, який з’єднав племена сколотів в один землеробський союз, який міг управлятися Колок-саєм, де самоназва Колоксая могла б означати, як вважає Б.О.Рибаків, сонце-цар[18, с.12-28, с.34-39]. При цьому імена “Колок-сай” і “Скіл” дають тотожню назву, що означає назву нового народу, країни. Колок також можна сприйняти як символ влади (сколотський меч), де колок у своїй ранній формі звучання і означав самоназву меча. Колок-кол-кілок-меч-палиця-палиця-сулиця-кий-булава, друга ж частина словосполучення могла означати сай-цай, у розумінні цар. Отже, Колоксай - це володар меча, кілка, скілів-сколотів. Дарована небожителями сокира пов’язується із колком-колуном-мечем. Давній символ слов’ян кілок-меч відомий і літописцю Нестору, який пише, що у той же час, коли хозари вимагали данини, слов’яни подарували їм меч, добре вигострений з обох боків, який у прадавній мові слов’ян і називався кілок. Ім’я Скіл теж характеризує певний символ у

суспільстві. З одного боку це кіл, а скіл - це той, хто ним володіє, а саме словотворення “скіл” може походити від слів: скільки, кількість, або число кіль в розумінні одиниця. Тому розуміння скіл-перший, чи сам володар, цілком вірогідне. Подібні тотожні імена князів зафіксовані і в скандинавському епосі Скольді. Руський літопис знає князя Аскольда, назва ріки Оскол теж у певній мірі співзвучні. Уся сукупність свідчень дає право говорити, що назва “сколоти” може означати сколочені - об’єднані під однією владою царя-вождя праслав’янських племен. Отже, приходимо до висновку, що легенди про Колоксія, Скіла, Кия немовби перегукуються між собою і мають слов’янське походження. Таку особливість мають свідчення Геродота і про першого царя скіфів-сколотів-Таргітая. Ім’я Таргітая у древньогрецькій мові має землеробське означення. Його грецьке розуміння - Таргіос - необроблена земля - ототожнюється із словосполученням в українській мові “Дике поле”. Співзвучний цьому терміну і термін архіос - родоначальник, старшина роду - що пояснює означення слова Таргітай (необроблена земля), слово “тархіос”- може означати і “родоначальник”, де тар-староста, старший, старий, що пояснює українське ім’я Тарас. Такий здогад правомірно доповнюється тим, що батько Таргітая замінює син уже з землеробським (слов’янським) іменем Арпоксай, Липоксай і Колоксай. Характерно, що назва “Арпоксай” цілком ототожнюється зі словом оранка, орана земля. Очевидно, що назва Ор-Ар-поксай від слова орати-оранка має також паралелі в арійській і латинській мовах. Цілком можливо, що Ари, Ори - це народ, що проживає на оброблених землях, на ланах, на полях та їх ймення - поляни. Друга назва Ар-поксія може пов’язуватися із назвою землеробського народу, як наприклад тіраспії (ті-ар-спії) чи відомі із греко-римських джерел тіра-гети, чи з “Повісті минулих літ”-тиверці. Основа слова походить від назви ріки Дністра (гр.Тіраса) - Тивер, що може означати народ, що

живе на воді - слов'янський, звідкіля із сполучення вер-вар з'явилися слова "варити, виварити," обов'язково на воді. Тут же на середньому Дністрі-Тірі розміщуються улличі, плем'я, якому належать древні назви міст Лучеськ, Тульчин і другі, що виводить їх назву від слова уллучина (щасливі, щастя) і поєднує їх із давньогрецькими жителями міста Ольвія (Ольвополітами), назва якої означає "щаслива". У зв'язку з цим можна говорити про племінне об'єднання улличів, які проживали в уллучені Дністра, хоча і ймовірна точка зору, що самоназва народу улличі означає народ, що займається розведенням бджіл у вуликах - "вуличами". Сам же дослідник вважає улличів "солеварами". Край улличів-тиверців (алізонів-траспіїв) Геродоту найбільш відомий, він достовірно описує ріку Буг-Бог, яку називає Гіпаніс. Гі-народ, земля, пан-бог лісів, гір, полів у грецькій міфології, а у слов'янській - Велес. Населені пункти на ріці Бозі: Білобережжя, Межибоже, Бужськ-Божськ, немов би уособлюють цю територію з будинами-бужанами Геродота, пізнішим державним формуванням бужан-волинян, про яку розповідає арабський дослідник Масуді. Сам Дністро-Божський регіон, перебував у володінні Ар-поксяя чи Хар-поксяя. Він, Арпок-сай, володар орпка-орала, керував країною Орантією, Горатією, на нашу думку, відомою за раньосередньовічними джерелами - Хорватією. Рід молодшого сина Колок-сяя (володар-кілка-кяя) - володів паралатами. Паралати - ті, що служать за плату, тобто дружинники великого князя Колок-сяя, які несли прикордонну службу у Дністро-Бужському пониззі. З ними, очевидно, слід пов'язувати пізніші племінні союзи білих сербів верхнього Подніпров'я і білих хорватів Подністров'я і Карпат. Саме скіфи - паралати несли основну військову повинність слов'янського світу стосовно захисту землеробського населення від нападів кочових племен. З'ясуємо і самоназву старшого з братів Ліпоксяя, володаря ліпка, чаші чи ліри. Саму слов'янську назву "ліпок" можна трансформувати як варене - липове, чи ліплене-ліпити

(гончарне ремесло). Ліпок, очевидно, ліплена слов'янська посуда, чаша, горщик. Ім'я Ліпоксяя вказує на галузь гончарства. Якщо “ліпок”-ліпок-сай вивищений ремісничий (гончарний) рід, що вивищевся до царського, то первинно він був рід ремісничий: гончарів, золотарів, вишивальників, різблярів і т.д. Усі три випадки не вносять сумніву у логічність трактування легенд. З такою трактовкою легенд перекликається і відомий вислів-прислів'я: “Не боги горшки ліплять”. Очевидно, що перші горшки - таки ліпились, а ліпок - це і є виріб, зліплений майстром гончарного ремесла. Цілком можливо, що ліпок - це пристрій для виготовлення горшків, чаш - своєрідна гончарна форма, де перші ліпки-гончарні вироби були запозичені у цивілізацій Середземномор'я і Причорномор'я[15, с.4-5].

Якщо взяти до уваги розселення слов'ян у Подунав'ї і Подністров'ї та в областях Карпатських гір, їх розселення на схід проходило у догеродотовий час, то цілком можна припускати, що виникнення ремесел у слов'ян проходило власне у цьому регіоні, що підтверджується археологічними свідченнями кельто-слов'янських старожитностей V-IV ст. до н.е.[11, с.185-222].

У зв'язку з розвитком Карпато-Дністровської цивілізації протослов'ян тут, у Прикарпатті, кристалізується етнонім “Ук”, ”Укий”, який означає народ, касту жерців культу бога Сонця-Ра, Укий-Ра, де слово Укий - може означати вчений, обізнаний жрець, волхв. Недарма прізвіща в західноукраїнському регіоні творяться за допомогою закінчення Ук: Мельни-ч-Ук, Столя-р-Ук, Гонча-р-Ук, Винар-ч-Ук, Крав-ч-Ук, Боднар-ч-Ук, Бортни-ч-Ук, Бой-ч-Ук, Лип-ч-Ук і т. д. Ук-Укий у Прикарпатців і Гуцулів означає волхв-жрець, служитель культу старослов'янської релігії, яка пов'язується з культом бога Сонця-Ра, Укий-Ра, Ук-Ра, Галицька Ук-Ра-їна[12, с.17-29]. Відома за Галицько-Волинським літописом, цілком відповідає локальму варіанту слов'ян досліджуваного нами регіону. Характерно, що

племінне об'єднання хорватів уособлюється філологами і лінгвістами з етноназвою сонцелюбивих, сонцепоклонників. Хорвати-діти бога Сонця-Ра, де гуцульські коломийки - танці в честь бога Сонця-Кола. Назва царя Коло-ксяя, якого дослідник Б.О.Рибаков не випадково пояснює як Сонце-цар, на нашу думку не є випадковою тотожністю[19, с.129-146, с.234-269].

Це свідчення і зацікавило археологів, внаслідок наявності останнього вони відкрили і дослідили безліч замків, вивчення яких ще попереду. З цього приводу дослідник релігійних вірувань Б.О.Тимошук відмічає, що легенди мають певну вагу в науковому пошуку, вони допомагають науковцям робити найважливіші археологічні відкриття. Стародавні легенди та повір'я українського народу засвідчують глибоке і давнє коріння слов'янських племен Подніпров'я та Подністров'я[24, с.7-8, с.25-27, с.31-32, с.76-77].

Що стосується останнього, наголошує Б.О.Тимошук, то наука ще не дала повної і достовірної інформації, чому слов'янське населення Середнього Подністров'я і Прикарпаття, починаючи з II ст. до н.е., споруджувало до IV-V ст. н.е. невелику кількість міст, можливо археологи ще не відкрили їх і робити висновки ще передчасно. Однак легенди цього регіону свідчать про могутні княжі і царські замки, а про міста мовчать. Тільки в одній коломийці (пісенному епосі горян Українських Карпат) наголошується, що: "Коломия древнє місто за римлян постало"[24, с.21-54]. Ряд серйозних дослідників, опираючись на свідчення Йордана, вважають, що у III-IV ст. в Антському союзі племен[23, с.292-295] активно функціонував сформований в "епоху великого переселення народів"[5, с.211-218] - український мовний ареал[13, с.6-12].

У висновку нашого дослідження зауважимо, що український мовний ареал від Геродота до Нестора простежується і за свідченнями археологічної науки.

Археологічний матеріал, наголошує В.Д.Баран, засвідчує, що з епохи Геродота фактично до епохи Київської Русі, епохи Нестора, у скотів-склавинів Дніпро-Дністровських басейнів, де пізніше проживали скоти-склавини та анти, відбулась не зміна народу та мовної культури[6, с.61-65], а зміна української етнічної та політичної формації, тобто, як наголошує археолог Б.О.Тимошук, зміна матеріальної культури, де нова дала можливість підвищити рівень культури мовного ареалу одного і того ж слов'яно-українського населення, яке в нових умовах феодальної доби, епохи Нестора, підвищило культурний рівень населення Дністро-Дніпровських регіонів, археологічні старожитності яких, пов'язуються з мовним ареалом українського народу. Таким чином час активного функціонування української мови, яка вже була у широкому вжитку в етно-політичному згуродженні “скіфів-землеробів”, які проживали від Карпат, Дністра, Прута до Дніпра та Дунаю, слід пов'язувати з засвідченою джерелами, епохою Геродота, тобто з V ст. до н.е., що з огляду на сукупність проаналізованих джерел, складає доконаний факт, який потребує подальшої апробації джерел, в першу чергу археологічних та лінгвістичних, що є предметом нашого подальшого дослідження[25, с.4-6].

Список використаних джерел та літератури:

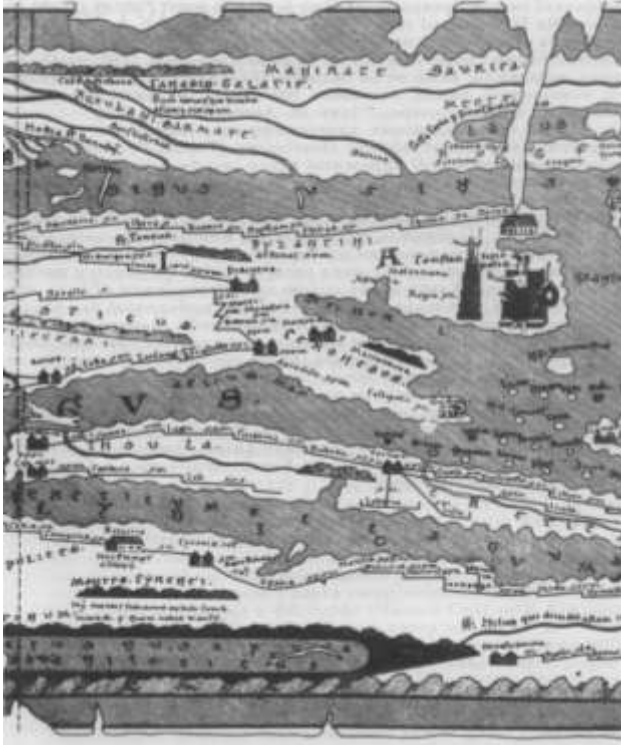
- 1.Абаев В.И.Скифский язык. В кн: Осетинский язык и фольклор. - М-Л.,1949. - Т.І.
- 2.Артамонов М.И. Вопросы расселения восточных славян и советская археология.//Проблемы всеобщей истории. - Л.,1967.
- 3.Артамонов М.И. Кимерийцы и скифы.- Л.,1974.
- 4.Баран В.Д.,Козак Д.Н.,Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. - К.,1991.
- 5.Баран В.Д.Давні слов'яни. - К.,1998.
- 6.Баран В.Д. Від венедів до українців. Науковий Вісник Українського Університету м.Москви. - М.,2001. - Т.І.
- 7.Георгиев В.Трите фази на славянската мифология. - София,1970.
- 8.Гіппіус Василь. Коваль Кузьма-Дем'ян у фольклорі. Етнографічний Вісник. - К.,1929. - Т.VIII.
- 9.Горнунг В.В. Скифы.(Под редакцией Ф.П.Филина) . Вопросы языкознания. - М.,1963. - №3.
- 10.Грантовский Е.А.Индо-иранские касты у скифов. 25 Международный конгресс востоковедов. Докл. сов. делег. - М.,1960.
- 11.Ідзьо В.С.Вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу і слов'янської державності. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту при Московському державному педагогічному університеті. - М.,1998. - Т.І.
- 12.Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів. "Сполом", 2004.
- 13.Ідзьо Віктор. Формування українського народу та української мови за свідчення філологічної та історичної науки. Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. - Київ, 2005. - Випуск 78/79.
- 14.Нидерле Л.Славянские древности. - М.,1956.

15. Онопенко О.Д. Нам заповідано Україну. Український кур'єр. - М.,1994. - № 3-4.
16. Петров Віктор. Кузьма-Дем'ян в Українському фольклорі. Етнографічний Вісник. - К.,1929. -Т. VIII.
17. Раевский Д.С. Очерки идеологии скифо-сакских племён. - М.,1977.
18. Рыбаков Б.А. Геродотова Скифия. - М.1979.
19. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. - М.,1981.
20. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII веков. - М.,1993.
21. Руський літопис. - К.,1989.
22. Самоквасов Я.Д. О происхождении русских и польских славян. История русского права. -М.,1929.
23. Спицин А. Древности антов. Сборник отделения русского языка и словесности. АН. СССР. - М., 1928. - Т. I.
24. Тимощук Б.О. Зустріч з легендою. - Ужгород,1974.
25. Тимощук Б.А. Восточнославянская община. - М.,1990.
26. Третьяков П.Н. По следам древнейших славянских племён. - Л.,1982.
27. Хазанов А.М. Социальная история скифов. - М.,1975.
28. Kostrzewski J. W. Chmielewski. K. Jazdzewski. Pradzieje Polski. - Wroclaw-Warsawa-Krakow, 1965.
29. Lowmianski H. Poczatki Polski.- Warszawa,1963. - Т. I.
30. Schachmatow A.A. Zialtesten slavisch-keltischen Beziehungen. // Archiv für slavische Philologie. Bd. XXXIII. - Berlin,1912.

Український мовний ареал в епоху сусідства з Римською імперією у I-IV століттях нашої ери

Римська імперія виявила на мовний та культурний розвиток українців - слов'ян Прикарпаття і Подністров'я у I-IV ст. н.е. найбільший вплив. Вона залишила на території Прикарпаття і Подністров'я етноніми, топоніми, гідроніми, що виявлені в назвах гір, рік, незин, вершин та рослин[12, с.53; с.52; с.8-9; с.83; с.171].

В цей час римляни, своєю військово-політичною організацією дійшли до Подністров'я. Ними були укріплені і перетворені в римські фортеці всі городища на нижньому і середньому Дністрі[61,s.155-156;с.23-39].

1.Певтінгерові таблиці, дорожня карта римських шляхів III-IV ст. .н.е.

Все це зафіксовано на Певтінгерових таблицях, дорожній карті римських шляхів III - IV ст. н.е. на якій позначено Карпати, Прикарпаття та Подністров'я. Ці позначення мають свої специфічні в тому числі й слов'янські мовні особливості[20,с.36-38].

Дальше римляни просунулись і до Прута та Карпат. Біля стародавнього українського міста Коломиї яке, як засвідчує український фольклор: “постало, за науковими твердження академіка В.Грабовецького в римській час” , у III-IV століттях н.е. Як наголошує у своїй праці “Історія Коломиї з найдавніших часів до XIX ст.” академік В.Грабовецький: “ на території Коломиї виявлені римські монети I-II ст. н.е. В урочищі “Ліс” виявлено римський курган римських часів. Саме місто вже активно функціонувало у римську добу, а тобто у IV-V століттях. На території міста виявлена кераміка черняхівської культури та культури карпатський курганів III-IV ст. н.е.”[15, с. 13-15].

Тут, біля Коломиї стояв римський легіон, що засвідчено археологічними розкопками. Власне територія Українського Покуття та Коломиїщини і була тією стародавньою культурною та мовною контактною зоною Римської держави і слов'янського світу Прикарпаття у III ст. н.е., тому тісніші культурні та мовні взаємовідносини Римської держави її впливу на мовно-культурний, політичний, соціально-економічний та суспільний устрій слов'ян Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, потребує подальшого дослідження. Уже сьогодні із сукупності всіх наявних джерел, як вважав дослідник І.Сюзюмов, можна наголосити, що рішучим фактором у культурних та мовних взаємовідносинах міст у Прикарпатті та Подністров'ї в Римську добу, були жваві торгово-економічні відносини, що

засвідчує і “Слово о полку Игоревім”: ”Були віка Траянові”[51,с.51- 57].

Невелика кількість римських джерел по цій проблемі, наголошував дослідник Є.П.Наумов, яка доповнюється археологічними, лінгвістичними та фольклорними джерелами, яскраво розповідають про рух римських легіонів у регіон Прикарпаття та встановлення політичних, торгово-економічних та культурно-мовних взаємовідносин з населенням цього регіону. Рим потребував хліба і металів, які були в Карпатських горах та Подністров’ї тому взаємовигідні економічні взаємовідносини, торгівля стали першою фазою в I-II ст. н.е., які розвинули слов’янську політичну та військову організацію у III ст. н.е., яка у цьому регіоні стала на вищий суспільний і військово-політичний щабель, який називається в науковій літературі, як ранньо-феодальний лад, зокрема це видно по прогресуванні Прикарпатських бастарнів, карпів - хорватів[34,с.117 - 118].

Внаслідок проникнення римських купців та перебування римських військових, легіонерів в регіоні Прикарпаття, у місцевого слов’янського населення пройшли римські лексичні та мовні запозичення, як от “легіонери” римське, та “легіні” - місцеве, українське, ряд назв мір та зважуваних пристроїв, як римське слово - “вага”, українське слово - “вага, важити” - і багато інших. Багато римських слів, які збереглися в обіході місцевого слов’янського населення контактних зон Прикарпаття, зокрема, Покуктя, Коломийщини, та інших регіонів Прикарпаття та Карпат, яскраво говорить про розвиток певного українського мовного ареалу на римській основі у II - IV ст. н.е.[41, с.30-32, с.35].

Слід наголосити, що цей римо-український мовний ареал, що кристалізувався у I-IV ст. н.е. був живучий ще й у

XVIII ст. н.е. на що звернули, досліджуючи місцевий фольклор, австрійські вчені, які однозначно вказали на його стародавність і ототожили його з римською добою в історії Прикарпаття та Подністров'я. Таким чином, наголошують дослідники Д.Г. Бучко, І.М Железняк, Т.А Марко, О.М Трубачёв:” у II - III ст. н. е. в Прикарпатті “контактній зоні римського та слов'янського світів” політичні та торгово - економічні контакти привели до мовного взаємопроникнення”[13, с.53; с. 52; с. 8-9; с. 83;с. 171].

З мовної точки зору, римські джерела називають слов'янські імена королів бастарнів та картів. За свідченням римського літописця Зосіма “ королі бастарнів та карпів були могутніші від королів готів”[61,s.155-156; с.23-39].

Королі бастарнів у I-III ст. н.е. такі, як Дельдьо, Гораль громили Римську імперію, а в подальшому Візантійську імперію. Карпатські царі бастарнів та карпів: Радогост (584 - 594), Мусокій, Мусук, Родогаст, Пірогаст очолювали у різні віки цю могутню Бастарнську державність. Цілком ймовірно, наголошував російський дослідник XIX ст. І.Забелін, що бастарни розвиваючись кристалізували феодальну державність та свою мовну ідентичність, яку античні та римські джерела в II-III ст. н.е. називали їхньою мовою - державою “Бастарнією”, розміщуючи її епіцентр в басейні Дністра та Буга[18, с.156 - 172; с.292 - 306], політичний епіцентр якої галицький історик О.Партицький пов'язував з Перемишлем[18, с.572].

З тим, що проживаючі у Прикарпатті бастарни-бистряни(українці) у римський час вдосконалили свою мову, був згідний і визначний російський мовознавець Ф.П.Філін, який відзначав багато топонімів з етноназвою бастарнів: бастарн - бастар - бастр від Дунаю до і у Карпатських горах та на Прикарпатті. На його думку територія бастарнів, а отже

Прикарпаття і Карпатські гори треба включити до території на якій формувалась мовна культура правдавніх слов'ян - бастарнів (бистрян). Мовна інфраструктура бастарнів, на думку дослідника, починалась з Повіслення і охоплювала Карпати, Прикарпаття та Побужжя[58, с.20 - 45, с. 191].

2. Країна Бастарнів. зафіксовані на карті Клавдія Птолемея.

Всю цю територію та мовну інфраструктуру Подністров'я з стародавньою назвою ріки Тирас (Дністер), та притоки, з стародавньою назвою "Basternae". (Бистрі, Бистра, Бистриця), зафіксував на своїй карті давньогрецький картограф Клавдій Птолемеї[63].

Сучасний мовознавець С.Б. Берштейн вважав, що уже в III ст. до н.е. власне Карпати з обох сторін і Дністро - Побужжя в яких проживали землеробські та скотарські племена бастарнів, слід відносити до території мовного формування слов'ян. Вся їх мовна спорідненість тяготіла в одну сторону до Дунаю, а друга східна до Бугу[5, с.60 - 90].

На думку російського мовознавця та філолога В.П.Кобичева, топоніміка та лінгвістичний матеріал римського часу дає підстави вважати, що стародавні слов'яни розпочинали свій рух в Подністров'я та Побужжя з Подунав'я та областей Карпат, що пов'язується з стародавніми гідронімами бастарнів Карпатського та Дністровського регіонів, які плавно рухаються у Побужжя. Західним мовним кордоном цього бастарнського

конгломерату, як його називали римляни, були Карпати “Альпи Бастарнські”. У цьому регіоні мовна спорідненість очевидна, яку слід співставляти з картографією К.Птолемея, який назвав цю етнічну спорідненість “Бастарнією”[24, с.51 - 67].

Тут же на території Бастарнії фіксує єдине мовне споріднення слов’ян інший російський мовознавець О.М.Трубачев, який вбачає мовне зародження слов’ян в системі індо-європейського етносу. На його думку процес складання праслов’янської мови проходив локально. Дослідник наголошує, що в Прикарпатських областях праслов’янська (староукраїнська) мова формувалась в лоні індо-європейської спільноти[56, с.194 - 200].

Цієї ж мовної концепції притримується наступний російський мовознавець В.В.Іванов, який наголошує на зв’язках слов’янських мов з анатолійськими мовами, що дає право наголошувати на ідентичності слов’янського етносу з подунайським і бастарнським (українським) етносом зокрема[19, с.29-30].

З мовної точки зору цю концепцію підтримав археолог М.І.Лякушкін, який вважав, що гірські і пригірські місцевості: гора, хребет, бердо, бір (самбір), ріки, що витікали із Карпат Бистриця, Ворона, Тиса, Біла, Черемош, Сан, всі вони лежать на слов’янському (праукраїнському) мовному ареалі та археологічному матеріалі, який належить слов’янам-бастарнам. І хоча археологічно, достовірно, слов’янські старожитності у цьому регіоні виділені тільки в II-IV ст. н.е., все це говорить про те, що вони були тут і у більш раніший час і їх слід виявляти в стародавньому пласті серед археологічних культур Карпат та Прикарпаття[29, с.27 - 39].

Як бачимо із свідчення римського літописця К.Тацита в I ст. н.е. римляни захопили Нижнє Подністрів’я і зосередили свою владу в містах: Діночетія, Трезмис,

Новгодунум, Течке, Аррубіум, Гальмунс, в сусідстві венедев-слов'ян[53, с.350-352].

Власне з цих міст римляни почали наступати у слов'янські землі, після захоплення Нижнього Подністров'я та її столиці Тіри, в середнє Подністров'я, закріплюючись низкою фортець та опорних пунктів, як наприклад біля Коломиї. Цей рух був добре спланований, тому не дивно, що у фазі своєї найбільшої політичної могутності римські легіони дійшли до Коломиї і знаходилися в цьому регіоні близько півтора століття, що засвідчено археологічними дослідженнями[38, с.34 - 36].

Слід наголосити, що у цих місцях в місті Томи був засланий римський поет Овідій. В своїй праці, яку він написав у 18 році н.е. він дуже добре описав кінні дружини сарматів - слов'ян, які постійно тривожили своїми нападами політичний та економічний устрій римлян: "Лиш чуть вартовий з дозорної вишки подасть сигнал тривоги, ми в той же час тремтячими руками одягаємо доспіхи. Жахливий ворог озброєний луками і отравленими стрілами оглядає стіни на важко дихаючих конях. Кругом грозять жорстокими війнами безчисельні племена. Ворог густим натовпом подібно птахам нападає тоді, коли ми менше чекаємо його, налітає і забирає здобич майже непомітним. Ми часто збираємо посеред вулиць ядовиті стріли. Інколи правда буває мир, та в нікого не має віри в мир..."[37, с.277 - 278].

Хоча Овідій і критично називає всіх варварами, не уконкретнюючи, що мова йде про слов'ян, та з інших джерел нам достеменно відомо, що власне в цей час слов'яни натирали наконечники стріл ядом. Власне слов'яни в I ст. н.е активно нападали на римську провінцію "Дакія". Слід наголосити, що власне в час Овідієвого заслання римляни захопили середнє Подністров'я і можна припустити, що, як засвідчують карпатські легенди, Овідій разом з просування римських легіонів побував і у Подністров'ї. Недаремно за переказом і легендами у Покутті є "Овідієва гора", "Овідіїв

камінь” з якого нібито поет читав чи то римлянам чи то варварам-слов'янам свої вірші. При всій інтерпретації джерел та легенд, можемо наголосити, що римські легіони довгий час дійсно перебували в цих місцях. З огляду дослідження римської присутності в Прикарпатті, ця проблема потребує подальшого дослідження[38, с.36 - 37].

Якщо ще раз звернутися до римських літописців I ст. н.е., то дізнаємося, що Овідій також писав і про слов'ян - гетів, в яких вбачав напарників на римські фортеці. Характерно, що через декілька років після цього Овідієвого опису, інший римський історик К.Тацит у своєму творі називав слов'ян - гетів, бастарнами[54, с.372 - 373].

Така приблизно сама система укладу господарювання була і в слов'янських державах бастарнів та карпів. А.І.Нікітський всесторонньо вивчивши проблему розвитку слов'янського етносу, культури та мови Прикарпаття, в римську добу, вважав, що становлення міст та господарства за римським зразком проходило за таким самим принципом як і в “Дакії”. На його думку політична система майбутньої Київської Русі, а це посадники, тисяцькі, бояри та князі знаходилися цілком на таких же правах, як римські консули, притори, едили, квестори відносно римського імператора. Отже наголошував дослідник відносини князівської верхівки з своїми васалами та підданими в Прикарпатті були встановлені в римський час на принципах мовного порозуміння та слов'янського і римського права, яке відоме у слов'ян Прикарпаття і Подністров'я, як “Галицький Статут”. Посадники, на думку А.І.Нікітського, це римські консули, притори, а воєводи, це римські центуріони[35, с.58 - 60, с.145 - 146, с.160 - 162].

Таким чином зміна політичного, соціально-економічного та мовного ладу в слов'ян-українців Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя була обумовлена завоюванням римлянами Дакії у I ст. н.е., яка перетворилася на римську провінцію “Дакія” за всіма ознаками,

характерними для тогочасної римської провінції. Римський і слов'янський(український) світ тепер розділяли “Альпи Бастарнські”(Карпати) через які, як виразився автор “Слова о полку Ігоревім”, “через Тропу Троянову”, через гірські перевали велась широкомасштабна торгівля з римськими провінція Мезія та Дакія. Це, як наголошував автор “Слова о полку Ігоревім”.:” були “щасливі віки Троянові”[44, с.37].

Власне в III ст. н. е. римляни на цих землях, переходять від наступу до оборони, що засвідчує досліджений військовий табір римського легіону під Коломиєю. Це засвідчує і Овідій, який наголошував: “ що мир тут був короткочасний”. Однак, щоб втриматись на цій території, Рим вдався до широкої міжнародної торгівлі, з одобрювання бастарнських королів та князів, що хоч короткочасно, як наголшував Овідій “ подавало надії на мир”[37, с.277 - 278].

Слід наголосити, що торгово - економічні та політичні взаємовідносини, які були налагоджені Римською імперією з Бастарнією профунціонували тут ще довгі віки і відбилися через призму в історичній та легендарній пам'яті народу майже на протязі восьми століть, оскільки були ще відомі у XII столітті в епоху могутності Галицької держави, яку очолював знаменитий князь Ярослав Осмомисл, який як наголошувало “Слово о полку Ігоревім” відновив ”Часи Траянові”, “ затворив Дунаю ворота, суд по Дунай рядив”[21, с.287 - 301].

У такому екскурсі окреслюється стародавня історія Галичини, від епохи Птолемеєвої Бастарнії III-II ст. до н.е. I ст. н.е. та її взаємовідносин з Римською державою у II-IV ст. н.е., які “Слово о полку Ігревім” характеризує як “Прекрасні часи Траянові”, вкладуючи зміст великого розвитку Прикарпатської державності того часу , який літописець порівнює з “Часами Ярославовими”, епохою могутності Галицької держави, в час князювання Ярослава Володимировича, Галицького [45, с.163 - 181].

Слід наголосити, що російський історик XVIII століття В.М.Татищев, який використав недейшовші до нас стародавні слов'янські легенди, які були записані в XIII-XVI століттях, наголошував:” що у стародавні часи Дністром володіли Бастарини. Сам цар Славен-Склавен, від якого отримали назву склавини-слов'яни, який виходив із Дунаю в північні краї, залишив у Дністровськ -Дунайським краю свого сина Бастарна з народом бастарнів”[52, с.320 - 327].

Римський історик Пліній називає бастарнів сусідами даків (contermini Dacis). Галицький дослідник XIX століття О.Партицький проаналізувавши свідчення римських письменників вважав, що бастарни, це слов'яни прикарпатці та горяни, гуцули, які з найдавніших часів проживали починаючи від Вісли до Карпат (Альпи Бастарнські). У II ст. н.е. германців тут ще не було. К.Птолемей називає близькими сусідами Бастарнів, Бойків, Карпів, які проживають на ріці Коропець. Бойків і Карпів він теж називає “ставанами” тобто слов'янами[39, с.224, с.251, с.294 - 296].

Першим королем, який переселив бастарнів у Карпати і Прикарпаття був Ороль-Ораль-Гораль. Римський письменник Тіт Лівій розповідає про війни короля бастарнів Ораля- Горалья проти римлян в союзі з Македонським королем Філіпом III. Та згодом римляни розгромили македонців та даків на Дунаї і вийшовши в нижнє Подунав'я та Подністров'я вигнали сарматів в степ, а слов'ян-бастарнів в гори[39, с.320 - 321].

Таким чином війна об'єднаної коаліції з римлянами на чолі з Бурвістою (Буря і Вість) була програна. Римляни розгромили даків, боїв, карпів і бастарнів і ті відійшли в Альпи Бастарнські-Карпатські гори. Сама ж Бастарнська держава, яка утворилася внаслідок необхідності протистояння римлянам, почала розвиватись в Прикарпатті, як її вірно відтворив на своїй карті К.Птолемей, у I-II ст. н.е.[63].

Як наголошують римські джерела у битві з римлянами був вбитий король бастарнів Дельдьо власною рукою римського полководця Краса. Це другий король бастарнів відомий із римських джерел, який могутній володар Бастарнії межі тисячоліть[26,с.43-45].

З мовної точки зору етно-назви королів: Ороль(Орач)-Ораль-Гораль (Горянин), Бурвіста (Буря і Вість), Дельдьо(Великий) є яскравими зразками назв притаманних для староукраїнської мови, що розвинулась на Дунаї. Як знаємо з римських джерел, бастарни на Дунаї були переможені римлянами їх король Дельдьо поліг на полі битви. Новообраний король бастарнів, Гораль, за свідченнями римських джерел, відступив з бастанами в “Альпи Бастарнські” та в Прикарпаття, де в районі заснованого ними Перемишля, сконцентрував свою державність[39, с.320 - 321].

Історична роль бастарнів та карпів Прикарпаття та Подністров'я в II-III ст. н.е., на думку мовознавця Ф.П.Філіна полягає в тому, що вони змогли консолідувати слов'янську, а отже праукраїнську, державну та мовну спорідненість “Бастарнія”, яку слід поставити в основу формування українського етносу, з своєю, притаманною виключно українському народу, мовною та культурною інфраструктуру. Мовознавець Ф.П.Філін, на нашу думку, повністю правий наголошуючи, цитуючи античні джерела, що слов'яни-українці дністряни, побужці та дніпряни:” склавини і анти розмовляли однією мовою”[58, с.28 - 30, с.63 - 65, с.99 - 122].

Про стародавність етносу бастарнів та карпів та їх мови наголошував ще Клавдій Птолемей, який говорив: ” про єдину мову карпів, бастарнів та певкінів, щоправда він не уточнював мовну систему цих народів із його свідчення зрозуміло, що він просто вивчив їх розмовну форму у тому вигляді, яка давала йому зрозуміти історико - географічне розміщення та степінь спорідненості цих народів”[63].

В такому ракурсі знали мову бастарнів і римські письменники К.Тацит і Пліній. Ці дослідники знали, що карпи поділяються ще на дрібніші племена, кожне з своїми мовними особливостями:” сабоків, бойків, а трансмотанти - це ті, що проживають за горами. В горах він розміщував карпів, кособоки - це гірські бойки. В області Подністров’я - соувени і ставани, де під цими назвами слід розуміти слов’яни”[53,с.350-352].

Таким чином, на нашу думку, са - боки, це бойки, транс мутанти - загоряни, карпи римська назва - хорватів, костобоки - гірські бойки і ставани - слов’яни[27, с.235 - 315].

Якщо врахувати, що бойки проживали в Прикарпатті і в Карпаській горах, то зрозуміло що це один народ, який проживає в різних місцевостях. Далше на великій території Подністров’я і Прикарпаття - ставани, очевидно що це назва слов’ян, які зафіксовані археологічною наукою, слов’яни[25, с.106 - 107].

Історики та мовознавці О.М.Трубачов та В.М.Топоров наголошували, що бастарни - слов’яни проживали задовго до приходу готів в Прикарпаття. Вони як з мовної так і археологічної точки зору обіймали територію Верхнього Дністра, Прута, Серета де виявлені їхні чисельні археологічні пам’ятки та гідроніми. Їх присутність в регіоні в I-II ст. н. е. підтверджується і даними римських авторів, які наголошували, що бастарни проживають біля “Альпів Бастарнських”. Країна Бастарнія поміщена на карті К.Птолемея і Певтінгерових таблицях, дорожній карті римських шляхів II-III ст. н.е., а це значить, що задовго до приходу у Прикарпатський регіон готів слов’яни - бастарни були в сфері економічного та політичного впливу Римської імперії. Таким чином бастарни, які проживали в Бастарнії-Прикарпатті та на територіях які зафіксованих на “Певтінгерових таблицях”, дорожній карті римських шляхів, у регіонах “Альпів Бастарнських”(Карпатах)[43, с.20 - 27].

Дослідники староукраїнської мови наголошують, що внаслідок римського культурного впливу модернізується гуцульська мова, гуцульський алфавіт, гуцульська абетка, гуцульське письмо, культура, фольклор, старогалицьке право. Вчені наголошують, що глибокі слов'янські традиції в римський час поєднуються з передовими римськими технологіями та передовими технічними та науковими надбаннями. Наявність в могилах як римських привозних речей, так і знарядь праці, які виготовлені на місці може говорити про технічний і технологічний синтез римських і слов'янських технічних та ремісничих центрів, де слов'янські перейняли римське гончарне мистецтво та ремесло. Все це є головними державними ознаками культурної та мовної ідентичності Бастарнії [13, с.53; с. 52; с. 8-9; с. 83; с. 171].

Пам'ятники культури Карпатських курганів дають право, археологічно доказати, що в I-III ст. н.е. між римлянами і слов'янами пройшли глибокі торгово-обмінні зв'язки, які проходили як через Карпати так і по Дністру. Основними народами, що перейняли римські традиції були карпи і бастарни, які зберігали римські, в тому числі й мовні традиції, і в IV ст. н. е. розвивали їх в рамках держави Бастарнії, яка була раптово знищена гуннами [1, с.67 - 88].

Слід наголосити, що середньовічні автори, зокрема "Слово о полку Ігоревім" XII століття коротко наголошувало "на добрих віках Траянових". А "Слова і откровения святих сказателів", яке було написано в XIV столітті наголошувало: "слов'яни розуміли під Трояном царя у Римі". Як бачимо, ще навіть у XIV столітті були добре відомі історичні джерела, які відтворювали римсько-слов'янські політичні та торгово-економічні взаємовідносини. Епоха імператора Трояна залишила сильне враження у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я (Бастарнії). Як наголошував дослідник XIX століття М.А.Максимович: "Через тропу Троянову торгували з Римською імперією через Карпатські гори. "Віка

Траянові” були визначною епохою, оскільки літописець на сьомому столітті по тій епосі згадує згадує про цю благодатну епоху”[31, с.23 - 68].

Отже часи римського імператора Траяна, II ст. н. е, це не тільки прихід римлян у Подунав'я та Подністров'я, це і часи формування слов'янського етносу, нової мовної інфраструктури, державності та ранньофеодальної культури, яка відома згідно карти К.Птолемея, як Бастарнія[63].

Про це говорять і пам'ятні слова “Слова о полку Ігоревім”, які порівнюють “Часи Траяна” з “Часами Ярослава Галицького”. Таким чином автор фіксує найкращі часи політичного і соціально-економічного розвитку своєї Батьківщини, Галичини, тим самим кристалізуючи історію від Бастарнії до Галичини через призму тисячолітньої історії з II ст. н.е. “Часів Траяна” по XII століття “часи Ярослава” в час якого міжнародні зв'язки з Візантійської імперією (яка вважала себе спадкоємницею Римської) набули не тільки дружніх відносин, але й були зафіксовані династичними зв'язками з правлячим візантійським імператорським домом Комненів[21, с.287 - 301].

Слід наголосити, що такий екскурс літописця підтверджується і етнографічними, топографічними та гідронімічними та мовно-лінгвістичними джерелами. Дослідники виявили в культурі Карпатських курганів всі ознаки, які поєднуються з римо-провінційною та слов'янською культурою I-IV ст. н.е. Ця культура має в собі всі основні риси господарювання, культурного та економічного розвитку, який прослідковується в архітектурі, культурі та господарстві, одязі та ремеслі й архітектурі, релігійних обрядах, які ще від часу Бастарнії II ст. н.е. функціонували на території стародавньої Галичини у XII столітті[60, с.23-24].

Аналіз етнографічного та сільськогосподарського матеріалу, землеробських знарядь праці, дає підстави наголошувати, що населення стародавньої Бастарнії з II-IV

ст. н.е. отримавши нові римські технології і затвердили їх у місцевій слов'янській сільськогосподарській культурі, основні риси якої проглядаються ще й у ХІХ столітті. Така стародавня консервація культурних звичаїв та методів господарювання на території Галичини, говорить про те, що населення Галичини піддавалося іноваційним впливам тільки тоді, коли вони дійсно носили передовий взрив в господарстві, культурі економіці та політиці. Власне такий передовий взрив на території Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я) відбувся внаслідок приходу в регіон Римської державної, економічної та мовно-культурної системи. Римська цивілізація, була I-II ст. н.е. дійсно у останній фазі своєї найбільшої політичної та мовно-культурної могутності та найвищого розвитку. Рим дійсно виявив великий вплив і заставив законсервуватися своїм надбанням, які перейняли слов'яни Бастарнії (Прикарпаття і Подністров'я) на подальші віка. Більш досконалої системи як політичної, економічної та торгівельної, які створили та передали слов'янам Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я), римляни. Тому і не дивно, що всі перейняті римські технології за період I-IV ст. н.е. внаслідок сусідства були живучими ще навіть у продовж Х-ХІІ ст. н.е. в народній пам'яті та творчості краших представників народного епосу та літературної творчості[22, с.104-112].

Власне ці передові торгові римські пункти під Коломиєю в Івано - Франківській області, які утверджував римський військовий легіон, тривале стояння якого у II-III ст. н.е. виявлено під сучасним містом Коломиєю, повинно було спонукати подальше просування римлян в Прикарпаття і області Карпат. Про такі просування розповідають легенди. В Карпатах один із перевалів називається "Перевал легіонерів". Гуцульська легенда розповідає: "що римляни декількома легіонами намагалися просунути в області Карпат, однак горді карпи напали на римські легіони в горах і в кровопролитній битві перемогли римлян, решта римських

воїнів організовано, відійшла на рівнину і більше в області Карпат не вторгалась. Похоронивши переможених римлян на цьому перевалі в знак своєї перемоги, карпи назвали його “перевалом легіонерів”. З такою назвою цей перевал в легендарній традиції був відомий ще в XVIII-XIX століттях, що зафіксовано австрійською науковою та письменницькою елітою[46, с.29-31].

Внаслідок взаємопроникнення уже в I ст. н.е. слов'яни йшли служити в римську армію, попадали навіть в елітні римські легіони. Римські джерела відзначають, що слов'яни швидко вивчали римську мову, культуру і були зразковими римськими солдатами в Дакії. Дослідники відмічають, що у I-IV ст. н.е. слов'яни склали значні групи у римських легіонах Мезії та Дакії. Вони охороняли території поблизу Карпат та в Подністров'ї. Така слов'янізація римських легіонів пояснюється великою платою за службу римським імператорам в небезпечних контактних регіонах. Водночас завжди можна було налагоджувати контакти з місцевими князями за посередництвом свої соплемінників, які служили Римській державі. Римські імператори одночасно виконували декілька завдань, вони просувалися на території варварів за рахунок тих варварів, які були на службі у Риму. Римські імператори одночасно захищали вже захоплені території руками варварів від ще більш запеклих і войовничих, на їхню думку, варварів. Так пояснюють прийняття в римські легіони Дакії і Мезії слов'ян, римські джерела. Прийняття великої кількості слов'ян у римське військо і збільшення чисельності римських легіонів у Мезії і Дакії за рахунок варварів було зумовлене довгим часом перекидання римських легіонів на потребу захисту провінцій Мезії та Дакії з внутрішніх територій Римської імперії. В такий спосіб Римська імперія, як виразилися римські дієписці:” імперія руками варварів воювала з багаточисельними варварами. Внаслідок знання мов можна було в любий час вступити в переговори і відтягнути початок війни, а за цей час підтягнути римські

легіони для відсічі ворога. Знання слов'янських мов давало римським купцям переваги і в торгівлі в мирний час”[6, с.18-19].

Дослідник В.П.Погорелов наголошуючи на великій кількості слов'ян у римських легіонах засвідчує, що на місцях стоянок римських легіонів у Мезії, Дакії та у Прикарпатті, віднайдено слов'янську специфіку написання латинської мови. Тут у римському світі, на думку дослідника склався слов'яно-римський мовний сембіоз. Внаслідок довготривалого перебування слов'ян у римських легіонах і постійного поповнення слов'ян у римських легіонах склався слов'яно-римський мовний жаргон чи слов'яно-римська мова, а це говорить про значний прошарок слов'ян у римських легіонах, які знаходилися в провінціях Мезія, Дакія, та передових легіонах, які знаходилися в Подністрів'ї та Прикарпатті. Дослідники наголошують, що слов'яни римської армії були грамотні, володіли латинською мовою, яка носила слов'янський відтінок. Вони слов'яни, римські солдати, виражали латинськими буквами слов'янські думки військового, культурного, історичного та побутового плану[42, с.23-61].

Власне в цей час, вважали дослідники Ю.В.Бромлей та І.М.Граціанська, слов'яни, римські легіонери, які служили в римських легіонах і приходили на відпуск в слов'янське суспільство Карпат і Прикарпаття і називалися на місцевій слов'янській мові “легінями”. Це слово слов'янізоване від римського слова легіонер і означало молодий хоробрий парубок, воїн. Власне такі воїни - легіні, які відслужили у римському війську, в подальшому в слов'янському війську ставали воєначальниками, старшими дружинниками, військовими дорадниками слов'янського князя. Власне легіні - легіонери формували оточення князя були його військовою знаттю. Легіні - легіонери, слов'яни солдати римської армії, які пройшли військову виучку в римській армії та добре розуміли військову стратегію і розвиток Римської держави

реорганізовували слов'янську військово-політичну систему Бастарнії на зразок римської державної системи. Власне велика кількість “легінів”-легіонерів, воїнів-слов'ян у римській армії, які поверталися з заробленими грошами в слов'янське суспільство, на думку дослідників, складала той кістяк, який і реорганізував слов'янське суспільство Бастарнії за римським військово-політичним зразком, прискорював зародження і становлення феодалізму в слов'янському суспільстві Бастарнії(Прикарпаття і Подністров'я)[9, с.7-15].

Цілком очевидно, наголошував дослідник С.Б.Берштейн, що в II-III ст. н. е. в супротиці з римлянами в Подністров'ї та Прикарпатті проживаючі народи, розмовляючі однією мовою, бастарни та карпи, які розвинули свою державність відому із джерел, як Бастарнію. В подальшому, як наголошував російський дослідник XIX ст. І.Забелін, владу в бастарнів перейняли карпи, як, як називали хорватів на римській мові, римляни. оскільки, назва хорвати відноситься до назви їх гір, які на слов'янській мові називались: Хорбати, Грби, Горби. Власне і ця назва була латинізована римлянами в назву Карпати. Римляни вперше замість першого свого означення гір “Альпів Бастарнських”, які вони назвали в честь могутніх в II ст. до н.е.- I ст. н.е. на честь могутніх слов'ян-бастарнів, в I-II ст. н. е. почали назвати латинізовану назву Горби-Хробати-Горбати, назвою - “Карпати” , оскільки в цьому регіоні кінця II поч. - III ст., карпи, як називали римляни були політично могутнішим народом. Отже хорвати та їх гори Хорби, Хорби, Горби, Горбати, яких назвали римляни своєю мовою, карпами, а їх гори Карпатами, остаточно утворили за собою назву, Карпати, якою іменуються і в XXI столітті.

Власне в II-III ст. н.е. римляни замість старої назви ріки Тіри, на якій лежало однойменне місто Тіра почали означувати ріку Дністер - чи Данестр. Якщо врахувати, що в ріку Дністер впадають її найбільші притоки Бистириці, які вчені означували з племінним об'єднанням бастарнів -

бистрян, бо річка бистр - иця, Дністр - Дністрер цілком може бути реальною першоназвою, якою означували і на якій проживали бастарни і якою означили в географічному розумінні, римляни, яка в римських джерелах, як Дністер означається в II-III ст. н.е. Звідсіля вважають вчені-мовознавці, слов'яно-римські мовні відносини слід укладати на мові бастарнів - карпів - хорватів, яка в II-III ст. н.е. домінувала в регіонах Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я)[18, с.156-172; с.292-306].

Не даремно мовознавець С.Б.Берштейн наголошував, що взаємовідносини римської мовної структури з слов'янською мовною структурою слід прослідковувати на хорватській мовній основі, оскільки власне вона в епоху Бастарнії у Прикарпатті та Подністров'ї у I-IV ст. н.е була домінуючою. Уже в I ст. н.е. у римських провінціях Мезії, Дакії та Подністров'ї на поселеннях римських легіонів зафіксовані написи слов'ян - римських солдатів. Всі написи зроблені на слов'яно-латинському лексиконі і дають право наголошувати на глибоке проникнення слов'янської мовної етнокультури у римську військово-політичну систему. Прийом слов'ян у римське військо дає право наголошувати, що уже в I ст. н.е. Рим намагається закріпитися на цих землях, особливо в областях Прикарпаття та Карпат. Власне тут римляни починають розробляти поклади золота, срібла, міді, що зафіксовано римськими джерелами та археологічними розкопками. Така ситуація змушувала римську адміністрацію слов'янам-солдатам надавати римське громадянство, оскільки вони внаслідок компромісливих переговорів та особистій матеріальній зацікавленості могли стримувати наступи слов'ян, бути посередниками при організації вигідних та стабільних торгово-економічних операцій та політичних взаємовідносин Риму з державою Бастарнією [5, 60-90].

Як засвідчують джерела Римська держава всіляко заохочував слов'ян вступати в римську армію, розвивати

доброрусидство, що зауважено і слов'янськими джерелами, зокрема “Словом о полку Ігоревім”- “були благодатні віки Траянові”. Всі ці взаємовідносини засвідчені і археологічними старожитностями черняхівського типу, які є виразником римо-провінційної культури державного утворення слов'ян Бастарнії, яка розвинула головно римо-провінційні інститути в Прикарпатті та Подністров'ї[6, с.16-21].

Внаслідок вивчення цих мовних написів вчені прийшли до висновку, що західно-українська мовна спорідненість та топоніми, які належать хорватській мовній спільноті, входить до південної гілки слов'янських мов. Предки південних слов'ян проживали у Карпатах і Прикарпатському регіоні до свого виселення на Балкани і були безпосередніми сусідами сучасних Прикарпатських українців, а отже формували сучасну українську мовну спорідненість. Обіймаючи Прикарпаття, Подністров'я та Закарпаття ця слов'яно-українська народність з своїм мовним ареалом у I-II ст. н.е. вступила в прямі взаємовідносини з Римською цивілізацією, зокрема з її сусідніми провінціями Паннонією, Мезією, Дакією[6, с.72-84].

Внаслідок вивчення цих мовних написів, наголошував дослідник С.Б.Берштейн, що зафіксовані в римських військових таборах у Паннонії, Мезії, Дакії та Подністров'ї вчені філологи прийшли до висновку, що основний мовний ареал цих слов'янських латинізованих написів це Карпати і Прикарпаття і ці слов'янізми належать племінному об'єднанню карпів-хорватів[6, с.72-84].

В результаті вивчення слов'янської мови Карпатського регіону можемо говорити про староукраїнський тип західно-української діалектології. На основі староукраїнської діалектології, фольклору та топоніміки можемо відзначити архаїчність карпато-українського лексичного та мовного ареалу. У поєднанні

лексики, вимови та правопису з топонімією, гідронімією староукраїнського мовного ареалу Карпатського та Прикарпатського регіону можемо наголосити, що староукраїнський етнос у мовному розумінні належить до стародавнього мовного району, який можна поєднати з етногенезом слов'ян чи архаїчної української мовної культури[33, с.13-15, с.468-580].

Таким чином внаслідок мовного римо - українського взаємовпливу між римським етносом та староукраїнським етносом Прикарпаття та Карпат у II ст. до н.е. - III ст. н.е., як наголошував український вчений М.Ю.Брайчевський, можна починати порівняльне вивчення взаємопроникнення римського мовного ареалу з староукраїнським мовним ареалом. Ми бачимо швидко, як мовну так і культурну адаптацію римлян до слов'ян. Складається враження, щодесь в минулому ці еноси вже проживали в одному мовному та культурному конгломераті індо-європейського етносу. У безпосередньому сусідстві українського етносу з римським, вважав М.Ю.Брайчевський, підвищився культурний рівень місцевого населення. В цей час староукраїнське суспільство переймає римські зразки ремісництва, землеробства, та будівництва як осель так і тогово-ремісничих городищ. Найбільшим надбанням староукраїнського населення стала римська грошова система. Найбільші скарби римських монет виявлено в Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях України, тобто в найбільш близькому сусідстві до римського мелесу в I-II ст. н.е.[7, с.222-223].

Цілком очевидно, що велика кількість римським монет у слов'ян Прикарпаття могла накопичитися по декількох джерелах збагачення: I - служба слов'ян у римських легіонах, II - різнопланова міжнародна торгівля, III - щорічні грошові подарунки слов'янським королям та князям дружнім до Римської держави “ в знак миру та дружби”, IV - війни з Римом і збагачення внаслідок проведення успішних військових кампаній, V - праця

частини вільного слов'янського населення “колонату”, по найму в різних галузях римського господарства, передусім землеробства. Як наголошував український вчений М.Ю.Брайчевський, уже за Побужжям та в Подніпров'ї немає такого широкого міжнародного римо-слов'янського ареалу, який є Прикарпатті. Власне тут, такі широкі рамки, від мовного взаємопроникнення, до торгово-економічного та політичного. Вся ця передова зміна ладу з родового до феодального пройшла у I-IV ст. н.е. тільки на території Прикарпатського регіону, майбутньої Галичини, що й засвідчено в пам'яті народу, який знає історію від “часів Троянових” до “часів Ярославових” і пов'язує її виключно з Прикарпатським регіоном, тому регіони Побужжя і Подніпров'я не зазнали римо-провінційного впливу, не стали перефірійно-римською культурою. Важко означити взаємовідносини цих регіонів з Римською державою, скоріше всього, що вони обмежувалися торгівлею хлібом та перекупом римських імпортованих товарів. Все це проходило у той час, коли у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я зароджувалась ранньофеодальне суспільство та державність на римо-провінційному впливі. І тут, наголошував дослідник, головним джерелом торгівлі був хліб, мід, віск, хутра, сіль. Зменшення виробництва зерна та виготовлення хліба, на думку дослідника, була однією з головних проблем Римської імперії. Розвиток рабовласницької системи вів до кризи господарства в Римській державі. Ця хлібна криза уже була відчутна у Римській державі у I ст. н. е. Зменшення виробництва хліба і примусило Римську державу часів імператора Трояна до завоювань землеобробних регіонів. Концентрація земельних багатств у меншості римського суспільства, вивільнення із виробництва великої кількості вільного населення, яке вважалося римськими громадянами заставило державу вирішувати свій давній лозунг “хліба і видовищ”. Звичайно це вільне населення із-за неспроможності само себе прогодувати, з однієї сторони

поповнювало римське військо, яке було на повнім забезпеченні держави з іншої сторони поповнювало римських бідняків, яких теж треба було годувати. Все це примушувало імператорів Римської держави до широкомасштабних купівельних операцій, особливо з регіонами, які прилягали до володінь імперії[8, с.81-90].

Як наголошується в "Слові о полку Ігоревім" у I-IV ст. н.е. "Благодатні часи Траянові" дали розвиток, на нашу думку держави Бастарнії, IV-VI століття "Темні часи хінові", занепад державного устрою і фактичне зникнення з політичної карти, означеної К.Птоlemeєм держави Бастарнії, тут мається на увазі літописця спустошення від напади гуннів, в подальшому аварів, які призупини, а той повністю знищили попередній розвиток феодального суспільства та феодальної державності у бастарнів. Римські джерела називають останню дату 382 рік, якою в останній раз згадують про бастарнів[16, с.7 - 9].

На слов'яно-український характер топоніміки Карпат римської доби у перше звернув увагу у XIX столітті і російський дослідник М.Барсов, який писав: "Горби тобто Карпати були основним і древнім місце проживанням слов'янських племен де формувалась їхня мова та культура. Слов'яни прийшовши сюди знайшли гори ці без назви і назвали їх по своєму"[4, с.3-5].

Сучасні дослідники мовознавці наголошують, що слов'янські етноніми і топоніми Карпат являються дуже стародавніми. Римську добу їх назви буди широко вживаними і відомими. Їх назви: Хрби, Хорби, Хьрби, Гребінь, Бердо - були стародавніми етнонімами слов'ян для означення гірського ландшафту. В Руському літописі Карпати тоже іменуються Горбами. По свідченнях філологів та лінгвістів у його час місцеве слов'янське населення Карпат називала їх Горбами, а хорвати використовували для їх означення ще більш архаїчніші слова: Хрб, Хриб, Хрип. Разом із тим є усі підстави вважати, що в древньо-

слов'янській мові вказані нами вище назви звучали як Карб - Карп, що слідує із наявності лексичних паралелей типу: коло - українською, коло - болгарською, коло - сербо - хорватською. З проміжком часу, зауважує В.П.Кобичев, у староукраїнській мові пройшло пом'якшення, тобто паталізація голосних при якій звук "К" у більшості випадків став вимовлятися як "Г" чи "Х". У Прикарпатті, на думку дослідника, невеличка річка і зараз називається дwoяко: Креничівка і Хреничівка, там же відомі населені пункти Криново і Хриново. Античні джерела згадують в Карпатах племінне об'єднання карпів, про яких Йордан пише, що воно розмовляло на своїй мові[24, с.136, с.138, с.139]. А через декілька століть карпів змінюють з тією ж мовою слов'янські племена, що може говорити, що карпи-хорвати, як називали слов'ян римляни, пройшли декілька декілька ступеней етнічного та мовного розвитку. Палатизація голосних, по твердженнях лінгвістів, в українців-слов'ян пройшла у кінці першої половини першого ст. І ст. до н. е. і закінчилась до часу приходу угорських племен у Паннонію. Прийшли угри застали у Карпатах слов'ян, що можуть свідчити етноназви, зокрема прізвища: Карпач, Хорбич, Хрибич, Хрипович, Хрибович, Грибович, Корпич, Карпат, і сьогодні відомі у населення Українських Карпат. До топоніму Карпат, належать і такі етнічні слова, як хорват (хрват), храбат, храбр, що означає на мові слов'ян - гірська людина (хрб - гори, ант, ат - людина)[55,с. 21 - 49; с.139-140].

Російський вчений О.М.Трубачов вважає, що основні маси слов'ян-хорватів своєю мовною інфраструктурою в римську епоху охоплювали передгір'ях Карпат, тому Карпати були для українців-слов'ян із давна відомі під назвами: Гори, Горби, Хрби, Хрипи, Хреб - суміжним землям у яких вони проживали на протязі якогось певного часу послугуючи їм у цей час епіцентром[57, с. 49 - 53].

Підтвердження древнього проживання слов'ян, та їх мовної інфраструктури, у Карпатах нам дає топонімія, яка

включає в себе передгір'я Карпат, а також регіони Карпатських гір в рамках сьогоднішніх держав України і Румунії. Слов'янські топоніми дихають архаїчністю, на що вказують такі архаїчні їх форманти як: Брда, Вда, Гвда, Вкра, Скрва, Бльг, Попрад, Гор, які характерні для слов'янських мов де є концентрація приголосних, наприклад: Хрб, Хрп, Хрв похідна від яких Хрвата-Хрвата-Хрватія[11,с.53-54].

Тут ми зустрічаємо також величезну кількість гідронімів і топонімів з уже відомим нам формантом Ава, який у слов'янських мовах був у минулому загальвживаним, що вказує на такі назви як: Шумава, Одрава, Острава, Дубрава, Свалява, Планява, Житава, Плугава, Влодава, Сучава, Светава, Морава і багато інших. Особливий інтерес викликає у нас велика кількість слов'янських географічних назв архаїчного відтінку у Капато-Дунайському басейні на території сучасної Румунії, України і Угорщини, особливо в Трансільванії і Українських Карпатах. Наприклад: ріки Красна, Бистра, Бистриця, Лімна, Лімниця, Струга, Ворона, Черна, Суха, Топля (10 пунктів), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, Свічева; гори: Говерла, Свіча, Сивуля, Студена, Лиса; населені пункти: Вадубобрей, Петник, Примнеки, Пригор, Козла, Білобрежка, Потік, Пристол, Окна. Українці-слов'яни довгий час, наголошує румунський археолог М.Макря, був дуже багаточисельний народ в околицях Дакії і Румунських Карпат, що відбито в самій ранній лексиці румунської мови[30, с.370].

Угорський дослідник Пал Кіраль та хорватський І.Беус у спеціальних роботах присвячених слов'янам у стародавній історії Дакії змушені були визнати, що ні один народ після римлян не залишив стільки слідів своєї мовної інфраструктури, скільки залишили у Карпатах, Трансільванії і Дакії, слов'яни. Вони і зараз живуть у назвах місцевостей, урочищ, гір, річок, міст і сіл, нові пізніші завойовники угорці зробили тільки прості смислові переклади цих назв на угорську мову: Черна-Кекета, Городище-Varhely, Белград-

Quylefeherver, та інші. Автор припускає, що слов'яни на території Трансільванії і на території Українського Прикарпаття компактно проживали ще у період завоювання Дакії імператором Траяном, про що свідчать їх багаточисельні сліди в топографічних назвах. Дослідник не заперечує того, що слов'яни Карпат взяли активну участь у розгромі Західної Римської імперії[62, s.622 - 624; s.98 - 161; s.622 - 624; s.98 - 161].

Дуже цікаве доповнення до оприділення древньої мовної інфраструктури та проживання слов'ян-хорватів в Трансільванії зробив ще в ХІХ ст. російський історик А.В.Лонгінов, який розглянувши свідчення Руського літопису про війну Київської Русі з Великою чи Білою Хорватією у 992-993 роках, а також свідчення Татіщевського літопису згідно з даними якого " Володимир ходив походом на Семиграддя і Хорватські у землі воюючи поти хорватів у союзі з візантійським імператором Васиєм тому, що хорвати помагали болгарам". Хід реконструйованих А.В.Лонгіновим, сукупності джерел, уяснює древне географічне проживання хорватського народу і оприділює кордон слов'ян-хорватів до завоювання Київською Руссю[28,с.42-47].

Сукупність джерел, зокрема дослідження В.П.Кобичева, дають право говорити, що хорвати-слов'яни, з мовної точки зору, обіймали землі Галичини, Буковини, Молдавії, Семиграддя і всю Угорську Русь, зв'язуючим ланцюгом цієї держави були неприступні для усіх ворогів хребти Карпатських гір де і з римського часу концентрувались карпи-хорвати про що нам детально розповідають римські джерела[24, с.62 - 63 , с. 256].

Сукупність таких історичних, лінгвістичних, топографічних і гідронімічних матеріалів, що накопичилися у продовж ХІХ-ХХ ст., дають сьогодні право генетично пов'язувати карпів ІІ-ІІІ ст. н.е. і хорватів VI-VII ст. н. е. Оприділюючими джерелами, які дають право нам висувати

таку гіпотезу і синтезувати в такому напрямку весь існуючий матеріал є археологічні джерела основу яких складає культура карпатських курганів у лоні якої виявлені аналогічні точно оприділені як слов'янські підкурғанні поховання з ідентичним похоронним обрядом. Окрім цього заслуговують увагу ті обставини, що район поширення культури карпатських курганів збігається з територією на якій згідно з археологічними даними розміщують слов'ян-хорватів. Спостерігаються також спільні риси в кераміці обох згаданих груп як карпів так і хорватів. Наявність спільних етнокультурних рис карпів і хорватів можуть давати право робити висновки про слов'янське як мовне так і культурне походження карпів[50, с.148 - 152].

На ранньо-феодальну структуру хорватського суспільства вказують подані Констянтином Багрянородним в праці "Про управління імперією" філологічні свідчення, згідно яких хорватів, які переселялися на Балкани, очолювали п'ять князів, назва яких: Клук, Ловел, Косинець, Мухло, Хорватом та дві сестри княгині: Туга і Буга, які очолювали хорватські народи. Їх назви у мовному розумінні цілком поєднуються з слов'янсько-українською мовною етно-структурою[2, с.131, с.135, с.137].

Багато цих хорватських імен знаходять в топоніміці і етніміці на території раннього розселення хорватів як прикарпатті так і на Балканах[23, с.230 -252; с.189 - 225].

На слов'яно-український характер топоніміки Карпат у перше звернув увагу у XIX ст. російський дослідник Ф.Браун, який писав: "Горби тобто Карпати були основним і древнім місце проживанням слов'янських племен. Слов'яни прийшовши сюди знайшли гори ці без назви і назвали їх по своєму"[10, с.3 - 5].

Сучасні дослідники мовознавці наголошують, що слов'янські етноніми і топоніми Карпат являються дуже стародавніми мовними староукраїнськими символами, їх назви: Хрби, Хорби, Хьрби, Гребінь, Бердо - були древніми

етнонімами слов'ян для означення гірського ландшафту і їх слід виводити з індо'європейського часу. В руському літописі Карпати теж іменуються Горбами. За свідченнями чеського славіста П.І.Шафарика у його час місцеве слов'янське населення Карпат називала їх Горбами, а хорвати використовували для їх означення ще більш архаїчніші слова: Хрб, Хриб, Хрип. Разом із тим є усі підстави вважати, що в древньо - слов'янській мові вказані нами вище назви звучали як Карб - Карп, що слідує із наявності лексичних паралелей типу: коло - українською, коло - болгарською, коло - хорватською[59, с.23-54, с.123-146, с.182-198].

З проміжком часу, зауважує сучасний російський мовознавець В.П.Кобичев, у старослов'янській мові пройшло пом'якшення, тобто: паталізація голосних при якій звук "К" у більшості випадків став вимовлятися як "Г" чи "Х". У Прикарпатті, на думку дослідника, невеличка річка і зараз називається дwoяко: Креничівка і Хреничівка, там же відомі населені пункти Криново і Хриново[24, с.136, с.138, с.139].

Все це може говорити, що карпи-хорвати пройшли декілька декілька ступеней етнічного розвитку. Палатизація голосних, по твердженнях лінгвістів, у слов'ян пройшла у кінці першої половини I ст. до н.е. і закінчилась до часу приходу угорських племен у Паннонію, тобто в IX ст. н.е. Прийшли угри застали у Карпатах слов'ян, що можуть свідчити етноназви, зокрема прізвища: Карпач, Хорбич, Хрибич, Хрипович, Хрибович, Грибович, Корпич, Карпат, і сьогодні відомі у населення Українських Карпат. До топоніму Карпат, належать і такі етнічні слова, як хорват (хрват), храбат, храбр, що означає на мові слов'ян - гірська людина (хрб - гори, ант, ат - людина)[55, с.12 - 27; с.139-140].

О.М.Трубачов вважає, що основні маси слов'ян-хорватів проживали по передгір'ях Карпат, тому Карпати були для слов'ян із давна відомі під назвами: Гори, Горби, Хрби, Хрипи, Хреб - суміжним землям у яких вони

проживали на протязі якогось певного часу послугуючи їм у цей час епіцентром[57, с.49 - 53].

Його висновки підтверджуються і даними топонімії і гідронімії, наприклад: ріки Трансільванії Матка, що у західній частині у свідченнях Діогена Перогета і Стефана Візантійського - Матос, що означає стародавню назву Дунаю, Черна - ріка і населений пункт, колонія Черна (*colonia Zernensis, Dierna*). Усі ці слов'янські нави рік згадуються римським джерелами починаючи з II ст. н.е. Гори: Родня, Семеник, Педуря, Краюлуй Рудні гори, Войслава, Сивуля, Планиця, Злотна; населені пункти у II ст. н.е. на ріці Залатна (*Zalatna*) де знаходилася римська колонія Апула. Все це переконливо свідчить, що дана територія регіону і Карпат входила до складу най стародавніших слов'янських земель. По таких назвах як Пятра - Нямц, Стража, Войнява, Войслава, Кут, Пленіця, Крайова, Педуря, Краюмий - які відображають прифронтний стан проживання слов'ян з римською державою можна навіть оприділювати кордон слов'янського заселення у Карпатських горах і їх межування на південних відрігах з Римською державою[32, с. 83-84].

Уся ця територія співпадає з Лісистим чи Північним Карпатським хребтом і Трансільванією відомою під назвою Семиграддя. Остане ім'я, як вважають авторитетні дослідники ця територія отримала від існування тут у римський час семи римських колоній у II ст. н.е., а це значить, що ця назва може послугувати доказом давності перебування слов'янського етносу у Карпатських горах[24, с.62 - 63].

Хід реконструйованих ще у XIX ст. А.В. Лонгіновим по сукупності джерел подій, уяснює древне географічне проживання хорватського народу і оприділює кордон слов'ян-хорватів до завоювання Київською Руссю. Сукупність джерел дає право говорити, що хорвати-слов'яни обіймали землі Галичини, Буковини, Молдавії, Семиграддя і

всю Угорську Русь, зв'язуючим ланцюгом цієї держави були неприступні для усіх ворогів хребти Карпатських гір де і з римського часу концентрувались карпи-хорвати про що нам детально розповідають римські джерела[28, с.44 - 46].

Отже, лінгвістичні, топографічні, гідронімічні матеріали, що накопичилися у продовж XIX - XX ст., дають сьогодні право, з мовної точки зору, генетично пов'язувати карпів і хорватів[47, с.1 - 16].

В підкріплення вищевисказаного мовного споріднення І.Забелін в XIX столітті писав: "Давайте поглянемо на географічну карту східного схилу Карпатських гір, з мовної точки зору, де тепер Буковина - земля слов'янська і на якій проживали Певкіни і Бастарни. Від Буковини тягнеться на південь хребет Стерни - гора, яка відділяється рікою Золотою Бистрицею, є там ріка Мала Бистриця, Золота Бистриця, яка витікає із гори яка називається Галич (Qalatz) вона тече на південь понище ріки Молдови і впадає в ріку Серет. В цьому регіоні розташовувався столичний центр Бастарнів Бистриць"[18, с.156 - 172; с.292 - 306].

Все це стародавня мовна інфраструктура слов'ян, наголошував О.Партицький. Його точку зору підтримали і сучасні вчені[40, с.351- 354; с.53 - 55].

З мовною інфраструктурою бастарнів пов'язані також назви рік в Прикарпатті "Бистриць" (Надвірнянської і Солотвинської). Дослідники припускають, що власне по них проходили північні межі стародавнього розселення бастарнів (бистрян). Цілком можливо що у час найбільшої могутності, бастарнів (бистрян) їх етнізм та мовний ареал поширився на усе Прикарпаття, про що можуть свідчити назви поселень із слов'янськими коренями: Істр (Стародавня назва Дунаю), Стр, Стрий, Стрипа, Дністр, Бистриця, Страж, Стривонж, що витікає з західної частини Дні[стр]а, і далі тече по Бистриці, яка зливається в єдину чуть нижче стародавнього Галича. Тут же вище протікає потік Стримба, що впадає в Ворону із нею в Бистрицю[17, с. 8-9].

Очевидно, що пригірське населення, що проживало по берегах витікаючих із гір бистрих ріках і є народ бастарни-бистряни. Слід зауважити, що історична наука як українська так і російська до цих пір майже зовсім, з мовної точки зору, не досліджувала питання мовного етнотворення бастарнів. Про мовну спорідненість бастарнів говорили завжди мимоходом причисляючи завжди їх до кельтів чи до германців[40, с.124 - 157, с.204 -234, с.278 - 289; с.12 - 19; с.34 - 68].

Згідно свідчень римського літописця К. Тацита:” Певкіни - Буковинці і Бастарни - Бистряни один і той у повному відношенні народ”[53, с.350-352].

Географ К.Птолемей між ними розміщує третій однорідний народ карпів, тобто як наголошу І.Забелін, олатинених римською мовною інфраструктурою пізніших слов'ян-хорватів, від яких у час їх могутності і отримали назву усі слов'янські племена Карпат і Прикарпаття. Очевидно однак, що усі три народи становили якусь етнічну сукупність, про що нам говорить К. Птолемей: “що Бастарни, Певкіни і Карпи”, наш курсив, - становили один із чотирьох великих народів Сарматії. Певкіни, за свідченням Птолемея, проживали на північ від Дністра,там де проходить останнє розмежування Карпат, означене Птолемеєм узгір'я Певка, яке називається також Певкінськими горами[63; 18, с.156 - 172; с.292 - 306].

Український історик ХІХ ст. О. Партицький вважав, що назва Певкіни у перекладі з грецької на слов'янську, означає бори, а отже певкіни це ті, що живуть в борах. Певкінське узгір'я починається на Збаражській височині по обидвох сторонах верхнього і середнього Збруча. Ріка випливає із узгір'я, по К. Птолемею, Певки, це узгір'я і у ХІХ ст. звалося Борами (Медо - борами). Очевидно, наголошував О.Партицький, Птолемеєві певкіни, це перекладений на грецьку мову подністровський народ Боранів. Нинішні назви: Збараж і Збруч своїми звуками

вказують на племінну назву Боранів. Геродотова назва “Борисфеніти” це перекручена стародавньослов’янська назва Боруч (щ) - Збруч. Держава Певкінів або Боранів, вважав дослідник, займала тут приблизно таку ж територію, яку у староруські часи займало Теробовлянське князівство[39, с.124-157, с.204-234, с.278-289].

У висновок наголосимо, що мовна інфраструктура та топоніміка Дністро-Дунайського культурного та мовного пласту українців-слов’ян, як і Карпатський архаїчний ареал топонімії Карпатських гір, має всі архаїчні українські ключові топоніми, як: Брда, Вра, Гвда, Вкра, Скра, Бльг, Попрад, Гор, Хорб, Грб, Хрб”. Усі вони, мають притаманні для української мови словосполучення. Власне у Карпатах в римську епоху ми проглядаємо колосальну масу гідронімів і топонімів з відомим уже нам формантом Ава , яка в українській мові у сивому минулому була у широкому вжитку, що переконливо доказують такі назви як: ”Шумава, Свалява, Одрава, Острава, Дубрава, Плянява, Житава, Плугава, Влодава, Сучава, Святава, Морава. В Україні і сьогодні є населені пункти Чернява і Полтава. Особливий інтерес уособлює наявність великої кількості слов’яно-українських географічних назв, які являються найархаїчнішими.Зокрема ріки:”Красна, Бистра, Черна, Суха, Топля (більше 10 назв), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, гори Свинеча, Студені, Обрета, населені пункти: Вадубоврей, Петник, Примешки, Пригор, Козла, Белобрежка, Поток, Брешниця, Окол, Пристол, Окна і другі. [11, с.53 - 58.]

Все це переконливо засвідчує, що дана територія в римську епоху входила у склад найстародавнішого україно-слов’янського мовного ареалу[30 ,с.358-359, с.370].

Такої точки зору притримувався і чеський славіст Л.Нідерле, який вважав, що певні племінні об’єднання українців-слов’ян проживали у зоні Подунав’я, про що можуть служити свідчення Прікса Понтійського, який

приймав участь у посольстві до царя гуннів Атілли. На шляху, який пролягав через дунайські землі, послі зустрічалися з народом, племінні старійшини яких пригощали їх пшеничним хлібом, їжею під назвою “страва” і напоєм, який називався “медос”. Прікс Понтійський називає цей народ “скіфами”, а отже у нашому розумінні, цей народ слід вважати українцями-слов’янами. Якщо б це були готи чи гунни, наголошував Л.Нідерле, то Прікс згадав би готські чи гунські назви, він же назвав слов’янську назву напою слов’янськими словами ”мед”, “страва”. Прікс чув мову і звичаї, які відповідають звичаям і характеру україно-слов’янського народу, що опинився під владою гуннів. Серед погребального обряду, описаного Пріском, при похороні гунського царя побутував слов’янський обряд захоронення де вживалося слово “страва”, яке було ключовим при погребальному обряді стародавніх слов’ян. Таке слово і сьогодні згадується на поминках в українців. Таким чином, стародавні українці-слов’яни, згідно з лексикою слів ”страва, мед”, в пізньо-римську епоху автохтонне населення, яке було підкорене гуннами. Якщо врахувати високий культурний рівень українців - слов’ян у 20-50 р. н.е., проживаючих у сусідстві з римлянами, то можемо наголосити, що рівень української мови вже у римську епоху I-IV ст. н. е. був дуже високий. Таку нашу точку зору підкріплюють топографічні та лексичні свідчення, римських дієписців. Про староукраїнські гназви озера Пельсо, яке згадує Йордан, Пліній це ж озеро називає Пельсо, Аврелій Віктор-Пельсь, назва ця зв’язується із загально слов’янським словом плесо у розумінні стоячої води, озера. У нижній течії Сави джерела засвідчують назву ріки Вруни уже у II ст. н.е., що ототожнюється із старослов’янською назвою Волка-Волга-ріка. Данна назва має багато аналогій серед слов’янських назв рік, а саме: у Діона Кассія-Волка, на Певтінгеровій карті-Улькус, до цього слід додавати ще Улька в панегирику Ендонія 488 року. Другим, ще більш

яскравішим слов'янським терміном являється назва ріки Врбас, яку згадує Пліній, вона відома також на Певтінгеровій карті під назвою Врбате і розміщена в гирлі Дунаю . Наявність і інших стародавніх назв, таких як Плива, притока Врбаса (в Итинарії Антоніана-Пельва), які Первольф вважає найстародавнішими на Дунаї і назви яких слід розуміти, як "між болотами". Ам'ян Марцелін теж згадує назву "Civitas Pistrensis" під 373 р. що ототожнюється із слов'янською рікою Бистрою, у Равенського Аноніма у цьому ж регіоні ця ж ріка називається Бистрицею. Друга Бистриця, розташована у Задунав'ї, у регіоні озера Балатон. Власне, тут, починаючи з II ст. н.е. у цьому регіоні, засвідчуються у різних авторів, як античних так і римських, назви з слов'янським означенням місцевостей рік Чорної і Білої і т.д. Ми не будемо у даній роботі перераховувати усі стародавні слов'янські назви Подунав'я, зафіксовані джерелами у I ст. н.е., вони добре з'ясовані чеським істориком Л.Нідерле, однак зрозумілим стає, що у I ст. н.е. слов'яни у Подунав'ї були місцевим етносом, їх розселення джерела згадують в основному у трьох місцях: 1-ше у районі озера Балатон, 2-ге - на нижній Саві, 3-тє - нижнім Батані. Очевидно, що слов'яни були у I ст. н.е. досить значним етносом у середовищі фракійсько-іллїрійського світу. Вони, на думку Л.Нідерле, займали край при озері Балатон, поширюючись одночасно в район Батана і Сави. Цілковито можливо, що слов'яни у цей час проживали уже у басейні ріки Тиси і Карпат, де їх фіксують у цьому регіоні римські дослідники I II ст. н.е. Страбон, Пліній і Марк Аврелі[36, с.53-55].

Готський історик Йордан прямо ототожнює, у мовному розумінні, вєнедів та українців- слов'ян. Оскільки й досі у ново-німецькому діалекті і нижньо-лужицьких говірках термін Wenden-Winden-ототожнюється з назвою слов'ян, як самоназва слов'янського етносу. Повіслля, Прикарпаття і Подністров'я у перших ст. н.е. Цілковито можливо, що цей термін, який означав у інших народів готів,

фракійців і т.д. поширився римлянами і на слов'ян, Римські джерела теж переймають етнонім венеди при означенні слов'ян, так Пліній Старший у 79 р. н.е. у своїй Природничій історії згадує про народ венедів, який заселяє територію на схід від Вісли, наголошуючи, що "вони венеди проживають у сусідстві з германцями"[49, с. 24-25].

Характерно, що приблизно у цьому регіоні, а тобто у області Карпат і Подністров'я Геродот, грецький історик V ст. до н.е. розміщував племінне об'єднання енетів[14, с.240-241].

Цілком можна у висновок наголосити, що енети - це ті самі венеди римського часу. Видатний російський вчений В.В.Седов наголошує, що у I ст. н.е. венеди своєю мовною інфраструктурою охоплювали Прутсько-Дністровське міжріччя, тягнучись своїми компактними поселеннями до пониззя Дунаю. Очевидно, тут і треба локалізувати венедів-українців, Плінія[48, с.4], історію яких та мовний ареал так яскраво з археологічної та історичної точки зору у своїй статті "Від венедів до українців" так яскраво відтворив сучасний український історик - академік Володимир Баран[3, с.61-65].

Список джерел та використаній літератури:

1. Археологія Української РСР. - К., 1975. - Т. III.
2. Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1987.
3. Баран Володимир. Від ведів до українців. Науковий Вісник Українського університету міста Москви. - М., 2001. - Т. I.
4. Барсов М. П. Очерки русской исторической географии. - Варшава, 1885.
5. Берштейн С. Б. Очерки сравнительной грамматики славянских языков. - М., 1961.
6. Берштейн С. Б. Взаимодействие языков Карпато - Дунайского ареала. В кн.: Карпатский сборник. - М., 1979. - №2.
7. Брайчевський М. Ю. Біля джерел слов'янської державності. - К., 1964.
8. Брайчевський М. Ю. До питання про так званій римський вплив в культурі древніх слов'ян. В кн. Археологія. - К., 1951.
9. Бромлей Ю. В., Грацианская И. Н. Проблемы этнографического изучения культурной общности населения Карпат. В кн.: Карпатский сборник. - М., 1976. - №2.
10. Браун Ф. Разыскания в области готы - славянских отношений. - Спб., 1899.
11. Бучко Д. Г. Топоніміка хорватів у III - V століттях і у Давньоруський час. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.
12. Бучко Д. Г. Давньоруські елементи в топоніміці Покуття. - В кн: Давньоруська ономастична падщина в східнослов'янських мовах. - К., 1986.
- Бучко Д. Г. Топоніміка хорватів у III - V століттях і у Давньоруський час. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.
- Железняк І. М. Гідроніми України й проблема слов'янського етногенезу. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.
- Марко Т. А. Давньоруські і староукраїнські топоніми, похідні від назв рослин. У кн: Давньоруська ономастична падщина в східнослов'янських мовах. - К., 1986.

Трубачёв О.Н. Названия рек Правобережной Украины. - М., 1968.

13. Бучко Д.Г. Топоніміка хорватів у III-V століттях і у Давньоруський час. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.

Бучко Д.Г. Давньоруські елементи в топоніміці Покуття. В кн: Давньоруська ономастична падщина в східнослов'янських мовах. - К., 1986.

Железняк І.М. Гідроніми України й проблема слов'янського етногенезу. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.

Марко Т.А. Давньоруські і староукраїнські топоніми, похідні від назв рослин. У кн: Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах. - К., 1986.

Трубачёв О.Н. Названия рек Правобережной Украины. - М., 1968.

14. Геродот. История в десяти книгах. - Л., 1972.

15. Грабовецький В. Історія Коломиї з найдавніших часів до XIX ст. Коломия "Вік", 1996. - Ч.І.

16. Довженок В.И. Об этнической принадлежности населения черняховской культуры. В кн.: Древние славяне и Киевская Русь. - К., 1989.

17. Железняк І.М. Гідроніми України й проблема слов'янського етногенезу. Слов'янське мовознавство. - К., 1988.

18. Забелин И. История русской жизни с древнейших времен. - М., 1876. - Т.І.

19. Иванов В. О значении хеттского языка для сравнительно - исторического исследования. В кн.: Вопросы славянского языкознания. - М., 1957. - Вып. 2.

20. Ідзьо Віктор. Село Угринів Тисменицького району Івано-Франківської області в археологічній, історичній та мовознавчій традиції. - Івано-Франківськ "Сімік", 2010.

21. Ідзьо Віктор. Галицька держава III - XII століття. - Львів "Камула", 2005.

- 22.Ідзьо В.С. Олег Ярославович Галицький (Настасич) - автор “Слова о полку Ігоревім”. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.
- 23.Ідзьо В.С.Етногенез державності слов’ян і її локальний розвиток на території стародавньої України.(II - X ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.I.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов’янське суспільство і ранньослов’янська державність та зародження і становлення християнства на території України. “Агенція Релігійної Інформації”. - Львів, 2001.
- 24.Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
- 25.Козак Д.Н. Пам’ятники рубежа и первых веков нашей эры в Поднестровье и в Западным Побужье. В кн.: Славяне Днистра и Дуная. - К., 1983.
- 26.Латышев В.В. Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе. - ВДИ.- М.,1948.- №3.
- 27.Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. - ВДИ. - М., 1947. - №.2.
- 28.Лонгінов А.В. Червенские города. - Варшава, 1885.
- 29.Лякушкин Н.И. К вопросу о культурном единстве славянства. В кн.: Исследования по археологии СССР. - Ленинград, 1961.
- 30.Макря М.Славянский могильник в Сомешени. - Бухарест “Дакия”, 1958. - ТII.
- 31.Максимович М. А. О значении слова Троян упоминаемого в “Слове о полку Игореве”. - М., 1877.
- 32.Марко Т.А. Давньоруські і староукраїнські топоніми, похідні від назв рослин. У кн: Давньоруська ономастична спадщина в східнослов’янських мовах. - К., 1986.
- 33.Мотаева И.Е. Библиографический указатель работ по украинским говорам Карпатского ареала опубликованных в СССР с 1946 по 1969 года. В кн.: Карпатская диалектология и ономастика. - М., 1972.
- 34.Наумов Е.П. Рецепция поздней античности в древней Сербии и Хорватии. В кн.: Балканы в реконструкции

Средиземноморья. Тезисы и предварительные материалы к симпозиуму. - М., 1986.

35. Никитский А. И. Почерк внутренней истории Пскова. - Спб., 1873.

36. Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.

37. Овидий. Печальные песни. В кн.: В.В. Латышев. Известия древних писателей. ВДИ. - М., 1949. - №2.

38. Очерки истории СССР, Кризис рабовладельческой системы и зарождение феодализма на территории СССР в III - XIII вв. - М., 1958. - Т. II.

39. Партицький Омелян. Старинна історія Галичини. - Львів, 1896.

40. Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894. Славяне и их соседи в конце I тысячелетия до н.э. - первой половине I тысячелетия н.э. - М., 1993.

41. Петрушевич А.С. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов, 1887.

42. Погорелов В.П. Болгаризмы в карпаторусских говорах. - Братислава, 1939.

43. Ременников А.М. Борьба племён Подунавья с Римом в первой половине IV века н.э. - Казань, 1990.

44. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII - XIII вв. - М., 1982.

45. Рыбаков Б.А. Русские летописцы и автор Слова о полку Игореве. - М., 1972.

46. Рыбаков Б.А. Мир русской истории. - М., 1979.

47. Сасинек В.Ф. Истоия Угорщины. - Спб., 1867.

48. Седов В.В. Очерки по Археологии славян. - М., 1994.

49. Свод древнейших письменных известий о славянах. - М., 1991.

50. Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини I тисячеліття н.е. - К., 1960.

51. Сюзюмов М.Я. К вопросу о процессах феодализации в Римской империи. ВДИ. - М., 1955. - №1.

52. Татищев В.Н. История Российская. - М., 1964. - Т. I.

53. Тацит К. О происхождении германцев и местоположении Германии. Собрание сочинений в двух томах. - Л., 1969. - Т. I.
54. Тацит Корнелий. Сочинения в двух томах. - Л., 1969. - Т. I.
55. Третьяков П. Н. Восточнославянские племена. - М., 1953.
Кобычев В. П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
56. Трубачев О. М. Ремесленная терминология в славянских языках. - М., 1966.
57. Трубачев О. Н. Ранние славянские этнонимы - свидетели миграции славян. Вопросы языкознания. - М., 1974. - № 6.
58. Филин Ф. П. Формирование языка восточных славян. - М., - Л., 1962.
59. Шафарик П. Славянские древности. - М., 1848. - Т. II.
60. Шахматов А. А. К вопросу об образовании русский наречий и русских народностей. - НЖМНП. - Спб., 1899. - № 4.
61. Zosimi. Scriptores historiae Augustae. - Т. II.
Прокопий из Кесарии. Война с готами. - М., 1950.
62. Kiraly P. Dakia provincia Abgisti. - Nagybaeskereg, 1894.
Beus I. Jos o problemu formiranja feudalnih država u Juznih Slavena. In: Radovi. - Zagreb, 1976. - № 8.
63. Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. - Weimar Verlag des Geographischen Institus, 1848. - Karta.
- Ідзьо Віктор. Basternae-Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.). - Івано-Франківськ "Сімік", 2010. - 132с.

Формування українського народу та української мови за свідченнями філологічної та історичної науки

Дане дослідження ставить за мету з'ясувати історію та процеси становлення українського народу як носія етнокультурних процесів, української мови, як засобу спілкування. До комплексу проблем, що досліджуються, включаються питання еволюції українського народу за матеріалами археології, що є досить перспективним при вивченні зв'язків архаїчних і середньовічних культур, які можна пов'язувати зі староукраїнськими[1, с.30-37].

Дослідження ставить за мету спростувати висунуту концепцію російського вченого В.В.Седова про неіснуючу “древнерусскую народность” та “древнерусский язык”, яких в силу історичних обставин ніколи не було, оскільки вони викристалізувалися правлячою політичною та науковою елітою Російської імперії та Радянського Союзу в XVIII-XX століттях [16, с.7-9, с.91- 95].

Зібраний на сучасну пору багаточисельний археологічний матеріал на території України складає великий історичний архів, який використовується вченими при вивченні питання становлення українського народу та його мови. На основі свідчень археології уже отримані важливі результати з питань генезису та етнотворення українців. Тому в даному дослідженні ми спростуємо сучасні російські перекручення та фальсифікації історичного розвитку українського народу, який російські вчені на сьогоднішньому етапі намагаються трактувати як “древнерусскую народность”. Характерно, що питаннями формування українського народу вже уважно почало вивчатися російською історичною та археологічною наукою, яка одразу визначила його своєю політичною термінологією і повністю підтримана сучасною російською історичною та філологічною наукою. Як бачимо із історіографії дослідження цієї проблеми, ця сучасна спроба має давню

історію. Так А.Х.Востоков, який ще в XIX столітті вивчав українську мову назвав її “древнерусским языком”[3, с.5-6].

І.І.Срезневський вважав, що українська мова, як “древнерусская”, спочатку була розділена на західну, південну та східну частини і сформувалась в IX-X століттях, що співпадає з часом утворення Київської держави. На думку дослідника, державі потрібна була мова і вона взяла за основу мову південно-західних племен, тобто українську. З регіональних складових в IX-XI століттях виникала українська мова, яка активно функціонувала до XIV . В цей же час так само на своїх землях функціонували великоруська та білоруська мови. В XV столітті вони розпочали роз’єднуватися від “древнерусского языка” і розвиватися більш самостійно[17, с.4-9].

Розділ “древнерусского языка” на великоруську і українську П.А.Лавровський пояснював розділом однієї держави на дві. Тобто, на Україну-Русь і Північно-Східну Русь в XII-XIII століттях. Дослідник зауважував, що кристалізація держави з центром в Києві, а потім в Галичі (Україна-Русь) протиставляється державі з центром в Суздалі, а потім - у Володимирі (Північно-Східна Русь), що пояснюється відмінністю мови[8, с.7-9].

З цим не погоджувався російський історик М.П.Погодін, який вважав, що Київська земля була “исконно великорусской”, а Галицька та Волинська - українська. Київська земля, на думку дослідника, обукраїнилась внаслідок переселення вихідців з Галичини після монголо-татарського нашествия[13, с.41- 46].

Найвірнішою, на нашу думку, точкою зору є дослідження українського вченого М.А.Максимовича, який вважав, що “население Киевской Руси было украинским”. Український етнос, на його думку, проживав на території України з праслов’янських часів до епохи Київської Русі і в подальші часи аж до сучасності. Ніякого запустіння

території сучасної України ні в татаро-монгольський період, ні в який інший не було[11, с.18-22].

На підтвердження висновків М.А.Максимовича є історико-лінгвістичні дослідження визначного російського академіка О.О.Шахматова, який вважав, що слов'янська мова, яку він датував V-VI століттям зародилась в межиріччі Прута і Дністра - простягалась до Дніпра. Її державну форму розвинули анти. В VI столітті н.е. анти принести українську державність, культуру та мову з Галичини та Волині в Подніпров'я. Власне увесь цей період від Прута, Дністра і Дніпра складає одне етнографічне та мовне ціле, наголошує О.О.Шахматов, ця народність – анти своєю державністю кристалізували одну мову, яку сьогодні називають українською. Лінгвістичною основою для мови антив є сьогоднішня українська мова. До ареалу української мови О.О.Шахматов відносив такі племена: волиняни, дуліби, поляни, древляни, тиверці, уличі. хорвати. Концепція О.О.Шахматова була великим досягненням російської науки, оскільки визначала українську мову, як мову слов'ян і датувала її кристалізацію V-VI століттями н.е.[23, с.8-12; с.15-18; с.14-19].

Таке філологічне підґрунтя дало можливість в перших десятиліттях XX століття зробити висновок, що не було ніякої “древнерусской народности” та “дрекнерусского языка”, який нібито потім став основою для: російської, української та білоруської мови, про що наголошував російський вчений Н.П.Дурново[7, с.24-28].

М.С.Грушевський, опираючись на письмові та археологічні свідчення, правильно, у слід за філологом О.О.Шахматовим вважав, що зародження українського етносу слід пов'язувати з Дністро-Дніпровським союзом антив, які відомі візантійським джерелам в VI столітті н.е.[10, с. 14-21].

Концепцію М.С.Грушевського підтримав український лінгвіст С.Смаль-Стоцький. Він вважав, що українська мова

є відмінною від російської і схожа на сербську, хорватську, польську, словацьку[18, с.9-14].

Австрійський славіст Т. Гартнер вважав, що українська мова споріднена зі слов'янськими мовами Європи і що між українцями та слов'янами Європи було більше спорідненості в минулому, ніж з росіянами фіно-уграми, які перейняли слов'янську мову та культуру, що може говорити, тобто, з давніх – давен була одна українська мова і що ніякого “древнерусского языка”, як це вважали російські вчені його часу, не було. Фіно-угорське населення Росії як носій Суздальської держави перейняло слов'янську мову і видозмінило її відносно свого фіно-угорського середовища[25, с.23-29]. Безсумнівно, наголошував Є. К.Тимченко - українська мова є прямим продовженням праслов'янської, тому росіяни перейнявши її безсумнівно, мають якусь мовну подібність з українцями, але, як бачимо за ретельними дослідженнями - незначну[19, с.21-24].

Характерно, що в цей же час кристалізується історична коцепція етнотворення білорусів і їх взаємовідносини з фіно-уграми майбутньої Росії. Так в 20-х роках В.Ю.Ластвський і А.Шлюбський створили “кривичську теорію” походження білорусів. Вчені, на наш погляд, довели, що білоруси є нащадками кривичів[9, с.18-23; с.31-34]. В цей же час цікаву точку зору, опираючись на філологічні висновки О.О.Шахматова, зробив польський археолог Т.Лер-Сплавінський, якого підтримав радянський вчений Б.М.Ляпунов. Т.Лер-Сплавінський вважав, що мова: полян, древлян, волинян, бужан, хорватів, як і мова кривичів відмінна від мови Ростово-Суздальської землі. Б.М.Ляпунов вважав, що в XII столітті перші склали українську мовну групу, другі – білоруську, а треті - російську. В час становлення держав: української, білоруської, російської в XII столітті з'являються і окремі мови[4, с.4-17].

У 50-х роках ХХ століття вчені приступили до вивчення проблем формування українського народу, беручи

за основу археологічні джерела, згідно із свідченнями яких український народ в цей час почав формуватися в Середньому Подніпров'ї у сучасній: Київській, Чернігівській і Переяславській землях. Тут був виявлений ореол культури, багатий речами – прикрасами, притаманними виключно українському народу, який генетично прослідковується з V-VI - по XIV століття[15, с.15-22]. В.І.Довженок з цього приводу наголошував, що антська мова мало чим відрізнялася від мови епохи Київської Русі і в подальшому привела до кристалізації української мови[6, с.49-50]. Ареал і етно-культура Середнього Подністров'я з центром в Києві, на думку А.Н.Насонова, в VIII-IX століттях консолідувала масив “південний”, який розвиваючись з VI- по IX століття сформував українську народність та мову[12, с.69-70].

Щодо нинішньої концепції “древнеруской народности”, яку намагається реінкарнувати російський вчений В.В.Сєдов, то вона була вже засуджена в 80-90 роках ХХ століття. Так лінгвіст Г.А.Хабургаєв з цього приводу наголошував: ”древнерусского языка” чи “древнеруской народности” ніколи не було і не могло бути. З племен південного регіону сформувався український народ, з кривичів та інших сусідніх племен - білоруський, з фіно-угрів під впливом слов'ян - російський. Археологічні пам'ятки X-XII століття на території України засвідчують як мовний, так і культурний український етномасив, єдину українську народність[22, .23-27].

Дуже цікаву точку зору висунув в 1996 році на VI Міжнародному конгресі слов'янської археології Г.В.Штихов. Спираючись на історико-археологічний матеріал він вважає, що ніякої “древнеруской народности” в епоху Київської Русі не було, вона на його думку просто не сформувалась. Мовний матеріал говорить, що в цей час формувались окремі народи: білоруський та український і аж в XIII-XV - російський. В дискусії Г.В.Штихова підтримали

І.А.Марзалюк, А.І.Філюшкін, та О.М.Трубачов[24, с.376-385; с.386-388].

Таку саму позицію займає і визначний український історик та археолог В.Д.Баран, який за наявними археологічними матеріалами не прослідковує “ніякої древнеруської народності” і “древньоруської мови”. На його думку, все це сьогоднішні фальсифікації російської історичної науки і, зокрема, В.В.Сєдова. В.Д.Баран вважає, що українська, білоруська та російська народність сформувались ще в часи “ великого переселення народів”. Київська держава вже була чисто українська, вона не формувала ніяких народностей.

Київська держава, на думку В.Д.Барана, яка відома за літописами IX-XII століття складається зі східнослов'янських племен - носіїв празько-корчакської культури, з якими інтегрувалися племена пеньківської культури. Розвиток Київської держави згрупував основні культурно-економічні центри Дністро-Подніпров'я і відповідно зблизив Київ з Галичем. Власне ці регіони і стали основою для етнотворення українського народу та української мови, що і засвідчується археологічною наукою[2, с.211-218].

Візантійський дієписець VI ст. н.е. Прокопій Кесарійський зауважує, що анти і слов'яни користуються однією і тією ж мовою, у них був однаковий побут, спільні звичаї і віра, а раніше вони називалися венедами. Дослідники зауважили, що антську мову слід покласти в основу майбутньої української мови[14, с.84-90]. Російський дослідник Ф.П.Філін вважав, що слово анти - староукраїнське “antas” (кінець-край), а “antes” (перебуваючий на краю)[21, с.60].

Цієї ж точки зору притримуються і другі вчені, в тому числі й О.М.Трубачов, який вважає, що анти - “окраїнні жителі”, тобто “українці”, а держава їх Антія - Україна[20, с.25].

Отже, наголошує російський історик В.В.Сєдов:” анти, це окраїнні жителія - українці, і дійсно вони заселяли південно-східну Україну, територію, на якій вони створили державу Антію-Україну і яка знаходилася на окраїні слов’янського і в той час європейського світу, яку в римський час вже і на початку середньовіччя називали Антією-Україною. Повна семантична спорідненість та відповідність при визначенні історії антів і назвою України є доказовим фактом спорідненості політичних етно-структур в минулому і сучасному. Звідсіля і слід виводити сучаний етнонім - Україна, українці”[15, с.30-36].

Таким чином, вважає сучасний російський дослідник В.В.Сєдов, під антами слід бачити “Велику Скіфію” Нестора та Костянтина Багрянородного “Велику чи Білу Хорватію”. Антія - це політична, мовна і етнокультурна етноструктура, яка дійшла до сьогодні під назвою Україна, племінні князіння якої кристалізували і Київську державу в IX столітті, а отже, антський народ, зі своєю стародавньою українською мовою - це український[15, с.30-36], що може говорити, що вивчення слов’янсько-українських племінних утворень та їх мови на території України та суміжних землях згідно висновків нашого дослідження добігає кінця.

Таким чином у висновках можемо наголосити, що етапи формування українського народу та української мови прослідковуються вже у час “великого переселення народів”, а це значить, що в V-VI ст. н.е., за свідченнями філологічної та археологічної науки, ми можемо в Дністро-Дніпровському межиріччі, в Антському союзі племен, проглядати етномасив українського народу, генератора української мови, літератури та культури[5, с.221-224].

Список використаних джерел та літератури:

1. Баран. В.Д. Велике розселення слов'ян. Археологія. - К., 1998. - №2.
2. Баран. В.Д. Давні слов'ян. - К., 1998.
3. Востоков. А.Х. Рассуждение о славянском языке//Труды общества любителей российской словестности. - М. 1820. - Вып. XVII.
4. Грушевський. М. Історія України-Русі. - К., 1904.
5. Грушевський. М. Анти("Avrai", "Antes"). - Уривок з історії України-Русі. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів, XXI. - I.
6. Довженок. В.И. К вопросу о соложении древнерусской народности// Доклады VI научной конференции Института Археологии. - Киев, 1953.
7. Дурново. Н.П. Очерк истории русского языка. - М., 1924.
8. Лавровский. П.А. О языке северных русских летописей. - Спб., 1852.
9. Ластоускі. В. Кароткая гісторыя Беларусі. - Вільна, 1910.
Ластоускі. В. Крывіч. Журнал. - Каунас, 1923-1927.
10. Ляпунов. Б.М. Древнейшие взаимные связи языков русского, украинского и некоторые выводы о времени их возникновения как отдельных лингвистических групп//Русская историческая лексикография. - М., 1968.
11. Максимович. М.А. Собрание сочинений. - Киев, 1877. - Т. II.
12. Насонов. А.Н. К вопросу об образовании древнерусской народности// Вестник АН СССР. - М., 1951. - №1.
13. Погодин. М.П. Записки о древнем языке русском//Известия Академии Наук. - Спб., 1856. - Т. XIII.
14. Прокопий из Кесарии. Война с готами. - М., 1945.
15. Рыбаков Б.А. К вопросу об образовании древнерусской народности// Тезисы докладов и выступлений сотрудников Института истории материальной культуры АН СССР,

подготовленных к совещанию по методологии этногенетических исследований. - М.,1951.

16.Седов В.В. Древнерусская народность. - М.,1999.

17.Срезневский И.И. Мысли об истории русского языка. - Спб.,1850.

18.Смаль-Стоцкий Ст. Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне оприділення. - Прага,1927.

19.Тимченко Є.К. Слов'янська єдність і становище української мови в українській родині//Україна. - К.,1924. - Книга. III

Тимченко Є.К. Курс історії української мови. - К.,1927.

20.Трубачев. О.Н. Лингвистическая периферия древнейшего славянства. Индоевропейцы в Северном Причерноморье// Вопросы языкознания. - М.,1977. - №6.

21.Филин Ф.П.Образование языка восточных славян. - М.,1962.

22.Хабургаев. Г.А.Становление русского языка. - М.,1980.

23.Шахматов А.А. К вопросу об образовании русских наречий и русских народностей. ЖМНП. - Спб.,1899. - №IV.

Шахматов А.А. Очерк древнерусского периода истории русского языка. (Энциклопедия славянской филологии). - Пг.,1915. - Вып.II.

Шахматов. А.А.Введение в курс истории русского языка.

Ч.1. Исторический процесс образования русских племён и русских народностей. - Пг.,1916.

24.Штыхов.В.Г. Древнерусская народность: реалии и миф//Этногенез и этнокультурные контакты славян. Труды VI международного Конгресса славянской археологии. - М.,1997.

25.Gartner.T. Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache. - Wien,1913.

Мовні та історико - лінгвістичні дослідження етногенезу українців - слов'ян Дунайсько - Карпато - Дністровського регіонів

За свідченнями джерел та висновками філологічної, історичної та лінгвістичної науки у Дунайсько-Карпато-Дністровському регіонах українці-слов'яни з давніх-давен проживали поряд із кельтами, іллірійцями і фракійцями, розвиваючи свою мову, літературу та культуру[23, с.4-5, с.7-9].

На користь даної гіпотези можна висунути наступні аргументи. Аргумент перший, висунутий ще С.П. Толстовим, згідно з яким повний збіг племінних назв полабських, поморських та інших західних слов'ян з найстародавнішими назвами слов'ян, відомих в Дунайсько-Карпатсько-Дністровському ареалі може говорити, що слов'яни у минулий час виселилися із Дунайсько-Карпатсько-Дністровських земель на обширні території, де відтворили етно-назви своєї стародавньої батьківщини[22, с.29-30].

Особливий інтерес представляє велика кількість слов'янських географічних назв архаїчного нашарування в Дунайсько-Карпато-Дністровському регіонах та на території сучасної Угорщини, Румунії, Трансільванії, в областях Українських Карпат та Подністров'я. Там, очевидно, знаходився епіцентр концентрації слов'янського етносу, про що свідчать нам назви рік: "Красна, Бистра, Черна, Суха, Топля (біле 10 раз), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, гори Свічева, Студені і т.д.". Населені пункти: "Вадубоврей, Петник, Приліпики, Пригор, Козла, Білобрежка, Потік, Брешниця-Окіл, Пристол, Вікна і другі. Слов'яни, наголошує сучасний румунський дослідник М.Макря, були у минулому багаточисельним народом на території Дакії. Це видно хоча би із сучасної топоніміки, яка збереглася до сьогодні з античних часів. Слов'янські назви Трансільванії і Дакії уособлюють собою найархаїчніший прошарок лексики

румунської мови. Це назви Трансільванії, її населених пунктів і рік. Уже перші римські джерела відмічають назви слов'янських населених пунктів, рік і гір. Пункти: Черна, Черниця, Толмач, Плениця, Крайова та інші, гори: Родна, Семеник Педура, Краюлуй та багато інших говорять, що у II ст. н.е. дані території входили до складу найстародавніших слов'янських земель[12, с.358-359, с.370].

На слов'янський характер топоніміки уперше звернув увагу російський дослідник XIX ст. М.Надеждін, який писав: "Горби, тобто Карпати були основним місцем концентрації племені, до якого ми належим і якщо це плем'я назвало їх по-своєму, значить воно зайняло їх у той час, коли вони були безіменними"[10, с.6-13].

Пізніше цю гіпотезу конкретизував лінгвіст С.Б. Берштейн, який вважав, що слов'яни у I ст. н.е. були у Карпатах пануючим етносом. Можливо, зауважував філолог Ф.П.Філін, що Карпати і були тим загально слов'янським гніздом. Уже давно висунута думка, що архаїчна загальнослов'янська на гора-горб покритий лісом можуть означати слово хребет (спинний хребет). Слово "ребет" у архаїчному вживанні слов'ян дуже древнє, тому можна припускати, що слов'яни були давніми мешканцями Карпат. Концентрація у різних слов'янських народів Карпатських назв типу: плонина-полонина, плоніна (вилучина між горами), може вказувати на давній зв'язок слов'ян з горами[8, с.16,с.139].

На підтвердження нашої гіпотези про давнє проживання слов'ян у Карпатах можуть бути доказом слова архаїчної слов'яно-карпатської лексики, як бирдо-бердо у розумінні гора, пагорб, ущелина, гребінь (ланцюг гір). Характерно, що дані слов'янські слова є ключовими у деяких індоєвропейських мовах. Корнева група слів: гр (хр) б і бр, крб, хрб, грб використовувалася у індоєвропейців і, очевидно, у протослов'ян для пояснення назв гірського ландшафту, тому слов'янські слова гора, хребет, граблі,

гребля, гриб, горб, хрб, хрип, грижа, груша, брови, обруч, храп, ребро, брід, гребля - є ключовими словами як індо-європейської мови, так на нашу думку, і мови протослов'ян. У зв'язку з цим хочеться сказати про походження слів із назвою Карпати. Основа слова тут одна карп-горб. В руському літописі Карапати іменуються просто горбами [17, с.2-10].

Також горбами, за свідченнями П.І.Шафарика, називали Карпати і місцеве слов'янське населення, а хорвати (карпи) використовували для їх назви ще більш архаїчніше слово хрб і хриб. Разом з тим можна стверджувати, що у старослов'янській мові вказані слова звучали як карб-карп, х-карп. Внаслідок певного проміжку часу, зауважує дослідник В.П.Кобичев, в старо-слов'янській мові пройшло пом'якшення (паталізація) голосних, при якій звук К у своїй більшості перетворився у Г чи Х. В Прикарпатському регіоні невелика річка і сьогодні носить двояку назву: Креничівка і Хреничівка, тут же відомий населений пункт Криниця-Хрениця. Античні джерела згадують у Карпатському регіоні державу карпів, Йордан писав, що карпи були надзвичайно досвідчені люди стосовно військового ремесла. Держава карпів, згідно з свідченнями джерел, існувала у Карпатському регіоні з II по V ст. н.е., а через два століття, тобто з VI-VII ст. н.е. згідно з свідченнями К.Багрянородного, тут концентрувалась Велика чи Біла Хорватія, яка уособлювала собою сполучені воедино багаточисельні слов'янські племена [8, с.16, с.139-140].

Російський історик І.Забелін вважав, що римська етноназва "Карпи" II-III ст. н.е. яка побутувала у римських джерелах стосовно цього племінного об'єднання, означає не що інше, як майбутніх хорватів, назву яких латинізували римляни. На його думку, "Велика чи Біла Хорватія" яку візантійські дієписці у своїх джерелах VII-X ст. локалізували у Прикарпатті, не випадково, вона новою назвою Хорватія, грецьким письмом і звучанням, замінила латинізовану

римлянами. назву Карпи, одного і того ж самого народу. Очевидно, “Могутні Карпи” включали у себе і слов’ян певкінів, бастарнів, які були складовими і невід’ємними частинами хорватських племен. Характерно, що згідно з свідченнями грецького географа Клавдія Птолемея, карпи проживають у Карпатських горах між певкінами і бастарнами. Усі ці свідчення, наголошує І.Забелін, можуть свідчити, що усі три племінні об’єднання належали до одного етно-політичного, мовного і культурного конгломерату, відомого як карпи-хорвати. Сукупність свідчень дають право ототожнювати бастарнів з буковинцями, хорватів з гуцулами, певкінів з бойками, лемками. Від Буковини, наголошував дослідник, тягнеться великий хребет бастарнів Стерни-гора, яка відділяється від Буковини рікою Золотою Бистрицею, є там і ріка мала Бистриця, є і Бистриця (Надвірнянськи) і Бистриця (Солотвинська) - це і є територія бастарнів. Так само багато само назв і проживаючих услід за бастарнами племені карпів, з якими пов’язуються населені пункти Карповець, Коропець, ріка Коров’ятка та інші. Внаслідок вивищення карпів серед багаточисельних слов’янських племен Карпат і Прикарпаття, дана племінна група очолила із своєю етноназвою державне формування, яке римські джерела II-IV ст. н.е. називають державою карпів (хорватів) [5, с.265-313].

Сучасні дослідники історики та лінгвісти дещо поіншому пояснюють процеси у етноісторії слов’ян Карпато-Дністровського регіону. На їх думку, у перших століттях н.е. у досліджуваному нами регіоні проходила трансформація слов’янської мови. За таких обставин звук К трансформувався в Х. Паталізація голосних, наголошує В.П.Кобичев, проходила у слов’ян у першій половині I тис. н.е., вона не закінчилася навіть у той час, коли в Паннонську котловину і Карпати прийшла орда угрів. Добре відомо, що угри, прийшовши у Карпати, натрапили тут на місцеве слов’янське населення. Основною топонімікою того часу

були назви узгір Карпач, Хиртоп. До топоніму Карпат восходять такі слова як хорват, хрват, храбр, що означає горянин. Легендарний родоначальник сербів теж називався Крбат, до цієї когорти можна віднести і Хорива руського літопису і Крапа-Крака із польського епосу, усіх їх очевидно слід відносити до найстародавніших слов'янських етнонімів. Слово не гора-Хрба відоме в усіх слов'янських народів. Такі назви, як нова і стара Загора, Гірка і т.д. говорять, що слов'яни у архаїчному минулому були добре знайомі з горами[8, с.16, с.139].

Суттєве доповнення нам дає топоніміка, яка включає до Дністро-Дунайського культурного пласту слов'ян і Карпатський архаїчний ореол топонімії Карпатських гір, наголошує В.П.Кобичев, який має такі архаїчні слов'янські ключові топоніми, як: Брда, Вра, Гвда, Вкра, Скра, Бльг, Попрад, Гор, Хорб, Грб, Хрб". Усі вони, на думку дослідника, мають притаманні для слов'янських словосполучень декілька голосних. Тут у Карпатах ми зустрічаємо колосальну масу гідронімів і топонімів з відомим уже нам формантом Ава, який у слов'янських мовах у сивому минулому був у широкому вжитку, що переконливо доводять такі назви: "Шумава, Свалява, Одрава, Острава, Дубрава, Плянява, Житава, Плуґава, Влодава, Сучава, Святава, Морава. У східнослов'янських землях подібних назв ми майже не знаходимо, виключенням є населені пункти Чернява і Полтава. Особливий інтерес уособлює наявність великої кількості слов'янських географічних назв, які є найархаїчнішими. Вони виявлені у Карпато-Дунайському басейні і сконцентровані у більшій мірі у Трансільванії. Наприклад, ріки: "Красна, Бистра, Черна, Суха, Топля (більше 10 назв), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, гори Свинеча, Студені, Обрета, населені пункти: Вадубоврей, Петник, Примешки, Пригор, Козла, Белобрежка, Поток, Брешниця, Окол, Пристол, Окна і другі[8, с.140-141].

Слов'яни, на думку румунського дослідника М.Макрі, були в один час (тобто до приходу римлян у I ст. н.е.) досить багаточисельними у Дакії. Не дивлячись, що під натиском римлян вони змушені були звідтіля виселитися, їх чисельні гідронімічні і топонімічні етноніми залишилися і до сьогодні. Населені пункти, їх назви проіснували на Дунаї і Дакії, тобто з того часу, коли їх зафіксували тут римські джерела. Все це переконливо засвідчує, що дана територія колись входила у склад найстародавніших слов'янських земель [12, с.258-259].

Як бачимо, із сукупності свідчень слов'яни на Дунаї і в областях Карпат і Дністра є древнім автохтонним етносом. Розповідь Нестора, на нашу думку, є достовірною. Очевидно Нестор, з'ясовуючи питання етногенезу слов'ян у свій час теж використовував втрачені часом джерела. Не міг же він, освічений чоловік своєї епохи, без будь-яких переконливих аргументів розміщувати прабатьківщину слов'ян на Дунаї. Характерно, що свідчення Нестора повністю співпадають із свідченнями польських і чеських середньовічних хроністів XIII-XV ст., на чому ми детальніше зупинимось далі. Таку точку зору на підтримку Дунайської прабатьківщини слов'ян підтримували такі визначні російські історики, як С.М.Соловйов, М.Н.Погодін, В.О. Ключевський та інші. В наш час її розвинув дослідник В.П.Кобичев, який вважає, що Дунай Карпати та Подністров'я були початковою прабатьківщиною слов'ян [8, с.2-5].

Фундаментально проаналізував давньослов'янську мову О.М. Трубачев, який виявив у ній праїталійські мовні елементи, прийшов до висновку, що слов'яни із Подунав'я просунулися у регіон Карпат. На його думку середнє Подунав'я є прабатьківщиною слов'ян [23, с.4-5, с.7-9].

Значний вплив на розвиток теорії Дністро-Карпато-Дунайського походження слов'ян мала наукова концепція чеського славіста І.П.Шафарика. І.П.Шафарик автор широко відомої у XIX ст. монографії "Слов'янські старожитності",

яка поклала початок теорії Прикарпатської прабатьківщини слов'ян[24, с.206-208, с.402-405].

Значний вплив на активізацію наукових досліджень в областях Дунаю-Карпат-Дністра мала праця видатного чеського славіста Л.Нідерле "Слов'янські старожитності". У ній дослідник узагальнив досягнення різних наук: історії, етнографії, лінгвістики і топоніміки. Вчений локалізував Прабатьківщину слов'ян у Карпатах, а також над верхнім Бугом, на Дністрі, Пруті і Сереті. Епіцентр слов'янської території, на думку Л.Нідерле, знаходився на Волині[11, с.29, с.46, с.53-54, с.56].

Добре обгрунтованою лінгвістичною концепцією етногенезу Дунайсько-Карпатських та Дністровських слов'ян є дослідження О.М. Трубачева, який надає мовному розвитку слов'янських етносів великого значення. З метою довести стародавнє проживання в регіоні середнього Дунаю і області Карпат та Подністров'я і подальшого розселення з цього регіону слов'янського етносу. На його думку, легенда висвітлена на сторінках Несторова літопису про нашестя волохів на дунайських слов'ян, має у своїй основі реалістичне підґрунтя. Повість Нестора, на його думку, відображає архаїчну історію слов'ян і відтворює кельтську експансію в регіон. Це не пастухи римлян, тобто романізоване населення I-II ст. н.е., а могутні кельти, які витіснили слов'ян й запанували на їх землі у Дунайсько-Карпатській котловині на довгі віки. Паннонія і Потисся - ось центр, з якого кельти витіснили у Карпати на Дністер, Прут і Пониззя Дунаю, наголошував дослідник[23, с.4-5, с.7-9].

Цьому "волоському питанню" Нестора була присвячено багато літератури. В.Д. Корольок зокрема вважав, що під волохами руський літописець розумів як стародавніх римлян, так і романізоване населення, що було включене у склад Римської імперії у I-II ст. н.е.[9, с.53-54].

Характерно, що уже чеський славіст Л.Нідерле вважав, що певні племінні об'єднання проживали у зоні

Подунав'я, про що можуть служити свідчення Пріска Панійського, який приймав участь у посольстві до царя гуннів Атілли. На шляху, який пролягав через дунайські землі, посли зустрічалися з народом, племінні старійшини яких пригощали їх пшеничним хлібом, їжею під назвою “страва” і напоєм, який називався медос. Прікс називає цей народ скіфами. Якщо б це були готи чи гунни, наголошував Л.Нідерле, то Прікс згадав би готські чи гунські назви, він же назвав слов'янську назву напою слов'янським словом “мед”. Прікс чув мову і звичаї, які відповідають звичаям і характеру слов'янського народу, що опинився під владою гуннів. Серед погребального обряду, описаного Пріском, при похороні гунського царя побутував слов'янський обряд захоронення, де вживалося слово “страва”, яке було ключовим під час погребального обряду стародавніх слов'ян. Таке слово і сьогодні згадується на поминках в українців, поляків і чехів. Таким чином, стародавні слов'яни з області Дунаю, згідно з лексикою слів “страва, мед”, проживали на середньому Дунаї і нижній Тисі до навали гуннів і, як автохтонне населення, були підкорені останніми у V ст.н.е. Л.Нідерле фіксує їх проживання на цій території, починаючи з II-III ст. н.е.[11, с.53-54].

Цілком очевидно, зауважує О.М. Трубачев, що фольклорні і легендарні свідчення слов'янського епосу про проживання слов'ян на Дунаї потребують ретельного вивчення. Інтерес до фольклору і Дунайських легенд слов'ян в науковому світі посилюється, особливо у зв'язку з новими концепціями індоєвропейської прабатьківщини в регіоні Дунаю, там де формувалися типологічні старожитності іллірійської, фракійської і слов'янської мовної групи. Поступово стає зрозуміло, що слов'янська проблематика тісно пов'язана з індоєвропейським розміщенням на Дунаї. В житті слов'ян існував період, коли вони довгий час проживали на Середньому Дунаї до Карпатських гір. Легенда про волохів і їх нашествя на Дунайських слов'ян яскраво

відбиває нам трагізм слов'янського етносу під час кельтської експансії. Зрозуміло, що вихід слов'ян з Паннонії на Дністер, Віслу і у Карпати був явищем трагічним. Експансія кельтів, очевидно, була швидкою, що зумовило слов'ян покинути свої житла та майно і розпочати ведення господарства та накопичення майна і багатств на нових землях, які ми означаємо як Карпато-Дністровський регіон. Нез'ясованими при цьому залишаються і слов'яно-кельтські мовні та культурні відносини[23, с.4-5, с.7-9].

Відомо, що центр стародавнього індоєвропейського етносу за даними останніх свідчень археологічної та лінгвістичної науки знаходився в Італії, і пониззі Рейну, а також в Подунав'ї, тобто у Центральньо-Європейському культурному районі, у якому проживали і стародавні слов'яни, пра-італійці і германці. Багато учених, згідно з останніми свідченнями археологічної науки, припускають Паннонську прабатьківщину слов'ян, вони відтворюють її через виявлені кельто-слов'янські археологічні та лінгвістичні старожитності, відносячи територію між Дунаєм і Карпатами та Дністром древнім слов'янам[23, с.4-9, с.58-59, с.402-405].

Цікавим твором для історико-лінгвістичного з'ясування проблеми етногенезу слов'ян є твір "Космографія" Аноніма Равенського (VII ст. н.е.), який розповідає про великі племена Склавів, що вийшли із Скіфії, їх мову, культуру, назви племен та населених пунктів[6, с.91-96].

О.М.Трубачев вважає, що свідчення Аноніма Равенського повністю переписані останнім у Йордана. Сам Йордан і вслід за ним і Анонім Равенський вважали, що Північна Германія і Скіфія межували в сучасній Хорватії, при цьому найбільш західним народом від Германії до Скіфії були германці-гепіди, які проживали в долині Тиси, притоці Дунаю. Отже, далі на середньому Дунаї була уже Скіфія, з якої і вийшли склавіни. Очевидним стає те, що германці

межували з слов'янами по Тисі. Ця наша гіпотеза стає правильною тоді, коли, як зауважує і Анонім Равенський, ми помістимо по схилах Карпат і на схід від них у 7 годинах їзди до степу сарматів. При такій трактовці Аноніма Равенського VII ст. н.е і Йордана V-VI ст. н.е. можна припускати, що Склавіни вийшли із Скіфії Дунайської[23, с.58-59].

Перші наукові праці, які з історико-лінгвістичної точки зору намагалися пояснити походження історію етногенезу слов'ян, були концепції славістів XVII ст. Власне вони внаслідок розгляду джерел та мовного порівняння ототожнювали слов'ян з даками, гетами чи іллірійцями. Свої теорії вони будували на сукупності вивчення слов'янських легенд, сказань, розповідей в середньовічних історичних хроніках і літописах, філологічних порівняннях джерел. Першим, хто науково намагався розібратися у питанні етногенезу слов'ян, був югославський історик кінця XVI поч. XVII ст. Мавро Орбіні. Він вважав, що слов'яни у стародавні часи населяли Центральну Європу і на рубежі нашої ери називалися під збірними назвами "Іллірійці", а пізніше гети, вони отримали грамоту на право проживання у Дунайських землях від Олександра Македонського, де і проживали до переселення в Чехію, Польщу, Хорватію і на Русь[35, s.23-25].

Наступним вченим, який намагався з'ясувати етногенез слов'ян, був сербський мовознавець кінця XVII поч. – XVIII ст. М.Френцель (1628-1706). Свідчення руського літописця Нестора мали величезний вплив на історичну спрямованість концепції М.Френцеля. Він переконливо доводив, що Іллірія є прабатьківщиною слов'ян і що слов'яни були стародавніми мешканцями дунайських земель. Тільки біля 500 р. н.е., вважав дослідник, слов'яни із Дунайських земель переселилися в Сарматію і заснували у ній три слов'янських царства: Чех-Чехію, Лех-Польщу, Рус-Русь[19, с.4-5, с. 15-16].

Прихильниками дунайського походження слов'ян були також і А.Л. Шлецер і Х.А. Шлецер. Перший вважав слов'янською прабатьківщиною Іллірію і ототожнював слов'ян з іллірійцями і венедами. На його думку, слов'яни здавна проживали у подунайському регіоні і концентрувались в Паннонії, Норіці, Каринтії. Їх добре знали римські літописці, тільки називали іншими іменами[37, s.134-139].

Х.А. Шлецер вважав, що слов'яни належать до європейських народів і тому, на його думку, їх виводити від скіфів чи сарматів не можна. Найстародавніші слов'янські землі, згідно з концепцією Х.А.Шлецера, знаходились у північній частині нижнього Подунав'я і тягнулися аж до Дністра, а може навіть до Бугу на сході. Дослідник намагався довести, що розселення слов'ян з Дунаю було неодноразовим процесом. Уже в перші століття нашої ери, як можна судити з античних джерел, слов'яни-венеди засвоїли землі на північ від Карпат, в тому числі територію верхів'я Вісли. З цього регіону вони просунулись у Подністров'я, де із джерел нам відомі склавіни, а згодом і в Подніпров'я, де нам відомі слов'яни-анти. Розповідь руського літописця про розселення слов'ян з Подунав'я Х.А. Шлецер відносив до останньої стадії їх виселення з Дунаю на руську рівнину. Цей процес виселення він датував часом 630-650 років н.е. і обумовлював утисками останніх волохами, у яких бачив тюрко-болгар[25, с.8-15].

Наукову думку про дунайське походження слов'ян підтримували і деякі західноєвропейські дослідники XVIII ст., зокрема, І.Х. Гаттерер який вважав, що легенда про розселення слов'ян з Дунаю, розказана початковим руським літописом, є історично правильною, а під стародавніми мешканцями Подунав'я - гетами і даками слід бачити склавінів і антів, яких описує Йордан і Прокопій Кесарійський. У стародавні часи вони були підкорені

римлянами, а пізніше, на думку дослідника, знаходилися під владою готів[28, s.132-146].

П.Катанчич вважав, що стародавні слов'яни у Подунав'ї називалися іллірійцями і даками. Він багато уваги приділив етноназам Паннонії і Дакії, серед яких виділив багато слов'янських топонімів. На його думку, вони є свідченнями розселення слов'ян у цих місцевостях[29, s.34-45].

Автохтонним населенням Іллірії вважав слов'ян і німецький вчений К.Г. Антон, який був переконаний, що у минулому слов'янські племена називалися венетами, іллірійцями, вінделіки і норіки, що проживали у своїй древній подунайській країні Іллірії[26, с.29-31].

Дану концепцію підтримав німецький лінгвіст Ф.Бонн, який намагався доводити, що слов'янська мова належить до індо-європейської мовної сім'ї народів, до якої входять також кельтська, грецька, італійська і германська мови[27, с.123-137].

Словенський дослідник Я. Цупан вважав, що в доримські часи весь Дунайський регіон належав до території, де лунала слов'янська мова [30, s.235]. Про те, що слов'яни в Іллірії і Фракії були древнім автохтонним населенням писали І.Г.Куль, Ф.Гелльвальд, І.К. Сакцинський, Д.Герстеняк, Ф.Сасинек і багато інших дослідників, які базували свої концепції на порівняльному аналізі мов[31, s.137-162].

В основному дані концепції були побудовані цими дослідниками на топонімо-історичних лінгвістичних співставленнях джерел. Дослідники спирались на подібність географічних назв з слов'янськими лексемами, досить вільно етимологізували назви місцевостей і співставляли їх з місцевими слов'янськими назвами, які брали із слов'янських мов. Мальте-Брун вважав, що назва рік з закінченням -ава на Дунаї, безумовно слов'янського походження[34, s.36-72].

І.К. Сакценський у своїй концепції використав деякі етнографічні матеріали, відмічаючи, що народні свята, які

відносяться до слов'янського язичництва, відомі серед населення Паннонії і Італії[37, s.237-239, s.251-276]. Більшість дослідників вважали, що слов'яни у Подунав'ї проживали із часу сивого минулого аж до середньовіччя і були змушені покинути стародавні місця проживання внаслідок експансії кельтів[18, с.102-134].

Історик і філолог В.І.Григорович вважав, що кельти і слов'яни, проживаючи довгі віки у сусідстві, перейняли один у одного мовні і етнічні назви, що може говорити про їх древнє спільне минуле[4, с.26-64, с.132-185].

Досить обгрунтовану історико-лінгвістичну теорію кельто-слов'янських відносин розвинув на початку ХХ ст. російський філолог О.О. Шахматов. Згідно з положеннями цієї теорії стає зрозумілим, що у сивому минулому сусідами слов'ян були кельти. В праслов'янській мові є дуже багато лексичних термінів, які перейняті у кельтів. О.О. Шахматов з цього приводу писав: "Слов'яни, маючи свою матеріальну культуру, політичний лад і військову організацію перейняли від кельтів більш вищий соціально-політичний ступінь їх розвитку. Виясняючи за матеріалами топоніміки сліди кельтських поселень, він прийшов до висновку, що слов'яни і кельти безпосередньо контактували між собою. Кельти у Повісленні, на його думку, були відомі як венеди"[39, s.51-99].

На сьогоднішньому етапі вивчення стародавньої історії слов'янського етносу у контексті кельто-слов'янських відносин цікаві паралелі етнічного розвитку кельтів і слов'ян приводить О.М. Трубачев. Згідно з положеннями його обгрунтованої концепції, яка базується в основному на етимологічному і ономастичному матеріалі та охоплює елементи культури, дослідник прийшов до висновку, що стародавній регіон формування слов'ян проходив у середньому Подунав'ї, де мовні елементи побуту і культури свідчать про їх зв'язок з етнокультурою кельтів. Широка міграція кельтів у східному напрямку сформувала кельто-

слов'янські старожитності. Цей процес проходив, на думку дослідника, у III-IV тисячолітті до н.е.[23, с.41-48, с.99-102].

В середині I тис. до н.е. для слов'ян, як і для інших племен, що проживали у Дунайській котловині, виникла кризова ситуація у зв'язку з експансією кельтів. На територію Чехії і Подунав'я проникнули “вольки-тектосаги”. Вийшовши із Галлії і рухаючись на схід, кельти швидко проникли в область Подунав'я. Експансія кельтів була обумовлена їх економічним, політичним і культурним піднесенням в гальштатські часи і пізніше в латенський час, тобто у IV-III ст. до н.е. В Чехії і Моравії, пізніше в Паннонії і в Подністров'ї - Галичині, внаслідок проникнення кельтів, виник симбіоз місцевого населення з кельтами. З цього моменту, наголошує О.М.Трубачев, і почався етнічний, культурний, економічний і політичний контакт слов'ян з волохами-кельтами [23, с.41- 48, с.97-99, с.223-234].

Очевидно, слов'яни змушені були під натиском кельтів відступати з Подунав'я на північ в область Вісли, Дністра, Прута і розселюватися по усьому регіону Карпат. У Карпатському регіоні дослідники відзначають найтісніше проникнення кельтів у слов'янське середовище, що пояснюється перейняттям слов'янами кельтських металургійних термінів, що також відчутно у топонімії[13, с.31-34].

Топоніміка Подністров'я у перших століттях н.е. усюди пов'язується з назвами галатів-галлів. Слід відзначити також, що дослідник А.Спіцин віднайшов присутність гальштатської культури в Немирівському городищі на Поділлі.Такий кельто-слов'янський симбіоз підтверджується і свідченнями грецького вченого Ефора, який називав у IV ст. до н.е. кельтів сусідами скіфів, під якими А.Спіцин розумів слов'ян[20, с.160-161, с.164-166].

О.М.Трубачев вважав, що наявність древнього впливу кельтів на розвиток стародавнього населення України видно із поширених стародавніх географічних назв: Кам'яне

місто кельтів, що ототожнюється вченими з Кам'янець-Подільським, місто Галич, що означає племінну назву Галатів і ряд других назв, які на нашу думку, поки що реконструйовані гіпотетично. Присутність кельтів, очевидно, формувала на Правобережній Україні кельто-слов'янський симбіоз, що видно із кельто-слов'янського мовного лексикону. Кельтський світ, на думку О.Н.Трубачева, збагатив слов'ян металургійною, сільсько-господарською і політичною термінологією, зокрема словами: коні, коньк, коняз, князь, які дослідник вважає кельтськими[38, s.255-289].

Могутній симбіоз кельто-слов'янського етносу залишив свої сліди і у слов'янській мові.

О.О. Шахматов з цього приводу наголошував, що у кельтів слов'яни перейняли і політичні терміни, які пов'язуються з громадськими, військовими і господарськими функціями середньовічного слов'янського суспільства[39, s.51-59].

Основні положення концепції О.О. Шахматова стосовно слов'яно-кельтської лексичної спільності підтримав Ю.Покорний, який відмітив цілий ряд кельто-слов'янських лексичних ототожнень, а також провів граматичні паралелі між староірландськими і слов'янськими мовами[36, s.134-146].

Польський мовознавець Т. Лер-Сплавінський пояснював мовний вплив кельтів на слов'ян фонетичними особливостями, які кристалізували слов'янські мови[32, s.123-167]. Із цих досліджень можна робити висновок, що у праслав'янській мові є дійсно багато слів, що добре етимологізуються на основі кельтської мови. Значний перелік таких лексем привів Ю.Покорний, його доповнив К.Треймер, який вірно вважав, що праслав'янами у кельтів було перейнято не менше 40 ключових слів, які стали повсякденними у слов'янській мові вжитку. Вони стосуються соціальної, ботанічної і сільсько-господарської термінології,

а також уособлюють області матеріальної культури[38, с.32-34].

Очевидно, що при більш ретельному дослідженні, таких слів може у майбутньому виявитися набагато більше. Не можна не погодитися з С.Б. Берштейном, який вважав, що кельтський вплив на праслов'ян, судячи по великій кількості лексичних тотожностей, був дуже глибоким і взаємопроникливішим, ніж нам здавалося до цього часу[1, с.94-95].

Досить важливим, на нашу думку, є дослідження О.М. Трубачева, який вважає, що у кельтів, як і у слов'ян є багато спільних річкових етнонімів. У кельтів, на думку дослідника, етнонімія двослівна, що зближує її з слов'янською етнонімією, при цьому слід зауважити тотожність префіксальних і суфіксальних моделей. У кельтів, як і у слов'ян є спільний етнонім для всієї сукупності кельтських племен. Аналізовані О.М. Трубачевим етноніми є тотожними у обох етносів, що може свідчити про глибокий взаємовплив між слов'янами і кельтами у минулому[23, с.25].

Праслов'янська мова, зауважує дослідник, дуже збагатилася кельтською лексикою, що може говорити про те, що взаємовплив мав також і культурний характер, процес якого слід досліджувати. Підтвердження нашої гіпотези ми знаходимо через свідчення археологічних і топонімічних джерел, які засвідчують про існування на схід від Карпат військово-політичних союзів кельтів. Уже давно вченими зауважено, що на окраїнах великої території розселення кельтів - галатів існував цілий ряд тотожних назв, що пов'язуються із самоназвами гальських племен. Терміни: Гель, Гелія-Галія, якими означували себе кельти Ірландії, область Гелеція - Галісія в півд-зах. Іспанії, Галатія - держава в Малій Азії і місто Галати, Галац на нижньому Дунаї і накінець Галичина, стародавнє Галицьке князівство у Подністров'ї з центром у місті Галич. Можна припустити, наголошує А.Д.Мачинський, що Прикарпатська Галичина

зобов'язана своєю назвою кельтам-галатам. Територія слов'янської Галичини була у III ст. н.е. окраїнною областю розселення кельтів. Поховальні речі Галичини II ст. до н.е.- III ст. н.е. – безумовно кельтські[13, с.31-35].

Івано-Фанківський В.В.Грабовецький вважає, що назва Галич походить від грецького слова “галъс”, що означає сіль. Це припущення він мотивує тим, що у Галицькій землі були соляні джерела, а в самому Галичі містилися склади солі, що дало можливість внаслідок торгівлі постати і самому місту Галичу. На його думку, Галич як місто, існував уже у IX ст. на землі племінного об'єднання хорватів, про що доводили лінгвістичні дослідження радянського часу[3, с.10].

Гіпотеза була б вірною, якщо б не ряд інших топографічних поселень з назвою Галич, розташованих у областях, де зовсім не має покладів солі[14, с.202-208, с.298-299, с.302-307].

Однак, повернемося до проживання кельтів у Галичині і нижнього Подністров'я, коли галати із Подністров'я-Галичини прийшли у Подунав'я разом з союзними скірами. Цілком вірогідно припускати, що кельти із Подунав'я могли теж робити військові напади на Причорномор'я, оскільки Карпати теж були заселені кельто-слов'янським і кельто-фракійським етносом, який міг надавати для цих військових походів допомогу. На нашу думку, цей регіон, очевидно, був теж включений у сферу впливу державного формування скіфів-галатів Подністров'я. Власне, тут на території на схід від Карпат кельти дуже швидко почали поширювати свої топоніми. Очевидно, слов'яни Карпат і Дністра переймали самоназви кельтів, які зберегли пам'ять про кельтів Галатів у назві міста Галич, назві Галичина, яка на нашу думку походить від державного формування кельтів Галатії (Галичини) в Малій Азії. Питання виникає само собою: звідкіля походить ім'я міста Галич, що дало назву Галицькій державі і етноназві галичан.

Ом. Партицький вважав, що від галатів-бастарнів і походить назва міста Галича, вони і є засновниками у II-I ст. до н.е. Галича над Дністром, він і став, на думку дослідника, концентруючою політичною і соціально-економічною домінантою кельто-слов'янської етнокультури Подністров'я. Найдавніша згадка про Галич відноситься до III ст. н.е., згідно із свідченнями Йордана біля Галтіса (Галича) у 246 р. відбулася велика битва між ост-готами і гепідами. Війська, наголошує Йордан, зустрілись біля міста Haltis, де пливе ріка Ауна, тобто на лівому березі Дністра, де і до XIX ст. заворот ріки чи частина ріки Дністра носила назву ріки углової наголошував дослідник [14, с.202-208, с.298-299, с.302-307].

Чеський дослідник П.Шафарик [24, с.206-208, с.402-405], та польський І.Лелевель ототожнювали Галтіс Йордана з Галичем над рікою Луквою, вважали час виникнення древньоруського Галича 246 роком. На їх думку, свідчення Йордана під 246 роком - це перша згадка про Галич над Дністром [33, s.116-142, s.158-184]. Польський дослідник Т.Земенецький теж вважав, що Галич над Дністром, що відомий за свідченням Йордана під 246 р. був заснований кельтами. Доводячи, що кельти у цей час проживали у Подністров'ї, він наголошував, що Галич самоназвою означає племінну назву кельтів галатів, які залишили у пам'яті про себе назви у Прикарпатті і Подністров'ї: Галич, Галіція. Галич у Подністров'ї у перших ст. н.е., на думку дослідника, був один із великих торгових городищ, що був закладений кельтами-галатами. У III ст., тобто у час битви біля міста ост-готів і гепідів, Галич міг уже бути окрім центру торгового і центром політичним [7, с.23-29].

Характерно, що назва Галича поширена і у Карпатських горах, пагорби, узгір'я, пасма гір носять назви Галича. Характерно, що це регіони розселення бойків, лемків і гуцулів. На думку А.Петрушевича карпато-горці, гуцули і бойки, яким належить і місто Галич складали в минулому східну частину хорватів, хоча багато дослідників, зокрема

Т.Шрейбер, вказували на вплив кельтської культури на формування бойків лемків і гуцулів, на на дольмени кельтів у культурі горців слов'ян. Можливо певні компоненти кельтської культури, наголошував А.Петрушевич, у галицьких горців мали місце, та з проміжком часу вони кристалізувались у суто слов'янські[15, с.30-31, с.78-79].

Російський дослідник Ф.Браун наголошував, що з іменем Галича в його час пов'язували частину лісистих Карпат, і спеціально гору, з якої бере свій початок Дністер. Далі топоніми з назвами Галич поширені у ряді сіл Угорщини-Галич, Великий Галич, в Рудних горах Галіч, в Ноградському комітаті-Галич. Про походження імені Галич існують дві гіпотези. Одна із них, згідно з якою ім'я Галича означає область, багату на сіль, тому і схили Лісистих Карпат пов'язують цю назву з словами гальс-сіль-загально індо-європейським означенням солі. Гіпотеза ця можлива фонетично лиш у тому випадку, якщо ми приймемо за вихідну мову кельтську. В британській групі кельтських діалектів слова дійсно починаються з h(г):halion,holen-так як і у мові Карпатських галатів. Можна допускати карпато (слов'янсько) - кельтський діалект: Halitio, Hilizio, яке у слов'янській мові означає як Галич. Очевидно, основні будівники міста були слов'яни і кельти, які мали не тільки етнічну, але й мовну спільності[2, с.165-166,с.168, с.240-244].

Характерно, що Галич в Рудних горах, Гала-гора в Польщі в області Татранських гір можуть говорити про кельто-слов'янські етнокультурні старожитності. Якщо у слов'янській мові є слова галявина, галява, а у кельтській hel, hal, що ототожнюється у індо-європейському корені hel, hollen, hal і існують у слов'янських мовах, де існують такі ключові слова, як галява, галявина. Цілком можливо, наголошує з цього приводу О.М.Трубачев, що слов'яно-кельтські етномовні зв'язки були дуже давні, що зафіксовано у етнонімах Галичина - Галич. Характерно, що топоніми поселень назв Галича на Дністрі і Галича на Дунаї по усьому

пасму Карпатських гір і Подністров'я притаманні там, де в сивому минулому проживали спільно кельти і слов'яни. В Рудних горах були і топоніми карпів, на нижньому Дунаї кельти і слов'ян теж складали велику і могутню у політичному розумінні етнокультуру. Можливо, що Галичани - лише слов'янізована етноназва кельтських старожитностей і усі городища давньої Галичини у своїй основі були кельтські. Можливо, що слов'яни нарівні з кельтами брали участь у формуванні економічних, політичних і торгових осередків на кельтській основі. Руський літопис у своєму первісному екскурсі говорить нам про Галичан Яфетового коліна, ставлячи їх між Руссю і Волохами, що утотожнюється вченими із територією Подністров'я [23, с.4-9,с.24-25, с.168-179].

За сукупністю джерел цілком реально можна наголошувати, що слов'яни-хорвати проживали спільно у Карпатах і Подністров'ї з кельтською етнічною меншістю галатів, етнічне взаємопроникнення яких і кристалізувало літописний етнос бастарнів. Ряд дослідників припускає, що бастарни - це пізніші слов'яни хорвати[13, с.31-39].

Характерно, зауважує Б.О.Тимошук, що найстародавніші місцевості на середньому Дністрі теж пов'язуються з етнімією Галича. Найстародавніші місцевості на середньому Дністрі, тут же стародавнє городище з іменем Галиця, у Чернівецькій обл. Галицею називають притоку річки Сучави, є тут урочище Галиця. Багато етнімів Галич-Галиця вважає дослідник розміщуються і тягнуться від Берладського Малого Галича на Дунаї до Галича на Дністрі, що дозволяє припускати про існування з давніх часів одного етнічного регіону, який дослідники пов'язують з древнім етносом склавів[21, с.26-27].

Дослідник В. Парван, проаналізувавши матеріал латенської культури Карпат і Подністров'я, прийшов до висновку про глибоке проникнення кельтів-галатів у

слов'янське середовище Трансільванії, Галичини і Поділля, де кельти заснували свої політичні і торгово-ремісничі пункти: Галич, Кам'янець (Подільський), Малий Галич в районі Трансільванії. До кельтів у цьому регіоні проживали слов'яни, що були у стадії політичного і економічного формування. Кельти своєю передовою політичною організацією, поступово розчиняючись у слов'янському етносі, прискорили процес політичної консолідації слов'ян, залишаючи свої топонімічні, географічні, політичні мовні джерела, які повинні вивчатися лінгвістичною наукою[16, с.72-79].

Стародавні назви Прикарпаття і Подністров'я зафіксовані на карті географа К.Птолемея у II ст. н.е. свідчать, що серед поселень відкритих у верхній течії Дністра поряд з Карпатами мають безумовно кельтську назву: Каррадунон, далі по Дністру іде Галич, у середній течії Дністра Кам'янець, далі Могилів на Дністрі, потім Кліпедава майже біля Чорноморського узбережжя і Малий Галич на Дунаї. Усі назви, наголошував Ф.Браун, на Дністрі відмічені Птолемеєм, є явно кельтськими самоназвами[2, с.240-244].

Такі ж назви є ще тричі зафіксовані Птолемеєм в областях з кельтським населенням. На думку фахівців ще одне поселення у верхньому Подністров'ї має кельтську назву - Ерактон, а назву двох других поселень теж можна пояснити тільки з приміненням кельтської мови. Усе це переконливо доводить, що на Подунав'ї, в Карпатах і на Дністрі у II ст. до н.е.-II ст. н.е. проживало кельтське населення, що видно не тільки за характером і рівню матеріальної культури, але й на мовній основі. Характерно, що на південь від Каррадунона на півночі Карпатської котловини, Птолемеєм розміщує народ з явно кельтським іменем "тевриски". Важливо відзначити, що на верхньому Дністрі античні джерела малюють нам картину неперервного розвитку кельто-слов'янських мовних старожитностей, які

починають розвиватися, на думку дослідників, починаючи з III ст. до н.е.[13, с.31-39].

Сучасна гідронімія Дунайсько-Дністровського регіону добре проаналізована у працях О.М.Трубачова. Серед зафіксованих ним мовних пластів дуже цікавою є картина західнобалканського чи кельтського характеру. Дані гідроніми окреслюють територію Галичини і надто роздіблені на обширних просторах на північний схід і схід від Галичини[23, с.4-9, с.43-44, с.168-169].

А.Д. Мачинський, проаналізувавши всі наявні історико-лінгвістичні джерела наголошує, що ядро цього топонімічного пласту знаходиться на території Галичини, тобто там, де відкриті археологічні пам'ятники, які належать кельтам чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, тобто регіону сучасної Галичини. У цьому ж напрямку археологічно простежуються сліди найбільш глибокого впливу кельтської культури на культуру місцевого слов'янського населення[13, с.31-45].

Характерно, зауважує О.Н.Трубачев, що у Дунайсько-Дністровському регіонах поряд з кельтськими відмічено значний пласт старослов'янських гідронімів[23, с.42-43], іншими словами, наголошує А.Д. Мачинський, ядро цього топонімічного пласту знаходиться на території Галичини, тобто там, де відкриті археологічні пам'ятники, які належать кельтам чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, тобто регіону сучасної Галичини. У цьому ж напрямку археологічно простежуються сліди найбільш глибокого впливу кельтської культури на культуру місцевого слов'янського населення[13, с.45].

Топонімія XX ст. говорить про наявні кельто-іллрійські, слов'янські, фракійські, германські топоніми. Можна прийти до висновку, що такий збіг обставин не випадковий і що могутній пласт західно-балканських

гідронімів у Галичині слід пов'язувати із проникненням у даний регіон у II ст. до н.е. кельтського населення. Поширення окремих гідронімів та топонімів, мовних лексем далі на північний схід може бути зв'язано з тим, що частина населення, що залишила зарубницьку культуру Придністров'я, проникла у басейн Дніпра з більш західних областей, де вона знаходилася у тісних контактах з кельтським світом верхнього Подністров'я і верхнього Повіслення та принесла з собою перейняту у кельтів топоніміку. Можливо, що між князями кельтського етносу і князями місцевого слов'янського населення пройшло глибоке етнопроникнення, яке кристалізувало етнос бастарнів, що можна пояснити свідченнями джерела Протогена ольвійського, який відмічає союз скірів (слов'ян) і пришельців кельтів [23, с.42-43].

У висновку нашого історико-лінгвістичного дослідження наголосимо, що усі проаналізовані гідроніми Подунав'я, Карпат та Подністров'я, які виявлені О.М. Трубачовем та іншими дослідниками говорять про змішаний кельтський і слов'янський етнос, який, на нашу думку, і домінував у регіонах Подунав'я, Карпат та Подністров'я з V-III ст. до н.е. до III-IV ст. н.е. [23, с.42-43, с.168-169, с.276-282].

Власне тут у Дунайсько-Карпато-Дністровському регіонах, наголошував А.Д. Мачинський, проходила інтеграція кельтів у слов'янський світ, що прослідковується лінгвістами у протослов'янській мові [13, с.45].

Ця проблема з лінгвістичної точки зору є далеко не вивчена, оскільки значні нашарування індоєвропейських топонімів та гідронімів у цих регіонах не дають одразу конкретних наукових результатів, що потребує подальшого історико-лінгвістичного дослідження.

Список використаних джерел та літератури :

1. Берштейн С.Б. Очерки сравнительной грамматики славянских языков. - М., 1961.
2. Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб., 1899.
3. Грабовецкий В.В. Галич. - Львів, 1964.
4. Григорович В.И. Славянские древности. - Варшава, 1868.
5. Забелин И. История русской жизни с древнейших времён. - М., 1908.
6. Заговик С. Краток преглед на етногенезата на Словените од првите вестит за нив та до се го денес. // Зборник посветен на Бошко Бабиќ. - Прилеп, 1986.
7. Земенецкий Т. Стародавній Галич у Подністров'ї. - Відень 1878.
8. Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
9. Королюк В.Д. Волохи и славяне " Повести Временних лет" // Советское славяноведение. - М., 1971. - №4.
10. Надеждин Н. Опыт исторической географии русского мира. - М., 1849.
11. Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
12. Макря М. Славянский могильник в Сомешени. - Бухарест "Дакия", 1958. - Т. II.
13. Мачинский А.Д. Кельты на землях к Востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М., 1974.
14. Партицкий О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894.
15. Петрушевич А.С. Сборник издаваемый Галицко-русской матрицей. - Львов. 1885.- Вып. 1, 2.
16. Петрушевич А. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов, 1887.
17. Руський літопис. - К., 1989.
18. Самоквасов Д.Я. История русского права. - Варшава, 1888.
19. Седов В.В. Очерки по Археологии славян. - М., 1994.

20. Спицын А. Скифы и Гальштатт. //Сборник археологических статей, поднесённых А.А.Бобринскому. - Спб., 1911.
21. Тимошук Б.О.Слов'янські гради Північної Буковини. - Ужгород, 1975.
22. Толстов С.П. Нарцы и волохи на Дунае. //Советская этнография. - М., 1948. - №2.
23. Трубачев О.Н. Етногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М., 1991.
24. Шафарик П.И. Славянские древности. - М. 1848, т. I, кн. 1.
25. Шльоцер Х.А. О происхождении славян вообще и в особенности славян российских. - М., 1810.
26. Anton K.G. Geschichte der deutschen Nation. - Leipzig, 1793.- Teil 1.
27. Bopp F. Vergleichende Grammatik des Sanskrit. - Berlin, 1833.
28. Gatterer I.H. Die Slavovim origine Getica sive Dacica.- Cottingae, 1793.
29. Katancic P. Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum. - Zagrabiae, 1795.
30. Ziyan J. Etimologie der Namen der Flusse in Karnte. - Carinthia, 1831. - №16.
31. Kill I.G. Forschungen im Gebiete der alten Volkerkunde. - Berlin, 1871. - Т. I.
32. Ler-Splawinski T. Kilka innego stosunkach jezykowych celtysko-praslowanskich. - Rocznik stawistyczny. - Т. XIII. - Cz. 1. 1956.
33. Lelewel I. Narody na ziemiach slowianskich. - Poznan, 1853.
34. Malte-Brun V. Geographie universelle. - Paris, 1859-1861. - Т. 6-7.
35. Orbin Mavro. I regno degli Slavi, hoggi corrotamete detti Schaveni. - Pesaro, 1601.
36. Pokorny J. Zirk Vrgeschichte der Kelten und illyrier. - Halle, 1938.
37. Schlozer A.L. Allgemeine Welthistorie. XXX1. Allgemeine nordische Geschichte. - Halle, 1771.

37. Sakcinski I.K. Pannonija rimska. - RAD. Jugoslawenski Akademia, 1873. - №23.
38. Treimer K. Ethnogenese des Slawen. - Wien, 1954.
38. Trubišćević V. Živne kulture i narodi prema lizickoj kulturi Praslavenskih i Slovanskih. - I Miedzynarodowy kongres. - Krakow, 1968.
39. Schachmatov A.A. Zu ältesten slavisch-keltischen Beziehungen//Archiv für slavische Philologie. - Berlin, 1912. - Bd. XXXIII.

Мовні та історико - лінгвістичні дослідженнях етно – назв: Галич, Галичина.

Більшість філологів, лінгвістів та істориків мови в XIX та XX століттях вважали, що етноназви Галич, Галичина, з філологічної точки зору розвивалися на території Українських Карпат, Прикарпаття та Подністров'я внаслідок експансії в цей регіон у IV-III століттях до н.е., кельтів, що підтримується в XXI столітті і автором дослідження “Мовні та історико - лінгвістичні дослідженнях етно-назв - Галич, Галичина”[15, с.115-116].

Однак в радянський час, майже на протязі всього XX століття ці наукові дослідження та висновки філологічної, лінгвістичної та історичної науки було піддані сумніву і замінено суто слов'янською мовною концепцією розвитку етноназв Галич, Галичина[6, с.15-27].

Проаналізуємо цю проблему через призму з'ясування її філологами, лінгвістами та істориками мови. Так філолог та історик В.І.Григорович в XIX столітті наголошував, що кельти і слов'яни, проживаючи довгі віки у сусідстві, перейняли один у одного мовні і етнічні назви, що може говорити про їх давнє спільне минуле на території Галичини[4, с.26-64, с.132-185].

Досить обгрунтовану мовтну та водночас лінгвістичну теорію кельто-слов'янських відносин розвинув на початку XX століття російський філолог О.О. Шахматов. На його думку в праслав'янській мові регіонів Прикарпаття та Подністров'я є дуже багато лексичних термінів, які перейняті у кельтів. О.О. Шахматов з цього приводу писав: ”Слов'яни, маючи свою матеріальну культуру, політичний лад і військову організацію перейняли від кельтів більш вищий соціально-політичний ступінь їх розвитку. Виясняючи по матеріалах топоніміки сліди кельтських поселень, він прийшов до висновку, що слов'яни і кельти безпосередньо контактували між собою. Кельти у Повісленні та Прикарпатті, на його думку, були відомі як “венеди”[22, с.51-59].

На сьогоднішньому етапі мовного та лінгвістичного вивчення стародавньої історії Галичини у контексті кельто-слов'янських відносин цікаві мовні паралелі етнічного розвитку кельтів і слов'ян приводить визначний російський мовознавець О.М. Трубачев. Згідно з положень його обгрунтованої концепції, яка базується в основному на етимологічному і ономастичному матеріалі і захоплює елементи культури, дослідник прийшов до висновку, що стародавній регіон мовного формування слов'ян це територія Галичини, де мовні елементи побуту і культури говорять про їх зв'язок з етно-культурою кельтів. Широка міграція кельтів у східному напрямку, зокрема в Галичину, сформувала кельто-слов'янські старожитності. Цей процес проходив, на думку дослідника, у IV-III ст. до н.е.[13, с.97-99, с.100-102, с.223-234].

Як засвідчують філологічні та історичні джерела, в середині I тис. до н.е. для слов'ян, як і для інших племен, що проживали у Дунайській котловині, виникла кризова ситуація у зв'язку з експансією кельтів. На територію Чехії і Подунав'я проникнули "вольки-тектосаги"[19, s.43-44]. Вийшовши із Галлії і рухаючись на схід, кельти швидко проникли в область Подунав'я. Експансія кельтів була обумовлена їх економічним, політичним і культурним підйомом в латенський час, тобто у VII ст. до н.е. В Чехії і Моравії, пізніше в Паннонії і в Подністров'ї - Галичині, внаслідок проникнення кельтів, виник мовний сімбіоз місцевого населення з кельтами. З цього моменту, наголошує О.М.Трубачев, і почався мовний етнічний, культурний, економічний і політичний контакт слов'ян з волохами-кельтами [13, с.97-99, с.100-102, с.223-234].

Очевидно, слов'яни змушені були під натиском кельтів відступати з Подунав'я на північ в область Вісли, Дністра, Прута і розселюватися по усьому регіону Карпат. У Карпатському регіоні дослідники відмічають найтісніше мовне проникнення кельтів у слов'янське середовище, що пояснюється перейняття слов'янами кельтських металургійних термінів, що також відчутно у топонімії. Топоніміка

Українського Прикарпаття та Подністров'я у перших століттях н.е. усюди пов'язується з назвами галатів-галлів [7, с.31-34].

Слід відмітити також, що дослідник А.Спіцин віднайшов присутність латенської культури, представниками якої були кельти, в Немирівському городищі на Поділлі. Такий кельто-слов'янський симбіоз підтверджується і свідченнями грецького вченого Ефора, який називав у IV ст. до н.е. кельтів сусідами скіфів, під якими А.Спіцин розумів слов'ян[11, с.160-161, с.164-166]. О.М. Трубачев вважав, що наявність древнього мовного впливу кельтів на розвиток стародавнього населення Галичини видно із поширених стародавніх географічних назв: Кам'яне місто кельтів, що ототожнюється вченими з Кам'янець-Подільським, місто Галич, що означає племінну назву Галатів і ряд других назв, які на нашу думку, поки що реконструйовані гіпотетично. Присутність кельтів, очевидно, формувала на території Прикарпаття саму назву політичного об'єднання Галатів - Галичину, а також культурний і мовний кельто-слов'янський симбіоз, що видно із кельто-слов'янського мовного лексикону. Кельтський світ, на думку О.Н.Трубачева, збагатив слов'ян металургійною, сільсько-господарською і політичною термінологією, зокрема словами: коні, коньк, коняз, князь, які дослідник вважає є кельтськими[13, с.97-99, с.43-45, с.100-102, с.223-234].

Могутній симбіоз кельто-слов'янського етносу залишив свої сліди і у слов'янській мові населення Галичинни, як наголошував О.О. Шахматов: "у кельтів слов'яни перейняли і політичні терміни, зокрема Галич, Галичина, назви місцевостей, гір, річок, а також ключові слова, які пов'язуються з громадськими, військовими і господарськими функціями слов'янського суспільства"[22, s.51-59]. Основні положення мовної концепції О.О. Шахматова стосовно слов'яно-кельтської лексичної спільності підтримав Ю.Покорний, який відмітив цілий ряд кельто-слов'янських лексичних утотожнень, а також провів граматичні паралелі між староірландськими і слов'янськими мовами[21, s.134-146].

Польський мовознавець Т.Лер-Сплавінський пояснював мовний вплив кельтів на слов'ян фонетичними особливостями, які кристалізували слов'янські мови[18, s.123-167].

Із цих досліджень можна робити висновок, що у праслав'янській мові є дійсно багато слів, що добре етимологізуються на основі кельтської мови. Значний перелік таких ликсем привів Ю.Покорний, його доповнив К.Треймер, який вірно рахував, що праслав'янами у кельтів було перейнято не менше 40 ключових слів, які стали повсякденними у слов'янській мові вжитку. Вони стосуються соціальної, ботанічної і сільсько-господарської термінології, а також уособлюють області матеріальної культури[23, s.32-34].

Очевидно, що при більш ретельнішому дослідженні, таких слів може у майбутньому виявитися набагато більше не можна не згодитися з С.Б. Берштейном, який вважав, що кельтський вплив на праслов'ян, судячи по великій кількості лексичних тотожностей, був дуже глибоким і взаємопроникливішим ніж нам здавалося до цього часу[1, с.94-95].

Суттєвим є і мовне дослідження О.М. Трубачева, який вважає, що у кельтів як і у слов'ян є багато спільних річкових етнонімів. У кельтів, на думку дослідника, етнонімія двослівна, що зближує її з слов'янською етнонімією, при цьому слід зауважити тотожність префіксальних і суфіксальних моделей. У кельтів, як і у слов'ян є спільний етнонім для всієї сукупності кельтських племен. Аналізовані О.М. Трубачевим етноніми являються тотожними у обох етносів, що може говорити про глибокий мовний взаємовплив між слов'янами і кельтами у минулому[14, с.54-60].

Праслав'янська мова, зауважує дослідник, дуже збагатилася кельтською лексикою, що може говорити про те, що мовний взаємовплив носив і культурний характер, процес якого слід досліджувати. Підтвердження нашої гіпотези ми знаходимо через аналіз археологічних і топонімічних джерел, які засвідчують про існування на схід від Карпат військово-політичних союзів кельтів. Уже давно вченими зауважено, що

на окраїнах великої території розселення кельтів - галатів існував цілий ряд тотожних назв, що пов'язуються з самоназвами гальських племен. Терміни: Гель, Гелія - Галія, якими означували себе кельти Ірландії, область Гелеція - Галісія в півд-зах. Іспанії, Галатія - держава в Малій Азії і місто Галати, Галац на нижньому Дунаї і накінець Галичина, стародавнє Галицьке князівство у Подністров'ї з центром у місті Галич. Можна припустити, наголошував А.Д. Мачинський, що Прикарпатська Галичина зобов'язана своєю назвою кельтам-галатам. Територія слов'янської Галичини була у III ст. н.е. окраїнною областю розселення кельтів. Поховальні речі Галичини II ст. до н.е.- III ст. н.е. безумовно кельтські[7, с.31-35].

Івано-Фанківський дослідник В.В.Грабовецький вважає, що назва Галич походить від грецького слова "гальс", що означає сіль. Це припущення він мотивує тим, що у Галицькій землі були соляні джерела, а в самому Галичі містилися склади солі, що дало можливість внаслідок торгівлі стати і самому місту Галичу. На його думку, Галич як місто, існував уже у IX ст. на землі племінного об'єднання хорватів[3, с.10].

Гіпотеза була би вірною, якщо б не ряд інших топографічних поселень з назвою Галич, Галичина, розташованих у областях Прикарпаття, Подністров'я та у Карпатських горах, де зовсім не має покладів солі[8, с.202-208, с.298-299, с.302-307].

Однак, повернемося до з'ясування проблеми проживання кельтів у Галичині і нижньому Подністров'ї, коли кельти-галати із Подністров'я-Галичини прийшли у Подунав'я разом з союзними скірами. Цілком вірогідно припускати, що кельти із Подунав'я могли теж робити військові напади на Причорномор'я, оскільки Карпати теж були заселені кельто-слов'янським і кельто-фракійським етносом, який міг надавати для цих військових походів допомогу. На нашу думку, цей регіон, очевидно, був теж включений у сферу впливу державного формування скіфів-галатів Подністров'я[20,с.8-9].

Власне, тут на території на схід від Карпат кельти дуже швидко почали поширювати свої топоніми, гідроніми, етно-назви. Очевидно, слов'яни Карпат і Дністра переймали самоназви кельтів, які зберегли пам'ять про кельтів Галатів у назві міста Галич, назві Галичина, яка на нашу думку походить від державного формування кельтів Галатії (Галичини) в Малій Азії. Питання виникає само собою звідкіля походить ім'я міста Галич, що дало назву Галицькій державі і етно-назві галичан. Галицький історик XIX ст. Омелян Партицький вважав, що від галатів-бастарнів і походить назва міста Галича, вони і є засновниками у II-I ст. до н.е. Галича над Дністром, він і став, на думку дослідника, концентруючою політичною і соціально-економічною та мовною домінантою кельто-слов'янської етнокультури Прикарпаття, Карпат та Подністров'я. Найдавніша згадка про Галич відноситься до III ст. н.е., згідно з свідченнями Йордана біля Галтіса (Галича) у 246 р. відбулася велика битва між ост-готами і гепідами. Війська, наголошує Йордан зустрілись біля міста Haltis, де пливе ріка Ауна, тобто на лівому березі Дністра, де і до XIX ст. заворіт ріки чи частина ріки Дністра носила назву ріки углової наголошував дослідник [8, с.202-208, с.298-299, с.302-307].

Чеський дослідник П.Шафарик [16, с.206-208, с.402-406], та польський І.Лелевель утотожнювали Галтіс Йордана з Галичем над рукою Луквою вважали час виникнення древньоруського Галича 246 роком. На їх думку, свідчення Йордана під 246 роком - це перша згадка про Галич над Дністром [17, s.116-142, s.158-184].

Польський дослідник Т.Земенецький теж вважав, що Галич над Дністром, що відомий по свідченню Йордана під 246 р. був заснований кельтами. Доказуючи, що кельти у цей час проживали у Подністров'ї він наголошував, що Галич самоназвою означає племінну назву кельтів галатів, які залишили у пам'яті про себе назви у Прикарпатті і Подністров'ї: Галич, Галіція. Галич у Подністров'ї у перших ст. н.е., на думку дослідника, був один із великих торгових

городищ, що був закладений кельтами-галатами. У III ст., тобто у час битви біля міста ост-готів і гепідів, Галич міг уже бути окрім центру торгового і центром політичним[5, с.23-29].

Характерно, що назва Галича поширена і у Карпатських горах, пагорби, узгір'я, пасма гір носять назви Галича. Характерно, що це регіони розселення бойків, лемків і гуцулів. На думку А.Петрушевича Карпато-горці гуцули і бойки, яким належить і місто Галич складала в минулому східну частину хорватів, хоча багато дослідників, зокрема Т.Шрейбер, вказували на вплив кельтської культури на формування бойків лемків і гуцулів, на на дольмени кельтів у культурі горців слов'ян. Можливо певні компоненти кельтської культури наголошував А.Петрушевич у галицьких горців мали місце, та з проміжком часу вони кристалізувались у суто слов'янські[9, с.30-31, с.78-79].

Російський дослідник Ф.Браун наголошував, що з іменем Галича в його час пов'язували частину лісистих Карпат, і спеціально гору з якої бере свій початок Дністер. Далі топоніми з назвами Галич поширені у ряді сіл Угорщини - Галич, Великий Галич, в Рудних горах Галіч, в Ноградському комітаті - Галич. Про походження імені Галич існують дві гіпотези. Одна із них, згідно якої ім'я Галича означає, як області багатой сіллю, тому і склони Лісистих Карпат зв'язують цю назву з словами гальс-сіль-загально індо-європейським означенням солі. Гіпотеза ця можлива фонетично лиш у тому випадку, якщо ми приймем за вихідну мову кельтську. В британській групі кельтських діалектів слова дійсно починаються з h(г): halion, holen - так як і у мові Карпатських галатів. Можна допускати карпато (слов'янсько) - кельтський діалект: Halitio, Nilizio, яке у слов'янській мові означає як Галич. Очевидно, основні будівники міста були слов'яни і кельти, які мали не тільки етнічну, але й мовну спільності[2, с.165-166, с.168, с.240-244].

Характерно, що Галич в Рудних горах, Гала-гора в Польщі в області Татранських гір можуть говорити про кельто-

слов'янські етнокультурні старожитності. Якщо у слов'янській мові є слова галявина, галява, а у кельтській hel, hal, що утотожнюється у індо-європейському корені hel, hollen, hal і існують у слов'янських мовах, де існують такі ключові слова, як галява, галявина. Цілком можливо, наголошує з цього приводу О.М.Трубачев, що слов'яно кельтські етно-мовні зв'язки були дуже давні, що зафіксовано у етнонімах Галичина - Галич. Характерно, що топоніми поселень назв Галича на Дністрі і Галича на Дунаї по усьому пасму Карпатських гір і Подністров'ї притаманні там, де в сивому минулому проживали спільно кельти і слов'яни. В Рудних горах були і топоніми карпів, на нижньому Дунаї кельти і слов'ян теж складали велику і могутню у політичному розумінні етнокультуру. Із вище приведених фактів, можна наголосити, що етно-назва Галичана - лише слов'янізована етно-назва кельтських старожитностей і усі городища давньої Галичини у своїй основі були кельтські, що засвідчується картою К.Птолемея та висновками лінгвістів. Можливо, що слов'яни нарівні з кельтами брали участь у формуванні економічних, політичних і торгових осередків на кельтській мовній основі. Руський літопис у своєму первісному екскурсі говорить нам про Галичан Яфетового коліна, ставлячи їх між Руссю і Волохами, що утотожнюється вченими із територією Галичини [13, с. 4-9, 24-25, с.168-179].

По сукупності джерел цілком реально можна наголошувати, що слов'яни-хорвати проживали спільно у Карпатах і Подністров'ї з кельтською етнічною меншістю галатів, етнічне взаємопроникнення яких і кристалізувало літописний етнос бастарнів. Ряд дослідників припускає, що бастарни - це пізніші слов'яни хорвати[7, с.31-39].

Характерно, зауважує Б.О.Тимошук, що найстародавніші місцевості на середньому Дністрі теж пов'язуються з етнонімією Галича. Найстародавніші місцевості на середньому Дністрі, тут же стародавнє городище з іменем Галиця, у Чернівецькій обл. Галицею називають притоку річки Сучави, є

тут урочище Галиця. Багато етнонімів Галич - Галиця вважає дослідник розміщуються і тягнуться від Берладського Малого Галича на Дунаї до Галича на Дністрі, що дозволяє припускати про існування з давніх часів одного етнічного регіону, який дослідники пов'язують з древнім етносом склавів[12, с.26-27].

Дослідник В. Парван, проаналізувавши матеріал латенської культури Карпат і Подністров'я, прийшов до висновку про глибоке проникнення кельтів-галатів у слов'янське середовище Трансільванії, Галичини і Поділля, де кельти заснували свої політичні і торгово-ремісничі пункти: Галич, Кам'янець (Подільський), Малий Галич в районі Трансільванії. До кельтів у цьому регіоні проживали слов'яни, що були у стадії політичного і економічного формування. Кельти своєю передовою політичною організацією, поступово розчиняючись у слов'янському етносі, прискорили процес політичної консолідації слов'ян, залишаючи свої топонімічні, географічні, політичні мовні джерела, які повинні вивчатися лінгвістичною наукою[10, с.72-79].

Стародавні назви Прикарпаття і Подністров'я зафіксовані на карті К.Птолемея у II ст. н.е. говорять, що серед поселень відкритих у верхній течії Дністра поряд з Карпатами мають безумовно кельтську назву: Каррадунон, далі по Дністру іде Галич, у середній течії Дністра Кам'янець, далі Могилів на Дністрі, далі Кліпедава майже біля Чорноморського узбережжя і Малий Галич на Дунаї. Усі назви, наголошував Ф.Браун, на Дністрі відмічені Птоlemeєм, носять явно кельтські самоназви, або прочитуються за допомогою кельтської мови[2, с.165-166, с.168, с.240-244].

Давньогрецький географ К.Птолемей в областях з кельтським населенням розміщує поселення на Подністров'ї, які мають кельтські назви - Ерактон, а назва двох інших поселень Каррадунон, Кліпедава теж можна пояснити тільки з приміненням кельтської мови. Усе це переконливо доказує, що на території Галичини в II ст. до н.е. - II ст. н.е. проживало кельтське населення, що видно не тільки по характеру і рівню

матеріальної культури, але й по мовній основі. Характерно, що на південь від Каррадунона на півночі Карпатської котловини, давньогрецький географ К.Птолемей розміщує народ з явно кельтським іменем “тевриски”. Важно відмітити, що на території Галичини античні джерела малюють нам картину неприривного розвитку кельто-слов’янських мовних старожитностей, які починають розвиватися, на думку дослідників, починаючи з III ст. до н.е.[7, с.31-39].

Сучасна гідронімія Галичини добре проаналізована у працях О.М.Трубачова. Серед зафіксованих ним мовних пластів дуже цікавою є картина західно-балканського чи кельтського характеру. Дані гідроніми окреслюють територію Галичини і надто роздріблені на обширних просторах на північний схід і схід від Галичини[13, с. 42-43, с.4-9, с.24-25, с.168-169, с.276-282].

Дослідник А.Д. Мачинський проаналізувавши всі наявні історико-лінгвістичні джерела наголошує, що ядро цього топонімічного пласту знаходиться на території Галичини, тобто там, де відкриті археологічні пам’ятники, які належать кельтам чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, а тобто регіону сучасної Галичини. У цьому ж напрямку археологічно простежуються сліди найбільш глибокого впливу кельтської культури на культуру у місцевого слов’янського населення[7, с.31-45].

Характерно, зауважує російський мовознавець О.Н.Трубачев, що на території Галичини поряд з кельтськими відмічено значний пласт старослов’янських гідронімів[13, с.42-43], які належать кельтам і перейняті слов’янами чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, а тобто регіону сучасної Галичини[7, с.45].

Можна прийти до висновку, що такий збіг обставин не випадковий і що могутній пласт західно-балканських гідронімів у Галичині слід пов’язувати із проникненням у даний регіон у II

ст. до н.е. кельтського населення. Поширення окремих гідронімів та топонімів, мовних лексим даліше на північний схід може бути зв'язано з тим, що частина населення, що залишила зарубницьку культуру Придністров'я проникла у басейн Дніпра з більш західних областей, де вона знаходила у тісних контактах з кельтським світом, що принесло з собою перейняту у кельтів топоніміку, можливо, що між князями кельтського етносу і князями місцевого слов'янського населення пройшло глибоке етно-проникнення, яке кристалізувало етнос бастарнів, що можна пояснити свідченнями джерела Протогена ольвійського, який відмічає союз скірів (слов'ян) і пришельців кельтів [13, с.42-43].

У висновок нашого мовного та історико-лінгвістичного дослідження наголосимо, що усі проаналізовані гідроніми, топоніми, які пов'язуються з етно-назвою Галич, Галичина, говорять вони належать кельтському етносу, в подальшому змішаному кельтсько - слов'янському етносу, і внаслідок розчинення кельтської меншості в слов'янській більшості та кристалізації суто слов'янських старожитностей ці еноніми, гідроніми, топоніми стають на території Галичини в III-IV ст. н.е. слов'янськими [13, с. 42-43, с.4-9, 24-25, с.168-169, с.276-282].

Власне тут на території Галичини, наголошував А.Д. Мачинський, проходила мовна та культурна інтеграція кельтів у слов'янський світ, що прослідковується філологами та лінгвістами у протослов'янській мові [7, с.45], що й потребує, щодо з'ясування етно - назв Галич, Галичина, подальшого мовного та історико-лінгвістичного дослідження.

Список використаних джерел та літератури :

1. Берштейн С.Б. Очерки сравнительной грамматики славянских языков. - М., 1961.
2. Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб., 1899.
3. Грабовецкий В.В. Галич. - Львів, 1964.
4. В.И. Григорович. Славянские древности. - Варшава, 1868.
5. Земенецкий Т. Стародавній Галич у Подністров'ї. - Відень, 1878.
6. Ідзьо В.С. Кельтська цивілізація на території України. - Львів, 2002.
7. Мачинский А.Д. Кельты на землях к востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М., 1974.
8. Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894.
9. Петрушевич А.С. Сборник издаваемый Галицко-русской матрицей. - Львов, 1885. - Вып. 1, 2.
10. Петрушевич А. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов, 1887.
11. Спицын А. Скифы и Гальштатт. // Сборник археологических статей, поднесённых А.А. Бобринскому. - Спб., 1911.
12. Тимощук Б.О. Слов'янські гради Північної Буковини. - Ужгород, 1975.
13. Трубачев О.Н. Етногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М., 1991.
14. Трубачев О.Н. Ранние славянские этнонимы-свидетели миграции славян. // Вопросы языкознания. - М., 1996. - №6.
15. Филип Я. Кельтская цивилизация и её наследие. - Прага, 1961.
16. Шафарик П.И. Славянские древности. - М., 1848. - Т. I. - Кн. 1.
17. Lelewel I. Narody na ziemiach slowianskich. - Poznan, 1853.

- 18.Ler-Splawinski T. Kilka innego stosunkach jezykowych celycko-praslowanskich//Rocznik stawistyczny, 1956. - T.XIII. - Cz. 1.
- 19.Krahe H.Sprache und Vorzeit. - Heidelberg, 1954.
- 20.Parvan V. Dacia.- Cambridge,1928.
- 21.Pokorny J. Zur Vrgeschichte der Kelten und illyrier. - Halle, 1938.
- 22.Schachmatov A.A. Zu altesten slavisch-keltischen Bezietzungen//Archiv für slavische Philologie. - Berlin, 1912. - Bd.XXXIII.
- 23.Treimer.Ethnognose des Slawen. - Wien,1954.

Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка українського народу

Галицьке Євангеліє має розмір 23x16 см, обсяг 260 аркушів. Оправа - дошка, обтягнута м'якою шкірою.

Текст написано на пергаменті. На кожному аркуші 24 рядки тексту, який розташовано в один стовпець, лише на аркушах 1-3 - в два стовпці. Що стосується письма, то Галицьке Євангеліє виконане прямим уставом гарного чіткого малюнку, який є не дуже щільний. Висота літер 3 міліметри. Характерні накреслення: у літери Ъ - коромисло широке, праве плече довше за ліве, розміщене майже на рівні верхньої лінії рядка, щогла ледь виступає за цю лінію. Перемичка у літери М не провисає за рядок, щогли трохи

нахилені вгорі до середини; перетинка в ІЄ – на середині літери; в и - трохи вище середини; перетинка в И - розміщена трохи вище середини літери, в Н - іде від верхньої частини лівої до низу правої щогли, на зразок латинської N; літера Ч написана у вигляді чаші, симетрично розміщеної на прямій ніжці; Ж - досить широке, розлоге, діагональні лінії перехрещуються на вертикальній щоглі трохи вище її середини. Дослідник Я. Ісаєвич вважає, що Галицьке Євангеліє 1144 року написане сербо-хорватською мовою [1, с.95].

Галицьке Євангеліє має дві вставки. На аркуші 229 - рамка П - подібної форми, плетена, розфарбована чотирма кольорами: темно-коричневим, синім, жовтим і червоним. На аркуші 242 - прямокутна рамка, в яку вписані три кола, заповнені стилізованими рослинними мотивами; кольори ті ж самі за винятком червоного. В тексті Галицького Євангелія на аркушах 3, 69, 112 і 180 чотири великі рукописні ініціали візантійського типу, виконані кіноварним контуром і розмальовані жовтою та зеленою фарбами. Є багато дрібних ініціалів, виконаних циноброю на аркушах 1-228, або з додаванням синьої фарби, як це на аркушах 229-256. На аркуші 260 закінчення у вигляді невеличкої плетеної смужки. На звороті цього аркуша - кіноварний рисунок грифона[4, с.222 - 229].

Галицьке Євангеліє 1144 року складається зі змісту, чотирьох євангелій, синаксара - аркуші 229-240, місяцеслова - аркуші 242-256, євангельських читань на особливі випадки - аркуші 257-260. Що стосується мови, то Галицьке Євангеліє має свої особливості. Основу його складають слова, характерні для Півдня Русі, чи староукраїнські слова. Особливості сполучень літер: "жч", "шч" та "жд" як, наприклад, слова: "дъждь", "дъжчить", "рожчь", "дошч" праманні сербохорватській мові. Також вживається "уо" замість "въ" - "уопрашаю". Також у Галицькому Євангелії є властиві тільки його мові написання закінчень слів: "ле", "ью", "ли", "ию", "или", після "ц" постійно пишеться "а" -

”отца” (аркуші 47, 73, 122, 127 та інші), ”слепца” - аркуші 107, 226 та інші. Після ”ч” також пишеться ”а” - ”чаша”, ”чашю”, ”хр” пишеться часто замість ”кр”, ”хрестити”, ”хреститель”, ”хрещень” та інші[6,с.494 - 496].

В Галицькому Євангелії є приписки. Так на аркуші 228 внизу запис переписувача: ”В льто SXHB (тобто 6652 або 1144) написаша са книги Н (Наличі), 50 дньи октабра, а скончашаса в 9 ноабра”. Є ряд пізніших записів. Так на аркуші 111 уставом XIV століття: ”...от своєа пазухы не повиньны никому жек кде им бог дасть льжати кде моя рука положить тому бога молити за здорове Якова Артииья Иваана Львоньтя, Ходора Домьны Мр (?) Хотимье Савы Ильь Григорья Натальь...”[4, с.222 - 229].

На аркуші 228 скорописом XVI століття написано: ”В лето 7083 а от рождества Христова 1576 месяца июня 12-я Гедеон Балабан епископ Галицкии Львовскии и Каменца Подольского в сее время наехал на столец еписки на Крылос и застал при церкви столецной сие книги евангелие напристольное тетр. Оно же свидетельствуется положено быти 800 лет давних”. На тому ж аркуші є запис півуставом XVII століття: ”Лето 7187, а от рождества Христова 1679 ноября 28, на знаменах аз смененный Дософфеи архиепископ и митрополит Сучавский и вьсея Молдавии иекзарх Плагион и местодържитель Севастийского да отслется сие святое евангелие на свое место на Крылос бо яко мы же сведители 6652 бяше тогда от сьздания егда написася уже суть минули 535 лет греческаго же царства 2-го лета Иоана Комнина Константиноградскаго”.

На обклеїці верхньої дошки оправи кіноварний запис власника рукопису XVII століття: ”Евангелие на пергамине справщика иеромонаха Тимофеа а как писана тому 555 лет по 207 год”. Поряд ще іншим почерком, також XVII століття: ”а в книгохранительную палату в прием написана в 207 году”. На аркушах 3-29 тією ж рукою: ”Сия книга евангелие справщика иеромонаха Тимофея взята на печатной двор

после его смерти в 207 году со иными его Тимофеевыми греческими книгами”. Є ще декілька дрібних приписок, у тому числі латинською та польською мовами XVII-XVIII століть[5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.228 - 231; с.12 -17].

Наведені приписки дають можливість реконструювати історію Галицького Євангелія, виданого в Крилосі у 1144 році. Так записи стверджують, що Галицьке Євангеліє було виявлено у 1576 році львівським єпископом Гедеоном Балабаном у церкві Крилоса (тепер с. Крилос Галицького району Івано-Франківської обл.). У 1679 році новим власником Галицького Євангелія стає молдавський митрополит Досифей, направляючись до Москви він мав намір повернути Галицьке Євангеліє “на своє місце на Крылос”. У Москві митрополит Досифей передав Галицьке Євангеліє на реставрацію чи з метою переписати московському ієромонаху Тимофію, справщику “Печатного двору”, який через тривалість друкування так і не віддав Галицьке Євангеліє його попередньому власнику. Після смерті Тимофія в 1699 році Галицьке Євангеліє було передано в бібліотеку московського Печатного двору. В 1788 році Галицьке Євангеліє стало власністю Синодальної бібліотеки. Як засвідчує відомча книга Синодального управління в розпорядженні бібліотеки в XIX-XX століттях окрім Ізборніка Святослава 1073 року та інших стародавніх книг було і Галицьке Євангеліє 1144 року. Синодальна бібліотека Московського Патріархату (РПЦ) була ліквідована Радянською владою в 1918 році. Як засвідчують радянські джерела, всі цінні книги бібліотеки, в тому числі і Галицьке Євангеліє 1144 року, з 1920 року знаходяться в Московському Державному історичному музеї. Оригінал Галицького Євангелія 1144 року Московським Державним історичним музеєм не видається. Оглядове вивчення Галицького Євангелія розпочав М. Карамзін, який у своїй “Історії держави Російської” дав коротку характеристику

письма Галицького Євангелія та опублікував уривок тексту [6, с.494 - 496].

У 1822-1823 роках тексти Галицького Євангелія обговорювали в переписці О.Х. Востоков та К.Ф. Калайдович [8, с.44-45]. Вони проаналізували опубліковані уривки письма Галицького Євангелія, порівняли їх з болгарським стародруками [7, с.28, с.30, с.104-105].

У радянський час Галицьке Євангеліє знаходилось у “спецхрані” і майже не вивчалось.

У висновку слід наголосити, що Галицьке Євангеліє є одним з найстародавніших достовірних пам'яток історії та культури українського народу, яка з 1144 року не перевидавалася і досліджувалась лише фрагментарно російськими та радянськими вченими [3, с.145, с.203]. Таку ситуацію слід негайно виправляти і вводити у науковий обіг цей рідкісний пам'ятник історії та культури стародавньої України - Русі XII століття [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.228 - 231; с.12 - 17].

Ми маємо надію, що за клопотанням Української держави до влади Російської Федерації, Галицьке Євангеліє може бути видане зі сховища з метою факсимільного передруку, що надасть можливість його подальшого наукового дослідження [2, с.137 - 138].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. - М., 1973. - №1.
- 2.Ідзьо В.Галицьке Євангеліє - 1144 - 2004. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.Х.
- 3.Ідзьо В. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III-XII ст.). - Львів "Камула", 2005.
- 4.Ідзьо В. Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. - Львів: Ліга-Прес, 2007.
- 5.Ідзьо В. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Українознавець. - Львів, 2007. - Ч. V.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Науковий щорічник XVIII Міжнародної конференції "Історія релігій в Україні". - Львів "Логос" 2008. Книга II.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Історико-релігійні та етнокультурні особливості Галицького регіону в загальноукраїнському контексті. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Галич, 14 - 15 травня 2010 року. Інформаційно - видавничий відділ Національного заповідника "Давній Галич". - Галич, 2010.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Проблеми поетики. Збірник наукових праць. Інститут Філософії Київського національного університету ім. Т.Шевченка. - К., "Твім інтер", 2010. - Випуск 29. - Частина 1.
- 6.Карамзин М. История государства Российского. СПб., 1816. - Т. 1.
- 7.К.Ф. Калайдович. Иоанн, экзарх Болгарский. - СПб., 1824.
- 8.Переписка Востокова. - СПб, 1873.

Олег Ярославович Галицький(Настасич) – автор “Слова о полку Ігоревім”.

Згідно свідчень Повісті минулих літ та інших середньовічних джерел, привертає увагу особа галицького князя Олега Ярославовича. Який хоча і був молодшим сином Ярослава Осмомисла, однак, по заповіту могутнього батька, успадкував галицький трон. До цього часу політична діяльність, як і сама особа цього князя не з'ясовувалася вченими.

Дане дослідження вперше в контексті з'ясування особи автора “Слова о полку Ігоревім” з'ясує і особу князя Олега Ярославовича, Галицького, як творця цього геніального твору XII століття.

Новизна нашого дослідження, полягає в тому, що на сукупності джерел, аргументів і фактів буде доказано, що Олег Ярославович Галицький (Настасич), позашлюбний син Ярослава Осмомисла є автором знаменитого твору XII століття - “Слова о полку Ігоревім”.

Сукупність джерельного матеріалу, та висновків вчених XIX-XX століть, дає право наголошувати, що автор “Слова о полку Ігоревім” повинен був бути дуже близькою особою-князем до політичних, економічних планів та рішень Ярослава Осмомисла, галицького.

Ця особа, князь, водночас і автор цього знаменитого твору, на нашу думку, повинен був бути його соратником та однодумцем.

Сукупність проаналізованих нами джерел дають право опротестувати гіпотезу Л.Махновця, що Володимир, старший син Ярослава галицького є автором знаменитого Слова. Як бачимо із сукупності проаналізованої джерельної бази та висновків досліджень вчених, Володимир не міг бути в числі висоосвічених осіб такого рангу, оскільки він, як наголошує літописець ” несповняв батькову волю” і не був любий Ярославу Осмомислу і він про це знав. Володимир

Ярославович, за свідченнями джерел вів розпутний спосіб і особливим інтелектом не відзначався.

На нашу думку, “Похвалу за державну діяльність” в честь батька Ярослава Осмомисла”, а тобто “Слово о полку Ігоревім” міг скласти підступно вигнаний з Галича і втікший в Київ, молодший син Ярослава Осмомисла, князь Олег Ярославович.

Із свідчень київського літопису можемо зробити висновок про князя Олега, що це була молода, розумна, талановита і вчена людина, дуже близька до Ярослава Осмомисла. Власне на бажання Олега Ярославовича, щоб забезпечити йому свій трон після смерті і зібрав “Собор” галицький князь Ярослав. З під пера літописця проглядається Олегове “незадоволення галичанами:” і майно батька взяли і хреста цілували, що будуть його Олега за князя в Галичі мати, і як наголошує літописець:” вигнали Олега з Галича”[28, с.345].

Таким чином, по смерті могутнього галицького князя Ярослава Осмомисла, його син князь Олег, з яким він пов’язував прекрасне майбутнє Галичини, змушений був втечею спасати своє життя з Галича. Галицький трон зайняв нікчемний володар, роль якого в політичному житті, як засвідчують джерела Галичини, була незначна. Смерть Ярослава Осмомисла, втеча Олега Ярославовича в Київ, зайняття Володимиром Галича дуже сильно позначилося на політичному житті Галицької держави.

Літопис Руський так засвідчує нам це під 1187 роком: ”Того ж року преставився галицький князь Ярослав, син Володимира, місяця жовтня у перший день, а в другий день покладений був у церкві святої Богородиці. Був же він князь мудрий і красномовний і боголюбивий і поважаний в усіх землях і славен військами, бо де була йому обіда, то сам він не ходив з полками своїми, а посилав їх з воєводами. Він бо навів лад у землі своїй і милостию щедру роздавав мирян люблячи і убогих годуючи, чорноризчий чин люблячи і честь

їм роздаючи від могутності своєї, він в усьому сповняв закон божий, до церковників сам приходячи і дбаючи добре про них[28, с.345].

Як бачимо оцінка діяльності Ярослава Осмомисла літописцем висока, а це говорить, що при ньому Галицька держава займала значне місце серед держав Центрально - Східної Європи. Це засвідчує нам і “Слово про похід Ігорів”, що “галицький Ярослав Осмомисл високо сидить на своєму золотокованому престолі, підперши гори Угорські своїми залізними полками”. Як бачимо в “Слові про похід Ігорів” Ярослав галицький як суверенний володар держави, подібно угорському чи польському, в якій ведеться широкомасштабна міжнародна торгівля, яка захищена законом і могутньою військовою організацією. Особливе місце в цій системі займає дбаючий за майбутнє своєї держави сам князь, який ставить наступником не старшого “безнадійного” сина Володимира, а молодшого сина Олега з яким пов’язував майбутнє Галичини. Це він зробив, як засвідчує В.М.Татищев, без страху перед всім галицьким суспільством. На нашу думку ці достовірні свідчення можна назвати як прекрасне “Поучення Ярослава своїх синів, та Галицького суспільства” чи “Сповіддю Ярослава Осмомисла”: ”Отці, брати і сини, це уже відходжу із цього суєтного світу. Відомо, що бог нас поставив князів володіти людьми і управляти, то я намагався не тільки владу тримати, скільки більше служити людям. Я повинен був щодень служити людям. Я повинен був щодень усім служити, щоденно у суді і розбудові брати участь, бідним помагати, обіжених обороняти винних змирювати і наказувати, щоби зло безстрашшям не виросло. Найперше від донощиків найвірніших мені оберігався, щоби кого невинного не образити і недостойного не вихвалити, від яких державі багато вреда причиняється.

Військо устроювати так, щоб земля і піддані в небезпеці від неприятелів були, і його так утримувати, щоби

у мирі будучи, посад своїх не забувати і народу тягот і образ не чинити. Та й усе зберігати, щоби усякий хліб службою чи купецтвом, ремеслом чи роботою мати міг і ніхто голодний не був.

Податки так розподіляти, щоби на всяку потребу невичерпно було, а даючі без плачу і сум'яття приносили. І це скільки мені можливо було, добре зберігав крамольників і наклепників не слухав, а брехунів перед усіма, чи якщо вони були заслужені, то тайно на одинці, розкривав і у подальшому так робити забороняв.

То я, як чоловік, теж багато вад мав і при бажанні моему з усім упоратися не міг. Бог же яко серцебачець є знає, що я бажав та через слабість не виконав. Вас же прошу від усіх прощення, якщо ж кого образив, не було у мене часу кожного задовільняти, однак ж, якщо хтось щось на мене має, об'явіть, постараюсь, що зможу зробити..."[31, с.143].

Як бачимо Ярославове звернення до своїх синів та усього галицького суспільства цілком можна порівняти з "Поученням Володимира Мономаха своїм синам". У своєму "Поученні" Ярослав Осмомисл дає поради, як потрібно добре управляти Галицькою державою, він наголошує: "Батьки, брати і синове...синові моему меншому даю Галич, а Володимире, Перемишль". Промова Ярослава Осмомисла передана літописцем, очевидно була записана без змін, особою, яка була на Соборі. Ця промова була настільки дорога цій людині, яка як нам здається була настільки високоосвіченою, що змогла повністю без змін передати її літописцю. Ця особа, на нашу думку, князь Олег Ярославович галицький. Промова Ярослава галицького показує політичну і арміністративну систему Галицької держави. Вона яскраво розкриває роль галицького князя в державному управлінні і як бачимо вона була велика. Із свідчення цього джерела ми можемо зрозуміти, що князь приділяв увагу всім складовим ланкам суспільства, був обережним у швидких діях. Можемо наголосити, що "Сповідь Ярослава Осмомисла" являється ще

маловивченим джерелом XII століття, вона вперше аналізується автором даного дослідження, як високоінтелектуальний витвір галицького словесного мистецтва XII століття. Оданак, можна наголосити, що використана “Сповідь Ярослава Осмомисла” з невідомих джерел В.М.Татіщевом, являється твором достовірним і потребує подальшого дослідження філологічною наукою. Вводячи “Сповідь Ярослава Осмомисла” в науковий обіхід, наголосимо, що Б.О.Рибаків, вважає, що свідчення ці співпадають з іншими джерелами про діяльність галицького князя, зокрема з “Словом про похід Ігорів”, яке наголошує: ”Грози твої по землях течуть”. В.М.Татіщев наголошував: ”І тако всім сусідам був грізний”, Слово: ”Суди рядить до Дунаю. Меча бремені через облаки”. В.М.Татіщев: ”По Дунаю гради укріпив. Дунайські городи купцями населив”... Оформлення цих текстів проходило у 1187-1188 роках, це співпадає з часом втечі Олега Ярославовича з Галича і перебуванням його в цей час в Києві. Б.О.Рибаків наголошує, що свідчення про діяльність Ярослава Осмомисла зроблені після 1 жовтня 1178 року. В цей же час, на нашу думку, появляється і пісня “Слово про похід Ігорів”, яке орієнтовно датується 1180-1190 роками[26, с.286].

Якщо прийняти істину, що свідчення про діяльність Ярослава Осмомисла, київський літописець записав в 1187-1188 роках з уст втікшого з Галича Олега Ярославовича, то цілком можна наголошувати, що саме “Слово про похід Ігорів” теж має якесь відношення цього приватного князівського створення. Не можна виключати і його галицького походження і пов’язувати його з особою князя Олега Ярославовича, який в цей час був в Києві та Овручі.

Ретельно розглянувши “Слово о полку Ігоревім” ми знаходимо в ньому багато слів, словосполучень, які притаманні для Галицької Русі, що дає права наголошувати, що автор “Слова” галицького походження. У Слові звернення до Ярослава галицького найбільш насичене

інформацією із всіх призивів до князів. Воно настільки конкретне і точне, що його по точності можна порівняти тільки з “Сповіддю Ярослава Осмомисла”. Тут у Слові Ярослав теж постає перед нами, як суверенний, могутній володар, що опирається у зовнішньополітичній діяльності на залізні полки, якими він стримує агресію угорського короля Бели III. З другої сторони він веде з Угорщиною інтенсивну торгівлю ”мечучи бремені (вози з покладом) через облаки”. Висота гір в районі “Руської брами” “Нижніх воріт” 2-2,5 тис. м., що дало літописцю право говорити, що вози рухаються через хмари. Тут же Ярослав галицький показаний, як могутній володар Дунаю, як наголошує літописець “суди рядить до Дунаю”. Як сказано в “Слові” князь відкриває ворота Києву, що відповідає істині, оскільки Ярослав галицький, як переможець був в Києві в 1172 і 1180 році посилав свої полки. Тому фраза “відчиняє ворота Києву”, вірна. Відношення у Ярослава до половців вороже, він у 1184 році посилає на них свої полки на допомогу Святославу і Рюрику прити Кончака, які вже тоді міг очолювати Олег Ярославович. Тому фраза “Стріляє з отчого стола салтанів за землями” теж відповідає істині. Як засвідчують джерела і це відбито в Слові, Ярослав у 1180 році підтримував Рюрика Ростиславовича. У 1184 році така ж допомога йому була дана в поході на Кобяка. Всі ці військові виправи галичан згадані в Слові, що може говорити, що вони були відомі Олегу Ярославовичу. У 1187 році Олег Ярославович втікає з Галича власне до Рюрика Ростиславовича і той як старий знайомий дає йому в утримання Овруч, а це може говорити, що Олег Ярославович міг приймати участь в військовій допомозі Ярослава Осмомисла київському князю, де полки галицькі міг очолювати Олег Ярославович ще в 1180, 1184 роках. Слід наголосити, що сама дружба Ярослава галицького і Рюрика київського, очевидно розповсюджувалася і на князя Олега. В “Слові о полку Ігоревім” автором до речі вперше робиться

спроба подати історичний розвиток Галичини від часів Троянових до часів Ярослава Осмомисла. Автор говорить про “Часи Троянові” тобто часи торгово-економічних та політичних відносин Галичини з Римською рабовласницькою державою, “ Злі Часи Хінові” тобто часи нападу гуннів та аварів на стародавню Галичину. Закінчує автор Слова огляд старогалицької історії “благодатними часами Ярославовими, немов би перелистує історію стародавньої Галичини впродовж цілого тисячоліття, тобто починаючи її з Часів Троянових (I-II ст. н.е.) часи Хінові IV-VI (гунів, аварів), пропускає мирний розвиток в час Великої чи білої Хорватії (VI - X ст.) і закінчує розквітом Галичини час рюриковичів - ростиславовичів у XI-XII століттях. Концентруючи на часі Ярослава Осмомисла, тобто “Часами Ярославовими”. Часи Ярослава, зображуються найповніше, оскільки на думку “Слова”, власне у “Часи Ярославові” вдалося зупинити напади степовиків на Галичину. В цей час, “Ярослав закрив ворота Дунаю...суди рядячи до Дунаю”.

В цей час відзначаються добросусідські відносини Галичини з угорським королівством, як зазначають угорські джерела, угорці і галичани отримали велику перемогу над половцями. Ця перемога сприяла заключенню угоди “добросусідства” між Галичиною і Угорщину в спільній боротьбі проти степовиків[8, с.48-51].

З Дунаєм Галицьким пов’язується і “Плач Ярославни”, ”Заклинання Ярославни” до всемогутніх сил природи:” На Дунаї Ярославни голос чути. Полечу зигзицею по Дунаю...”Її звернення до сил природи: ” Світле і трисвітле сонце, всім тепло і красно еси. Чому господине простер скорботну на лада вої...” Таке звернення яскраво говорить про живучість стародавнього обряду, по якому Ярославна звертається до сонця. Як відомо в язичницькій Галичині хорсонце був головним божеством. До речі саме слово Хорсонце, згадує автор Слова... великому Хорсу перебіг дорогу”. Як бачимо свідченнями про Ярослава Осмомисла, та історією

Галичини у продовж тисячоліття, автор “Слова” не обмежує себе. Він явно володіє у написанні “Слова” галицькими лексизмами, архаїзмами, термінами притаманними тільки для висоосвіченого галичанина. Автор прекрасно знає про Ярославові землі на Дунаї, показує Ярославну:” її голос, як “крик сумуючої чайки чутний”. Привертає увагу бездоганне знання автором “Слова” стародавньої історії Галичини. В своєму екскурсі в Історію він відображає реальні історичні особи, які в тій чи іншій мірі мали відношення до регіонів стародавньої Галичини. Це Марк Ульпій Траян 97-117 римський імператор, війська якого дійшли майже до Нижнього-Подністров’я; рекс Антів Бус-Бож, 370 роки н.е. Говорить про “Часи Бусові”, “Хінові”, ”Часи Ярославові”. З цього приводу Б.О.Рибаків наголошує, що автор “Слова” досконало знає галицькі стародавні повір’я, фольклор, культуру, історію, стародавніх галицько - слов’янських богів: ”Хорс”- Сонце. Він хронологічно передає нам історію Галичини від Траяна до Ярослава, значить наголошує дослідник, він повинен був бути галичанином, князем, або довгий час проживати в Галичині. Однак, саме проживання якийсь короткий час не могло би дати автору такі глибокі знання про Галичину, він повинен був би належати до найвищого боярсько-князівського галицького культурного етномасиву, бути народженим в галицькому суспільстві довгий час проживати серед панівного класу цього суспільства, інакше не можна зрозуміти звідкіля він почерпнув такі глибокі знання про Галичину її історію, культуру, мову. Тимчасовий дипломат, чи вигнанець-князь не опанував би за короткий час такими глибокими суто галицькими термінами, широтою масштабністю мислення. Цей автор мусів бути князем і не просто князем, володарем якийсь час Галицької держави[26, с.281].

На нашу думку, це Олег Ярославович, Галицький. Характерно, що в “Слові” не згадується старший син Ярослава “ узурпатор влади князь Володимир”, що може

говорити, що “п’яниця, гультай і бабник Володимир”, як його зображає київський літописець - не міг бути автором “Слова” і водночас особою, яка би прославляла свого батька Ярослава, який не любив Володимира “за безпутство” і виганяв з Галичини. Автор “Слова”, якщо вважати його князем - галичанином, був і автор свідчень “про Галицький Собор”, автор свідчень Татіщевських джерел, він же і був автором “Слова”- це князь Олег Ярославович галицький. Характерно, що одного характеру свідчення, включаючи “Слово о полку Ігоревім” дійсно датуються вченими після 1187 року, тобто після смерті Ярослава Осмомисла і часом вигнання Олега Ярославовича з Галича. Опісля, такого роду свідчень джерела не подають. Немає другого аналогу і Слова”, а це може говорити, що автор один і той же, високоосвічений князь галицький - Олег Ярославович “Настасич”. Як знаємо із джерел, Ярослав Осмомисл дуже подавав надію на “сина свого молодшого Олега” і не бажав допускати до влади, як виразився Андрій Боголюбський “непутного Володимира”. Характерно, що галицький автор “Слова” добре знав про ситуацію в Путивлі і тут нічого дивного не має, оскільки його сестра була дружиною путивльського князя Ігоря. Гості від Ігоря були частими в Ярослава галицького. Відомо, що син Ігоря уже в зрілому віці приїздив до діда Ярослава в Галич і звичайно, що спілкувався з наслідником галицького княжого стола Олегом Ярославовичем. Від нього він міг отримати всю повноту інформації про невдалий похід князя Ігоря на полоців. Й сам Ігор міг через послів дати повну інформацію про свою трагедію, оскільки із джерел відомо, що Ігор довго вів переговори з Ярославом галицьким відносно повернення Володимира в Галич. Татіщевський літопис наголошує, що Ярослав Осмомисл по певному часі обдарував Святослава і відпустив додому. Як бачимо Святослав перебував у діда довгий час і в цей час при усіх розмовах був Олег Ярославович, тому нічого дивного немає, що галицький автор

“Слова” так добре знає ситуацію у Путивлі у сестри і зятя свого батька Ярослав Осмомисла. Не слід виключати, що і княжич Володимир надав всеоб’ємлючу інформацію про своє перебування у Путивлі. Д.А.Ліхачов звернув увагу, що автор “Слова о полку Ігоревім” оспівує Бусових воронів, воронових птахів, яких він також називає “галиці”. У автора Слова :”галиці говорять, розмову ведуть” “розмови галиць розбудили”. У автора “Слова”, наголошує, Д.А.Ліхачов, галиці якісь обожнені, вони і мовчать і свою розмову ведуть і стадами біжать. Часте звернення до воронів Галич - є теж своєрідна, язичницька галицька архаїчність[15, с.80-81].

М.М.Карамзін вважав, що багато слів і висловів в Слові о полку Ігоревім він знайшов порівнюючи його з Галицьким літописом XIII століття. Слід відмітити, слова і словосполучення: деряждьє, ведень, рикс. Він зауважив, що форма рицарського посвячення галицьких дітей теж відчутна в “Слові”, вона суто галицька[10, с.332-333].

Починаючи з М.М. Карамзіна, наголошує А.С.Орлов і багато інших дослідників вважали, що автор “Слова о полку Ігоревім”- галичанин. В “Слові” дуже багато суто галицьких термінів, які схожі і в образах, метафорах в виборі елементів композиції. В “Слові”, наголошував А.С.Орлов, суто галицькі розроблені теми. Слід зауважити, що розроблений і галицький історичний матеріал. Проаналізувавши його А.С.Орлов прийшов до висновку, що він мав свою древню історію, яка була відома в Галичині ще навіть в XI-XII ст.[17, с.29-31].

Визначний російський мовознавець О.О.Шахматов вважав, що існував Галицький літопис, який розповідав про стародавні племінні княжіння на території Галичини. Можна переконливо наголошувати, що в Галичині була особлива манера історико-поетичного творення повістей, яка близька до західного і південно слов’янського аналога. “Слово о полку Ігоревім”, це яскравий приклад галицького історико-поетичного мислення. Можна вважати, наголошував

О.О.Шахматов, що “Слово о полку Ігоревім” написане в стародавній галицькій манері його бойова картинність з лицарською лірикою і навіть з західними елементами в лексиці, говорить про високоосвіченість галицького автора, який володів не тільки мовою алей поетикою[36, с.33-35].

Не дарма, наголошує А.С.Орлов так величаво та поетично поданий Ярослав Осмомисл та Ярославна, згадуються території Ярослава галицького на Дунаї, Карпати. Все це говорить, що поет був з найвищого класу старогалицького суспільства, був високоосвіченою людиною, знав про державу, якою він повинен був правити, все: історію, культуру, літературу, поетику. Складається враження, що цього всього його навчили прекрасні вчителі. Такі вчителі вчили князів, які повинні були володіти народом. Він безсумнівно, наголошував А.С.Орлов був галичанином, князем[17, с.29-31].

У пізнішій своїй праці, розширеній і доповненій в 1938 році А.С.Орлов зауважує ряд притаманних суто Галичині етно-релігійних термінів: ”Великий Хорс-Сонце”, відмічаючи, що вони притаманні для Галицької Русі. Дальше дослідник відмічає суто галицький фольклор: ”Ярославна зигзицею кречет на Дунаї”. Такий епічний і літературний вислів міг виразити тільки високоосвічений поет, історик, який проживав в Галичині, що переконливо, наголошує А.С.Орлов, говорить про галицьке походження, автора “Слова о полку Ігоревім”[18, с.131-133]. Автору, наголошує дослідник, притаманна суто галицька поетичність, а цьому треба було вчитися, а щоб навчитися такого мистецтва, треба було належати до найвищого тогочасного феодального суспільства. Автор безсумнівно князь, або боярин, або придворний галицький “книжник Тимофій” тощо[18, с.131-133, с.138].

В той час, наголошує М.Ф.Сумцов у Галицько-Волинському літописі і “Слові о полку Ігоревім” приміняються одні і тіж галицькі словосполучення:” зегзицію

рано кречет”. Такі словосполучення є і в сербо-хорватських літописах. Автор ”Слова”, повинен був добре знати сербо-хорватську мову, його народну культуру, історію. Він повинен був вирости серед цієї культури, вона з малого дитинства повинна була оточувати його[30, с.2-6].

З другої сторони в його творчості присутні чіткі рими, чіткі вивчені прийоми словотворення тогочасної поезики, а це говорить, що автор повинен був бути представник найвищого феодального класу, князь, боярин. Оскільки такого мистецтва навчали тільки найвищий прошарок феодалів, навіть правителів, князів. Цілком очевидно, що автор повинен був бути молодим високоосвіченим енергійним князем і водночас пов’язаним з народом. Він повинен був бути близьким до сестри княжни Ярославни, знати старогалицький фольклор, оскільки знав старогалицьку назву Сонця - якого називав Великим Хорсом[9, с.92-93]. Ця назва скоріше старогалицька, а вірніше вона належить племінному об’єднанню хорватів, з якого й виводяться галичани. Сонце-Хорс, гори Хрби, Горби, Хрипи все це старогалицькі лексими, означення. Уся лексима “Слова о полку Ігоревім” старогалицька, автор її теж галичанин, який ще у XII ст. добре знав її стародавню історію[29, с.6-17].

Російський вчений XIX ст. Осип Гонсіорський вважав, що “Слово о полку Ігоревім” написане на карпатській мові зі сильним впливом галицького культурно-князівського поетичного центру, який літературно в XII ст. обтесав цю стародавню слов’янську мову[5, с.4-9].

При усіх перепитіях, як ми встановили по сукупності джерел та висновках вчених XIX-XX ст., автор “Слова о полку Ігоревім” високоосвічений галичанин, він знає “віка Троянові”, “часи Бусові”, “Стріли Хінові” про які не знав навіть київський літописець Нестор і всю цю славу історію він в його пору, вважаючи сучасне передісторією минулого, яку пов’язує з Ярославом Осмомислом. Освіченість автора цілком очевидна, не виключно, наголошує Б.О.Рибаків, що

він і був тим автором “Слова” водночас і інформатором для написання про Галицьку Русь в київському літописі. Особливо багато точних свідчень починаючи з епохи вигнання з Галича Олега Ярославовича. Ці свідчення відрізняються від попередніх своєю точністю і конкретністю. Їх запис можна точно датувати 1187 - 1188 роками. Цими ж роками можна датувати і написання і “Слова о полку Ігоревім”[23, с.34 - 38].

Досить, як на нашу точку зору, теорію, у захист галицького походження “Слова о полку Ігоревім” висунув В.Д.Карпов. Згідно його висновків автор “Слова о полку Ігоревім” походить із галицького князівського середовища. Він розглянув всю галицьку історію починаючи з вокняження Ростислава в Перемишлі. На його думку галицький князівський дім був дуже високоосвічений. Про це свідчать і літописи. Володимир галицький був зятем одного із найовсиченіших монархів Європи, угорського короля Кальмана книжника. Його дружина Софія, дочка угорського короля Кальмана I була дуже високоосвіченою. Вона створила в Галицькому князівському домі досить солідну бібліотеку, на книгах якої виховувала свого єдиного сина Ярослава Осмомисла. Відомо, що Ярослав вважався в Україні - Русі само книжним князем свого часу, мав велику бібліотеку, тримав при своєму дворі поетів, утримував школу, де навчав дітей. Тому не випадково Володимир Володарович був такий талановитий політик, полководець і дипломат. Про його високоосвіченість говорить той факт, що знаходячись в обложеному Перемишлі він написав листа угорському королеві та архієпископові на угорській мові, яку він знав оскільки не раз, як зять угорського короля, бував на всіх офіційних прийомах і святах в Угорщині, його дружина Софія, була сестрою правлячого короля Гейзи II. Ярослав Осмомисл теж виріс на цій прекрасній галицькій науковій школі. Принцеса Софія, галицька княгиня, що виховувала свого єдиного сина, очевидно зробила все, щоб її син

Ярослав був володарем на зразок угорського королівства. І все це так і сталося. ”Ярослав однією своєю головою держав всю Галицьку землю”. Вже дружина Ярослава, Ольга, була менш освічена, власне вона княжна далекої Суздальської землі виховала сина Володимира так, що він став п’яницею, гультьєм, як виразився її брат Андрій Боголюбський “безпутнім”. Інша справа, наголошує В.Д.Карпов, Олег Ярославович, майбутнє Ярослава, особа якого потребує дослідження[11, с.143-158].

В той час, коли ряд дослідників, наголошує А.С.Орлов, вважають, вважають автора “Слова о полку Ігоревім” придворним поетом Ярослава галицького, оскільки “Слово” відповідає певній схемі твору, які використовувалася в середньовіччі при написанні фольклорно - архіичних белін. Однак ці вчені забувають, що “Слово о полку Ігоревім”, це високолітературний твір, який має уже певні літературні традиції, які приміняли при написанні високоосвідчені феодали другої половини XII століття. Цілковитом можна припускати, що в центрі подій описаних в “Слові о полку Ігоревім” стоїть сам автор, який висловлює свої історичні та політичні симпатії та антипатії, притаманними для того часу літературними прийомами. Типовими для того часу є епічна форма-плач-моління Ярославни. Уся сукупність плачів Ярославни історична, політична, релігійна говорить, що людина яка їх записувала була в свій час всесторонньоосвіченою людиною як для того часу. Ця людина повинна була знати всі атрибути тогочасного вищого князівсько-королівського світу. Якщо взяти за основу, що це Олег Ярославович, який сам особисто бачив і спілкувався з майбутнім візантійським імператором Андроніком Комніном, який довший час проживав в Галичі, угорським королем, польськими князями. Без сумніву, що наступник Галицького престолу окрім високоаристократичної освіти засвоїв і глибоку історичну, міфологічну і культурну народну традицію. Його батько Ярослав Осмомисл безумовно знав

всю стародавню історію країни якою управляв. Хороше знання етносу пояснюється тим, що князь оримує місцеве прізвисьце “Осьмомисл”. Автор знає багатовікові традиції Галичини, суспільства, внутрішні традиції, судочинство, суто галицькі похоронні обряди - “плачі”. Все це подає ключ до подальшого вивчення стародавньої галицької культури, фольклору[1, с.159-163]. Додаємо до вищезначеного нами, що автор “Слова” дійсно знав всі стародавні галицькі релігійно-епічні сказання. Характерно, що літопис Руський у слід за Словом теж наголошує, що коли київський князь повбивав під Теревовлем полонених галичан, то був “великий плач по всій Галицькій землі”. Сучасна московська дослідниця Н.И.Велецкая вважає, що “плачі” – пісенний похоронний ритуал входить в структуру культури жителів Капратського і Прикарпатського регіонів. Такі “плачі” виконувалися під час похоронів, або народних трагедій . У поховальних плачах галичан закладені глибокі стародавні традиції Прикарпатських слов’ян, архаїчні пісенні обряди в бойків, лемків використовувалися і при складанні балад, сказань, повістей. Приблизно такі самі ритуальні “плачі” зафіксовані в Східній Словаччині, Хорватії. Поховальні псалми “плачі” носять в собі дуже стародавні ритуальні традиції і притаманні для слов’янського етносу Прикарпатського і Карпатського регіонів[3, с.72-73].

Характерно, що саме “Слово о полку Ігоревім” вплітається в хід історичних подій, що проходили в Галичині починаючи з 1181 року. Вище ми наголошували, що в 1181 році Ярослав Осмомисл остаточно виганяє сина Володимира з Галича і Олег Ярославович стає основним претендем на галицький престол. Очевидно в цей час він готується як військовий та політичний діяч. Його могли готувати батько Ярослав Осмомисл, бабка угорська принцеса Софія. Внаслідок такого двійного виховання княжич, що уособлював собою через Анастасію з боярського роду Чагрів галицький етнос і через королівсько-князівський рід Ярослава Осмомисла

панівну суспільну верству центрально-східної Європи. В такому контексті виховання він засвоїв лицарську середньовічну літературну та поетично-культурну традицію, яку сумістив з історико-культурною спадщиною Галичини. Водночас він відобразив в “Слові” панівну князівську верству суспільства, а з другої сторони пов’язав її з місцевою історичною та культурно-релігійною традицією. Є підстави твердити, що у зверненні до діяльності батька, Ярослава Осмомисла, його улюблений син, Олег Ярославович так висловлюється:

“Галицький Осмомисле Ярославе
Високо сидиш на своїм золотокованім престолі
Підперши гори Угорські своїми залізними полками
Заступивши королеві шлях, затворивши Дунаю ворота
Мечучи бремена через хмари, суди рядячи до Дунаю.
Грози твої по землях течуть. Відкриваєш ворота Києву.
Стріляєш з отчого золотого стола салтанів за землями.
Стріляй господине, Кончака, поганого кощея.

За землю Руську, за рани Ігореві, буйного
Святославовича”.

Івано-Франківський дослідник В.В.Грабовецький аналізуючи свідчення “Слова о полку Ігоревім” концентрує увагу на цікавому вислові автора Слова:” Стріляєш ти з батьківського золотого престолу в султанів”. На думку В.В.Грабовецького, тут очевидно натяк на третій похід німецького імператора Фрідріха Барбаросси проти султана Саладіна, який відбувся в 1186-1187 роках і в кому брали участь полки Ярослава галицького, які, на нашу думку, очолював Олег Ярославович[7, с.72-74]. Як бачимо, автор Слова в урочистій формі в невеликому віршованому творі зумів точно відобразити весь життєвий і політичний шлях знаменитого галицького князя. Складається враження, що автор особисто брав участь в політичному житті знаменитого галицького князя Ярослава Осмомисла. Так точно передати у короткому вірші всі досягнення Ярослава галицького могла дуже

близька йому людина, яку з ним зв'язували тісні зв'язки співраці або родинні стосунки. Автор "Слова" вірно описує всі аспекти які привели до могутності Галицької держави, жалкує, що справа Ярослав Осмомисла не продовжується. Складається враження, що сам автор готовий до добродіяння, як галичанин, та князь...[22, с.16-17].

Попробуємо умовно реконструювати портрет автора "Слова о полку Ігоревім", за умови, що гіпотетично ми визначили його особу як князя Олега Ярославовича "Настасича". Як бачимо князь автор "Слова" тонкий знаток історії Галичини, її стародавньої культури, мови, народних традицій. Автор князь Олег Ярославович, виростав в галицькому культурному середовищі, вдихав його стародавні, як народні так і аристократичні та історико-літературні надбання. Не дивлячись на те, що автор був глибоким християнином, однак це не забороняло йому ознайомлюватися і досконало знати стародавні народні язичницькі традиції. Як наголошує Б.О.Тимошук, двоєвір'я в стародавній галицькій культурі співіснувало до кінця XIII століття[32, с.56-65].

Народні мотиви автора "Слова о полку Ігоревім" цілком нам зрозумілі, Олег Ярославович по батьку князь, по матері, яка спочатку виховувала його на стародавніх народних традиціях, боярин, чи представник багатой частини торгово - ремісничої знаті. Така сукупність відчутна у творі, що яскраво пов'язується з князем Олегом. Приблизно така сама сукупність прослідковується і в Галицькому літописанні в XIII ст., як наголошує київський дослідник С.П.Пінчук, який немов би продовжує галицьку традицію написання, яка відображена автором "Слова о полку Ігоревім"[21, с.22, с.46].

За таких обставин, "Слово о полку Ігоревім" не зовсім князівський твір. Як бачимо і з його історичної епопеї автор знає історію від Троянових часів до часів Ярославових, з яким автор пов'язує відновлення бувалої могутності

Галицької землі. Ярослав галицький, як наголошує автор, сидить високо на своїм золотокованім престолі, утримуючи в небезпеці свої західні кордони і в одночас по Дунай суд рядячи. В одночас автор змальовує міжнародні відносини Ярослава галицького з країнами Західної, Центральної, Південної та Східної Європи. М.М.Тихоміров вірно наголошував, що автор зображує Ярослава Осмомисла в zenіті його могутності. Складається враження, що автор “Слова” теж якось причетний до торжества галицького володаря. Стремління автора показати, що Ярослав був найбільше за інших князів був зацікавлений в благополуччі свого князівства і Русі взагалі. Автор “Слова” змальовує також напружені відносини Галичини і Угорщини.” “Підперши гори Угорські своїми залізними полками. Заступивши королеві шлях...” Ці події дійсно мали місце, оскільки із-за Дунайських володінь у Ярослава галицького виникли суперечки з Візантійським імператором Ісааком Ангелом, який повважав, що настав час відновити своє панування над Болгарією і Дунайськими володіннями Галичини. За для цього він врегульовує всі спірні питання з Угорщиною, одружуючись з малолітньою угорською принцесою. У 1186 році цей союз стає дієвим і угорський король займає загрозову позицію до Болгарії і Галичини. Як бачимо, Олег Ярославович знав про це, як і про допомогу Галичини Болгарському царству, не виключно, що велике галицьке військо, яке прийшло на допомогу болгарам очолював князь Олег Ярославович[33, с.33-34]. У противагу візантійсько - угорському союзу, Ярослав Осмомисл встановлює союзні відносини з Фрідріхом Барбаросою, імператором Німецької імперії і як союзник останньої його війська беруть участь у третьому хрестовому поході[7, с.74].

Все це, як ми наголошували вище, знає автор “Слова о полку Ігоревім”. Автор “Слова”, як бачимо, радив Ярославу Осмомислу, вислати галицькі війська на допомогу путивльському князю Ігору: ”Стріляй господине, Кончака,

поганого кощея. За землю Руську, за рани Ігореві”. Не слід виключати, що такі переговори в Галичі з внуком Ярослава, сином Ігоря, від імені Ігоря велись, та Ярослав вирішив не втручатись у стосунки Ігоря з половецькими ханами. При цьому всьому був присутній наступник галицького престолу князь Олег Ярославович. Таким чином, як ми наголошували вище, автор “Слова о полку Ігоревім” складає собою синтез: з однієї сторони він представник правлячої еліти однієї з найблагополучніших держав Центрально-Східної Європи, з другої він представник культурних народних верств, боярства чи торгово-ремісничої знаті. Як бачимо, автор князь Олег голова галицької рицаської знаті, що засвідчено відповідними висловами в “Слові о полку Ігоревім”:” списа приломити”, ”слід правити”, ”ударити списом”, “стріли хінові”,”стріляєш далеких салтанів”. Водночас автор застосовує стародавні галицькі народні архаїзми, фольклор, балади, легенди, вислови, приказки, словосполучення, які вживалися при його дворі в його час. Все це дає нам право наголошувати, що автором “Слова о полку Ігоревім” є перший рицар Галицької держави - князь Олег Ярославович “Настасич”[21, с.22, с.46].

Академік А.С.Орлов вважав, що Галицький рицарський літопис XIII ст. схожий по рицарській термінології з “Словом о полку Ігоревім”. Дослідник наголошує, що літературні вислови Слова “Ізломати списа”, “вступити в бій”, “взяти місто на щит”, “соколи стрільці” та багато інших мають галицьке рицарське походження, термінологія якого продовжується і в XIII столітті[19, с.4-5, с.46].

Стосовно мови “Слова о полку Ігоревім”, то Б.О.Рибаків зауважував, що автор використовував у своїй мові старогалицькі діалекти:” іменник “Побіда” і значенні поразка, іменник “год” у значенні час. Вживаючи слово “год” вважає дослідник автор Галичанин засвідчує велику начитаність і знання стародавніх слов’янських текстів, тому

його мова постійно наповнена галицькими архаїзмами, які бере з прикладів міфології, релігії, історії[25, с.171-176].

В.Ю.Франчук приходить до висновку про тотожність слів “Слова о полку Ігоревім” і Галицько-Волинського літопису. Таким чином, зауважує В.Ю.Франчук, автор “Слова”- галичанин був високоосвіченою людиною, начитаною, знавцем давніх мов яким він читав літописи, сказання, билини яку розповідали йому про глибоку історичну минулість Галичини[34, с.48-49].

Знання історії та міфології народу дають можливість автору порівнювати минуле з сучасним. Його знання відходять в глибину століть в час сусідства “Галичан” з Римською імперією. Саме правління імператора Траяна перегукується в автора з самовласним правлінням Ярослава, який сидить на своїм золотокованім престолі підперши гори Угорські своїми залізними полками. Дальше автор розповідає “Про часи Бусові”, що сьгоднішньою історичною наукою цілком утотожнюється з державою Антів. Дальше автор згадує гунське, та очевидно аварське нашестя “часи хінові”. Всі ці історичні події, які знає автор “Слова о полку Ігоревім”, на думку Б.О.Рибаківа, проходили у більшій мірі на території історичної Галичини і суміжної з нею, території Волині, оскільки київський автор навіть в XII столітті про ці події не знав[24, с.15-22].

В.П.Адріанова - Перетц теж відмічає народно - поетичний стиль “Слова о полку Ігоревім”. Тотожність “Слова о полку Ігоревім” з народним епосом на її думку проглядається по фольклору, який автор знав бездоганно. Історично точно відбиті всі історичні події у продовж тисячоліття, як і портрет Ярослава Осмомисла галицького, що дає право говорити, що автор близький водночас як до народу, так і до самого князя. Реалістичні картини минулого і сучасного говорить про високоосвідченість автора, знання як вищого феодального суспільства Русі та Європи, так і народного життя[2, с.99-118].

Події, які описані в “Слові о полку Ігоревім” в своєму історичному ракурсі від Траяна до Ярослава Осмомисла цілком зрозумілі для галичанина XII століття, тому вважав А.С.Орлов, якщо до цього долучити і галицький епос, галицький фольклор, то цілком яскраво вимальовується його галицьке походження[19, с.92-133].

Дослідник не вважає себе першовідкривачем цієї істини, уже російський вчений XIX: С.Шевірев (1845)[37, с.294-305], а услід за ним і його сучасник М.Головін (1848)[4, с.28-30], наголошували на галицькому походженні “Слова о полку Ігоревім”. На думку галицького дослідника XIX ст. автор “Слова о полку Ігоревім” отримав прекрасну західно-руську освіту лицарського гатунку, яка була притаманна для Центральної Європи і яку в північно-східній Русі було отримати не можливо[20, с.30-32].

На народно-лицарському гатунку “Слова о полку Ігоревім” наголошує і Л.Кулаковський, на його думку “Слово о полку Ігоревім” і Галицький літопис XIII століття є лицарською методологією написання творів і їх слід віднести до одного і того ж галицького писемного джерела[13, с.12].

Д.С.Ліхачов наголошує, що сюжети “Слова” окремими пісенними циклами, такими, як “Плач Ярославни”, ”Похвали в Руській землі” нагадують західноєвропейські пісні, зокрема “Пісню про Роланда”. Якщо взяти перегук епос в “Слові” то воно за формою та написаннями повністю тотожне з “Піснею про Роланда”[14, с.18-19]. Їх близькість зауважили ще російські вчені XIX ст.: Погодін, Буслаєв, Майков, Дашкевич, Діккінс. Сьогодні цієї точки зору притримується російський мовознавець Робінзон[27, с.104-112].

Таким чином “Слово” є зразком європейського лицарського середньовіччя, його вищої еліти князів. Якщо врахувати ті обставини, що Галичина в XII столітті була на стадії феодального розвитку в тому й числі науковому і те

що очевидно молодого княжича виховувала мати Ярослава Осмомисла угорська принцеса Софія, яка прищепила юному княжичу любов до культури сереньовічної Європи, лицарської поезії і зокрема до “Пісні про Роланда”[14, с.20-29].

Лицарська доба розвинула історико-літературні сказання відлік яким слід починати з III-IV століть. Власне з цього часу в Європі починається формуватися пісенна лицарська література та культура. “Слово о полку Ігоревім невід’ємна частина цього процесу”, що може говорити, що воно написане в Галичині, оскільки остання була тісно зв’язана з історією та культурою Центральної Європи починаючи з найдавніших часів і до часу написання “Слова”[12, с.95-105].

А.А. Горський вважає, що з’ясувавши галицьке походження “Слова о полку Ігоревім” нам необхідно з’ясувати питання часу його написання. Якщо датувати написання “Слова о полку Ігоревім” у 1187 році, тобто в рік смерті галицького князя Ярослава Осмомисла це буде не вірно, оскільки в Слові звернення до Ярослава, як до живого, однак враховуючи моду галицького літературного твору, приходимо до висновку, що “Слово” було написане рік після смерті Ярослава і звернення до Ярослава в “Слові”, це своєрідна форма віддання річниці по смерті Ярослава. Така форма літературних творів притаманна для Галичини, що може говорити, що “Слово” було написане в 1188 році[6, с.31-32]. Якщо врахувати вищеописані нами історичні події у Галичині 1187-1188 року і пов’язати з ними вигнання з Галича Олега Ярославовича в Київ, а опісля в Овруч, то можемо зрозуміти суть самого писання “Слова” князем Олегом у вигнанні в Києві в кінці 1187- 1188 років. Звертає увагу, що “Слово” являється єдиним такого роду твором і не має аналогів. І це можна пояснити, якщо врахувати те, що його у вигнанні написав Олег Ярославович. Постає логічне запитання, чому раніше він не писав схожих творів. У цьому

очевидно не було часу, оскільки був постійно в розпорядженні батька, виконував його доручення у питаннях гоподарювання в Галичині. Тільки у перебіг часу 1187-1188 років будучи вигнанцем знаходячись у стані власної печалі і горя в Києві після клятвовідступництва галицького боярства він створює цю прекасну поему, на жаль тільки одну. Смерть Олега Ярославовича, підступно отравленого боярами в 1188-1189 роках перервала творчість цього талановитого співця-князя. Той факт, що автором не створено більше схожих поем і реальна смерть Олега Ярославовича в час коли майже всі вчені вважають часом її написання, яскраво доказує, що її автором був Олег Ярославович. Якщо сторожко реконструювати хід історичних подій, то можна наголошувати, що Слава його поеми, яка стала олюбленою в Києві докотилася і до Галича і тому, щоб не розпалювати феодальної війни, Володимир підіслав в Києві до Олега підступних галицьких бояр, своїх сторонників які і отруїли Олега Ярославовича. Цим і пояснюється сам факт, що більше атором не було створено ніяких творів, що переконливо доказує вірність нашої гіпотези. Аналізуючи “Слово” ми прийшли до висновку, що автору, князю Олегу Ярославовичу можна дати таку, нами реконструйовану, характеристику:” людина з широким історичним і політичним світоглядом, добре розуміюча складні політичні реалії часу, великий патріот своєї країни, зумівший у вигнанні піднятися над проблемою Галицького князівства, до проблеми єдності Русі. Він талановитий письменник, знаток слов’янського епосу, історії, культури, народного епосу, сказань, белин, релігії її давньослов’янської фольклорної традиції. Автор, як виходець з боярського середовища Чагрів знав і народні традиції свого роду, які привила з дитинства йому його мати Анастасія Чагорова. З другої сторони він князь, син одного з наймогутніших володарів Центрально-Східної Європи в жилах якого текла кров, угорських королів, польських князів, князівський рід, яких найблище був у

зв'язках, втому числі й з правлячою імператорською фамілією Комнінів Візантійської імперії. Все це видно із величавості “Слова”. Всі ці риси яскраво малюють нам портрет князя Олега Ярославовича галицького. Окрім всього вище сказаного, як зазначав визначний галицький дослідник “Слова о полку Ігоревім” А.С.Петрушевич авторство “Слова” для галичан має особливу важність по тій причині, що воно розкриває древню історію від зародження Дністро-Карпатського слов'янства до централізованої Галицької держави Ярослава Осмомисла. Близьке розположення автора до Ярослава Володимировича галицького, якого автор називає Осмомислом, знання історії Галичини, якої не знають Руські літописи, безапелючно говорять, що автор був особою з князівського середовища, отримав блискучу західно-руську освіту, яку в південно-східній Русі отримати було неможливо[20, с.31-32].

Що стосується самого Олега Ярославовича галицького, позашлюбного сина Ярослава галицького і Анастасії з боярського роду Чагрів, то він згадується в Київському літописі перший раз під 1171 роком і при цьому навіть безіменно, коли бояри спалили його маму Анастасію, сина її (Олега) вигнали в заслання. У друге Олег Ярославович згадується в Руському літописі у 1187 році, коли Ярослав Осмомисл помираю чи сказав:” Заповідаю місце своє (галицький престол) Олегові, синові моєму меншому, бо пояснює літописець, Олег був Насташин і був йому милий. Але після смерті Ярослава Осмомисла в Галичі стався заколот і галицькі мужі вигнали Олега з Галича і він втік у місто Овруч до Рюрика Ростиславовича, де й незабаром помер”[28, с.230]. Як бачимо після смерті Ярослава Осмомисла в нього залишилося двоє синів Олег Ярославович, князь галицький (1187), та Володимир Ярославович, князь перемишльський. Як можна вважати у 1187 році старшому Володимирі було приблизно 35-38 років, молодшому Олегу 27 - 28. Обидва, як вважають дослідники, були дорослими та

одруженими князями, Володимир на дочці чернігівського князя, Олег на дочці київського князя Рюрика Ростиславовича, що пояснюється втечею Олега до Рюрика і надання останньому Овруча. Попробуємо з'ясувати назви синів. Зрозуміло, що старший Володимир був названий в честь заміненого князя Володимира Володаровича, засновника Галицької держави. Володимир в 1187 році було 35-38 років.

Олег в честь - Олега віщого, який був тою надією стремління Ярослава Осмомисла. Вигнання Олега Ярославовича з Галича зовсім не говорить про його смерть. Є свідчення, що він ще довго був князем Овруцьким. Оскільки невідоме народження князя Олега галицького поспробує гіпотетично з'ясувати час народження Олега. Він міг народитися десь після смерті Юрія Довгорукого, оскільки до цього часу Ярослав добре жив з княгинею Ольгою від якої в неї народилося чотири дочки і син Володимир. Олег міг народитися десь між 1158-1160 роками, тобто після смерті Юрія Довгорукого, коли політичний союз з Юрійовичами вичерпав себе і був Ярославу не потрібний, як і сама дружина Ольга. В час спалення Анастасії та вигнання в 1171 йому було 11-13 років, тобто він уже був юнаком. В 1187 році Олегу Ярославовичу було 27-28 років, вік в якому він цілком міг продовжувати реалізовувати плани свого батька Ярослава галицького. Власне в такому віці він втік в Овруч, а Володимир в віці 35-38 років, посів галицький престол.

Привертає увагу особа Олега Ярославовича, як князя. Навіть короткий час його князювання потребує ретельного дослідження. Все життя поряд з батьком повинно було сформувати Олега Ярославовича як властолюбивого володаря, який намагався правити без втручання в державні справи громадськості та бояр. Він зразу намагався бути могутнім галицьким володарем, що не сподобалося як боярам так і міщанам, власне це і спричинило повстання і вигнання Олега. Очевидно бояри не могли князя Олега

зробити іграшкою в своїх руках, оскільки Олег Ярославович був сильною вольовою людиною водночасно князем, полководцем і господарем Галицької держави. Власне його свідчення записані Київським літописцем яскраво нам підтверджують це. Із свідчень проглядаються риси князя і це зрозуміло, оскільки батько Олега, Ярослав галицький вчив сина всім примудростям правління Галицькою державою, боярами громадськістю. Все це проглядається і в “Слові о полку Ігоревім”. Літопис твердить “що олюбимий син Ярослава, Олег, що ходив у волі отця повинен був як батько:”знати багато мов, багато читати, надавати багато уваги навчанню, навіть спонукати до навчання молодь”. Літопис говорить, що Ярослав був “Осьмомисл”[28, с.63], а Татищевські джерела наголошують, що княжич відрізнявся від всіх інших освіченістю. Він мав можливість зустрічатися в Галичі з майбутнім імператором Андроніком Комніном, з князями і послами, що прибували до двору галицького князя, не виключено, що і сам неодноразово був послом в сусідніх з Галичиною країнах. Про одного такого прибульця родича, який приїхав в Галичину до Ярослава Осмомисла розповідає Микита Хоніат: ”Він був прийнятий правителем Галичини з приязню подружився з ним. Разом проживав у одному палаці, засідав в думі-сенаті, полював з Ярославом на зубрів - турів . Коли він прибув в Константинополь і став імператором то наказав відобразити своє життя в Галичині. Живопис уявляв собою кінну їзду Ярослава Осмомисла і Андроніка з собаками, крик птахів, гавкання собак, полювання на оленів, забитого списом кабана і ранення зубра”[35,с.420].

Л.Махновець вважав дійсною дружбу Олега Галицького і його батька з Андроніком Комніном. Не слід виключати, що Андронік очарував своєю особою і молодого Олега, оскільки останній перебував в Галичі довго. Будучи при батьку і Андроніку, майбутній автор “Слова о полку Ігоревім” вивчив очевидно грецьку мову, і оскільки

Андронік був з найвищої еліти Візантійської імперії, Олег міг перебрати і традиції візантійської державної трації, літератури, культури, як і інформацію про Візантію її історію культуру. Андронік Комнин був претендент на імператорський трон, тому володів , очевидно, колосальними знаннями і був особою високої юрисдикції в області державних справ[16, с.61-64].

Не слід виключати, що навчання Олега проходило за безпосередньою участю дядька Андроніка. Не слід виключати, що Андронік і Олег були причетні і до реорганізації за візантійською системою галицьких полків. Микита Хоніат, наголосує, “що в Констянтинополі ходили слухи, що Андронік збирає багаточисельну скіфську кінноту з метою вторгнення в візантійські володіння”[35, с.167].

Таким чином юність Олега Ярославовича проходила серед послів, купців, духовенства і навіть серед присутнього в Галичині майбутнього імператора. Все це було відомо йому від князя Олега і автору Руського літопису, з яким очевидно був знайомий князь Олег після втечі з Галича і який записав від нього всі свідчення вищеописані нами, які сам не знав. Як бачимо Олег Ярославович, як автор “Слова о полку Ігоревім” добре знав історію розвитку Галичини від часів Траянових, тобто сусідство римлян в I-II ст. н.е. з Галичиною до часу Ярослава Осмомисла з державою якого правопрямниця Римської, Візантійська імперія теж межувала і знаходилась в дружніх, союзних відносинах. Власне під таким ракурсом історичного розвитку Галицької держави формувався історико-політичний світогляд Олега Ярославовича наступного володаря Галицької держави, автора “Слова о полку Ігоревім”, який, як правопріємник бажав розвивати тисячолітні наукові, культурні і політичні надбання держави Ярослава Осмомисла. Як наголошує літописець: ”Ярослав, однією своєю простою головою держав усю Галицьку землю”. Все це Ярослав бажав передати Олегу, бо, як наголошує літописець:”Олег був йому

милий”. “Олегу сину моему молодшому даю Галич, а Володимире Перемишль”. Князь же Ярослав Осмомисл, наголошує Татішевське джерело :”Був же він князь мудрий і красномовний і багатий і поважаний в всіх землях і славен військами, бо де була йому обіда він сам з полками не ходив, а посилав їх з воєводами. Він бо навів лад в землі своїй...”Могутня самовладня влада очевидно була притаманна і Олегу Ярославовичу. Очевидно цим і були незадоволені галицькі бояри які намагалися самі заправляти всіма економічними і політичними процесами в Галицькій державі. Тому, як наголошує літопис:” По смерті ж Ярославовій був заколот великий у Галицькій землі, бо галицькі мужі передумали з Володимиром і переступили хресне цілування, вигнали Олега з Галича. І втік Олег звідти в город Овруч до Рюрика Ростиславовича...”[28, с.230-231].

Сама втеча і князювання Олега Ярославовича в Оручі викликало страх у галицьких бояр і князя Володимира, що заставило їх підступно його отруїти, а отже припинити творення подальших творів типу “Слова у полку Ігоревім”.

У висновок нашого дослідження, наголосимо, що особа князя галицького Олега Ярославовича нами виложена в повному об’ємі по всіх наявних джерелах та висновках історичної та філологічної науки, що дає право припускати, що власне він і є автором “Слова о полку Ігоревім”.

Список джерел та використаної літератури:

- 1.Абрамов М.А. К проблеме авторства Слова о полку Игореве. В кн.: Слово о полку Игореве и мировоззрение его эпохи. - К.,1990.
- 2.Адрианова - Перетц В.П. Слово о полку Игореве и устная народная поэзия. В кн.: Древнерусская литература и фольклор. - Л.,1974.
- 3.Велецкая Н.И. Рудименты язычества в похоронных играх карпатских горцев. В кн.: Культура та побут населення Українських Карпат. - Ужгород, 1972.
- 4.Головин Н.Примечания на Слово о полку Игореве. - М.,1946.
5. Гонсорский О.Заметки о Слове о полку Игреве. - Спб.,1884.
- 6.Горский А.А. Проблема даты создания “Слова о полку Игореве”. - Л.,1986.
- 7.Грабовецкий В. Нариси історії Галича. - Галич, 1997.
8. Ідзьо В.С.Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX-XIIIст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.ІІ.
- 9.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы Истории. - М.,1971. - №1.
- 10.Карамзин М.Н. История государства Российского. - М.,1993. - Т. I-II.
- 11.Карпов В.Д.Герой Слова о полку Игореве и его автор. - К.,1990.
- 12.Конрад М. О всемирной литературе в средние века. Вопросы истории. - М., 1972. - №8.
- 13.Кулаковский Л.Песнь о полку Игореве. Опыт воссоздания модели древнего мелоса. - М.,1977.
- 14.Лихачев Д.С.Слово о полку Игореве и культура его времени. - Л.,1978.
- 15.Лихачёв Д.А.Слово о полку Игореве. 800 лет. - М.,1986.
16. Махновець Л. Про автора Слова о полку Ігоревім.- К.,1989.

17. Орлов А.С. Слово О полку Игореве. - М., 1923.
18. Орлов А.С. Слово О полку Игореве. - М., 1938.
19. Ордов А.С. Слово о полку Игореве. - М.-Л., 1946.
20. Петрушевич А.С. Слово о полку Игореве. Древнерусские эпиграммы, стихотворения конца XII вв. - Львов, 1887.
21. Пінчук С.П. Слово о полку Ігоревім. - К., 1973.
22. Пушик С. Україна. - К., 1985. - №35.
23. Рыбаков Б.А. Русские летописцы и автор Слова о полку Игореве. - М., 1972.
24. Рыбаков Б.А. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. - М., 1963.
25. Рыбаков Б.А. Слово о полку Игореве и его современники. - М., 1971.
26. Рыбаков Б.А. Пётр Борислович. Поиск автора "Слова о полку Игореве". - М., 1991.
27. Робинсон А.Н. "Слово о полку Игореве и героический эпос средневековья". - Вестник АН СССР. - М., 1976. - №4.
28. Руський літопис. - К., 1989.
29. Сребрянский И.В. Мифология Слова о полку Игореве. - Нежин, 1895.
30. Сумцов Н.Ф. Некоторые черты сходства "Слова о полку Игореве" с южно-славянскими старинными песнями. - Киев, 1893.
31. Татищев В.Н. История Российская. - М., 1963. - Т. III.
32. Тимошук Б.О. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - №1.
33. Тихомиров М.Н. Древняя Русь. - М., 1975.
34. Франчук В.Ю. Літописні оповіді про похід князя Ігоря. - К., 1988.
35. Хониат Никита. История: в 2-х томах. - Спб., 1860. - Т. I.
36. Шахматов А.А. Древнейшие судьбы русской истории. - Пг., 1919.
37. Шевирев С. История русской словестности. - М., 1859. - Т. II.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

**УКРАЇНСЬКА МОВА.
ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА -
ПРИЗАБУТА ТА МАЛОДОСЛІДЖЕНА
СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.**

Видання III, 2015р.

*Подано до друку 30.05.15 р. Підписано до друку 01.07.15 р.
Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний. Умовн.друк.арк.10,25
Зам.55. Тираж 300 шт.*

Видавництво “СІМІК”

76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а
тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи серія ІФ №11 від 27.03.2001 року.

Віддруковано в друкарні видавництва ПП «СІМІК»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а, тел. (0342) 78-91-29

ЕЖЕ ѿ НИГІ КАСГО ЕУАІГІВЫ:

СЕБСКОУ ЖЦІІЛАСА. БОТЪШІ ПЕТРОВЪ.	А
ВМА. И. ВЛОУ. ФОНЦБВШІ СОРАЗІЧНЫ.	Г
НЕДА. ВМА. Ф. ВЛОУ. ГОЩСІ ГАЖЕНЪ. ВМА.	А
Ъ. ВЛОУ. ЕІОРАСАБЛЕННЪ. М. ГІ. ЛОУ. ГІШ	І
Ъ. ОЛЕВІНМЫТАРН. М. ДІ. НАУ. ДІОНМА	Ъ
ЩІСОУХАРАКА. М. КА. У. НОНЗВАНІН.	Ъ
БІ. АПАЪ. М. ФІ. ВУ. СІОСЪМЕНИПРИТЧА	И
М. НА. ВЛУ. НЕОЗАПРЪЩЕНІВОВАМЪ.	Ф
М. ДІ. ВУ. НГ. ОЛСТЕОНЪ. М. КІ. ЛОУ. НА.	І
ОДЪЩІЕРНАРХІСУНАГОГОВЪ. ВМ. ЕІ. У. НІ.	ВІ
ОКЪРВОКОТЧЕНЪ. М. СІ. ВЛОУЦЕ. КЪ.	ГІ